

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ – ΠΟΙΝΙΚΗ
ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2016 - 2017

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Μαρίας Β. Χατζηδημητρίου
Α.Μ.: 7340 0109 16024

INTERNAL INVESTIGATIONS

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ:

- 1. ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Α. ΤΖΑΝΝΕΤΗΣ (Επιβλέπων)**
- 2. ΛΕΚΤΟΡΑΣ Α. ΔΙΟΝΥΣΟΠΟΥΛΟΥ**
- 3. ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ Α. ΛΙΟΥΡΔΗ**

Αθήνα, Δεκέμβριος 2017

© Μαρία Χατζηδημητρίου, 2017

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας καθώς και η όλη συμμετοχή της γράφουσας στο Ενιαίο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα της Νομικής Σχολής (Τομέα Ποινικού Δικαίου – Ποινικής Δικονομίας) δεν θα καθίστατο δυνατή χωρίς την πολύτιμη συμβολή συγκεκριμένων ανθρώπων.

Από τη θέση αυτή επομένως, ευχαριστώ καταρχήν τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Αριστομένη Τζαννετή για τον ειλικρινή προβληματισμό πάνω στο θέμα, για την καθοδήγηση και την εν γένει βοήθειά του.

Το σύνολο των καθηγητών που είχα την τύχη να με διδάξουν στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα για την προσπάθειά τους να μας εμφυσήσουν την αγάπη τους για το Ποινικό Δίκαιο και την έγνοια τους για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Τους συμφοιτητές μου για τις ουσιαστικές συζητήσεις μας, οι οποίες ενέπνευσαν την σκέψη και τα γραπτά μου.

Τέλος ευχαριστώ τον Κωνσταντίνο Θεοδωρόπουλο και πρωτίστως τους γονείς μου, η συμπαράσταση των οποίων υπήρξε καθοριστική και αναντικατάστατη για την συμμετοχή μου στο Πρόγραμμα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>1. Εισαγωγή - Σκοπός της παρούσας εργασίας</u>	5
<u>2. Ο «εξωπορισμός» της δίωξης του εγκλήματος («prosecution outsourcing»)</u>	7
<u>3. Τα μέτρα συμμόρφωσης (compliance measures) ως πεδίο διενέργειας ενδοεταιρικών ερευνών</u>	13
3.i. Το παράδειγμα των ΗΠΑ.....	13
3.ii. Το παράδειγμα της Γερμανίας.....	21
<u>4. Internal Investigations: ενδοεταιρικές έρευνες και εσωτερικές ανακριτικές πράξεις</u>	25
4.i. Ενδοεταιρικές έρευνες.....	25
4.ii. Εσωτερικές ανακριτικές πράξεις.....	30
4.ii.1. Εσωτερικές ανακριτικές πράξεις και βασικές αρχές του ΚΠΔ.....	34
4.ii.2. Εσωτερικές ανακριτικές πράξεις και τεκμήριο αθωότητας.....	42
<u>5. Η ομολογία στο πλαίσιο εσωτερικών ανακριτικών πράξεων</u>	47
5.i. Ομολογία νομικού προσώπου και επιπτώσεις αυτής σε φυσικά πρόσωπα....	47
5. ii. Το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης.....	51
5.iii. Το δικαίωμα σιωπής.....	59
<u>6. Ενδοεταιρικές ανακριτικές πράξεις και ΕΣΔΑ</u>	63
<u>7. Ο πυρήνας του προβλήματος: το jus puniendi της Πολιτείας</u>	67
<u>8. Τελικές Παρατηρήσεις</u>	71

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η – κατά το δυνατόν – σφαιρική επισκόπηση των εσωτερικών ερευνών και ανακριτικών πράξεων (Internal Investigations) με έμφαση στην εξέτασή τους υπό το πρίσμα της εσωτερικής έννομης τάξης.

Πέρα από την πρακτική προσέγγιση των ενδοεταιρικών ερευνών, ήτοι την συνοπτική παρουσίασή τους ως μηχανισμού όπως έχει εισαχθεί σε πολυάριθμες εθνικές έννομες τάξεις με προεξάρχουσα αυτήν των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής¹, έμφαση δίνεται στην ανάδειξη των σημαντικότερων πτυχών του θεσμού των Internal Investigations, ήτοι στη θεώρησή τους ως νομοθετικής επιλογής, που μάλιστα σε ορισμένα ποινικά συστήματα έχει λάβει θεσμική περιωπή, υπό την έννοια της θέσπισης υποχρέωσης για τα νομικά πρόσωπα να καταφεύγουν σε εσωτερικές ανακριτικές πράξεις και στην αναγνώριση ποινικής ευθύνης για την παράλειψη διενέργειας ενδοεταιρικών ερευνών.

Η θεωρητική εξέταση των ενδοεταιρικών ερευνών ως θεσμού επικεντρώθηκε στην φύση τους ως έκφανση της εν γένει ιδιωτικοποίησης (privatization) του Ποινικού Δικαίου και περαιτέρω έγινε προσπάθεια να αναδειχθούν τα αίτια και οι συνέπειες του «εξωπορισμού» της δίωξης του εγκλήματος («prosecution outsourcing») στην φυσιολογία του εκάστοτε ποινικού συστήματος που την υιοθετεί, εν όψει κυρίως των νέων μορφών εγκληματικότητας αλλά και της διεύρυνσης του κύκλου των δραστών και της συχνής ανεπάρκειας των κρατικών διοικητικών Αρχών να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το έγκλημα στο κλειστό πλαίσιο ενός εταιρικού μορφώματος.

Περαιτέρω, γίνεται προσπάθεια να γίνει παράθεση παραδειγμάτων συστημάτων ενδοεταιρικών ερευνών από δύο τουλάχιστον έννομες τάξεις (ΗΠΑ, Γερμανία), ενώ η υποβολή του θεσμού των Internal Investigations στη βάση του ποινικού δόγματος γίνεται αναφορικά με τέσσερις έννομες τάξεις (Ελλάδα, ΗΠΑ, Γερμανία, ΕΔΔΑ).

Αδιαμφισβήτητα το βάρος δόθηκε στο πεδίο έντασης που δημιουργείται μεταξύ της εισαγωγής διατάξεων περί ενδοεταιρικών ερευνών και ειδικότερα των εσωτερικών ανακριτικών πράξεων από ιδιώτες και του υιοθετούμενου από την ελληνική έννομη

¹ Στο εξής: ΗΠΑ

τάξη ποινικού δόγματος, ενώ το σύνολο της αναπτυχθείσας στην παρούσα προβληματικής διατρέχει το δίπολο ηπειρωτικού – αγγλοσαξονικού νομικού πολιτισμού.

Ειδικότερα εξετάζεται η συμβατότητα του θεσμού των Internal Investigations με βασικά υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου, όπως το δικαίωμα σιωπής και το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης, αλλά και η ικανοποίηση της αρχής της αμεροληψίας της δικαστικής Αρχής.

Έγινε προσπάθεια να αξιοποιηθεί με τη μέγιστη δυνατή πληρότητα τόσο πρωτογενές (νομοθεσία, νομολογία, εκθέσεις), όσο και βιβλιογραφικό υλικό, ενώ χρησιμοποιήθηκε βιβλιογραφία σε δύο τουλάχιστον γλώσσες (αγγλικά, ελληνικά).

Αναφορικά με την προέλευση των βιβλιογραφικών πηγών από τις οποίες αντλήθηκε το υλικό για το παρόν πόνημα, δέον να σημειωθεί ότι εν όψει της νεωτερικότητας του θεσμού – τουλάχιστον αναφορικά με την ελληνική έννομη τάξη – είναι στην πλειοψηφία τους ξενόγλωσσες, αφού η ενασχόληση της ελληνικής ποινικής θεωρίας με την εδώ παρουσιαζόμενη προβληματική είναι σχεδόν απύσχη.

Αντίστοιχα, το περισσότερο υλικό αντλήθηκε από δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά και δη αλλοδαπών – αμερικάνικων και ευρωπαϊκών – πανεπιστημιακών Νομικών Σχολών, τα οποία είναι ελεύθερα προσβάσιμα στο διαδίκτυο. Αποτελεί ως εκ τούτου ευτύχημα, το γεγονός ότι οποιοσδήποτε μπορεί να ανατρέξει ευχερώς στην πηγή, κατά την προσπέλαση της παρούσας, αξιοποιώντας τον σύνδεσμο που παρατίθεται στην εκάστοτε εισαγόμενη αναφορά.

Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεδομένης της προέλευσης αλλά και της εκτεταμένης εφαρμογής του θεσμού των εσωτερικών ερευνών σε αλλοδαπές έννομες τάξεις που ανήκουν στον χώρο του common law, το νομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο οι εν λόγω μηχανισμοί συγκροτούνται, αναπτύσσονται και παράγουν έννομα αποτελέσματα αποτελεί *terra incognita* για τη γράφουσα.

Ωστόσο η έλλειψη εξοικείωσης με τα νομικά συστήματα εντός των οποίων οι ενδοεταιρικές έρευνες και οι εσωτερικές ανακριτικές πράξεις κατά κύριο λόγο διενεργούνται και η συνεπαγόμενη πολυπλοκότητα της έρευνας της λειτουργίας τους, έγινε προσπάθεια να μην εμποδίσει την κριτική επισκόπηση των εσωτερικών ανακριτικών πράξεων και των ενδοεταιρικών ερευνών εν γένει, αναφορικά με το

ημεδαπό ποινικό σύστημα και την τελική τοποθέτηση αναφορικά με τα δογματικά προβλήματα που συνεπάγεται αλλά και τις πρακτικές λύσεις που η εισαγωγή τους στην ελληνική έννομη τάξη μπορεί να προσφέρει.

2. Ο «ΕΞΩΠΟΡΙΣΜΟΣ» ΤΗΣ ΔΙΩΞΗΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ («PROSECUTION OUTSOURCING»)

Ο «εξωπορισμός» (outsourcing) αποτελεί δάνειο όρο από την οικονομική επιστήμη. Ως «εξωπορισμός» της δίωξης του εγκλήματος ή της ποινικής διαδικασίας νοείται η μεταβίβαση της αρμοδιότητας για δίωξη του εγκλήματος από το κράτος σε ιδιώτες. Αυτή η «ιδιωτικοποίηση» της ποινικής διαδικασίας («criminal justice privatization») ευρίσκει τις ρίζες της στην Αμερική και αποτέλεσε γέννημα της ανάγκης για περισσότερο αποτελεσματική δίωξη του εγκλήματος, εξοικονόμησης οικονομικών πόρων, μπροστά στο πρόταγμα εκσυγχρονισμού της ποινικής διαδικασίας.

Η τάση αυτή διογκώθηκε στις ΗΠΑ από την δεκαετία του 1970 ως απότοκο της ολοένα αυξανόμενης οικονομικής εγκληματικότητας με διεθνικά (transnational) χαρακτηριστικά (τόπος τέλεσης, δράστες, υλικό αντικείμενο εγκλήματος, υπερεθνικά έννομα αγαθά) αλλά κυρίως της εδραίωση της εταιρείας ως βασικού κυττάρου της οικονομικής δραστηριότητας και της συνεπακόλουθης σταδιακής μετατροπής αυτής σε παράγοντα εγκληματικότητας. Τα εταιρικά μορφώματα πλέον διαδραμάτιζαν ιδιάζοντα ρόλο στο έγκλημα είτε ως δράστες, είτε ως πεδίο ανάπτυξης παραβατικών συμπεριφορών κατά των φυσικών προσώπων που αποτελούν τη διοίκηση ή το εργατικό δυναμικό, κατά του περιβάλλοντος και του κοινωνικού συνόλου, κατά των καταναλωτών και κατά άλλων επιχειρήσεων.

Εμβαθύνοντας και με σημείο εκκίνησης το γεγονός ότι η μεταβολή από την ιδιωτική δίωξη κατά την οποία η ενεργοποίηση της ποινικής διαδικασίας αποτελούσε κύριο μέλημα του ιδίου του θύματος², στην κρατική δίωξη των εγκλημάτων συντελέσθηκε άμα τη εδραίώσει της κρατικής κυριαρχίας³ ως κρατούσας μορφής άσκησης εξουσίας, γίνεται αντιληπτό ότι η ιδιωτικοποίηση της ποινικής διαδικασίας σηματοδοτεί τη μετάβαση σε ένα νέο στάδιο όπου το κράτος τελικά δεν μπορεί να

² Langbein J. H., *The Origins of Adversary Criminal Trial*, Oxford University Press, 2003, σελ. 11 επ

³ Ανδρουλάκης Ν., *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης*, Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, 2007, σελ. 55 και εκεί παραπομπή μεταξύ άλλων σε Salas D. *Du procès pénal*, 2010, εκδ. Broché

διώξει το έγκλημα με την αποτελεσματικότητα που απαιτείται για την ισορροπία της οικονομικής βάσης του και του κοινωνικού εποικοδομήματος.

Επιμένοντας στην εξέταση της μετάβασης από το σύστημα ιδιωτικής δίωξης στην κρατική δίωξη του εγκλήματος, παρατηρείται ότι και αυτή συντελέστηκε επί τη βάση εμφανίσεως νέων οικονομικών πρωτίστως και κατόπιν κοινωνικών δεδομένων. Αναφορικά επί παραδείγματι με την ιστορική διαδρομή του ποινικοδικονομικού δικαίου των ΗΠΑ, αναφέρεται ότι ο εποικισμός νέων περιοχών και η εκβιομηχάνιση των αποικιών (αύξηση πληθυσμού και εγκληματικότητας, νέα μεγάλα αστικά κέντρα κ.λπ.) μετά την αμερικανική επανάσταση οδήγησαν στην ανάγκη μεταρρύθμισης του νομικού καθεστώτος, και στην ανάπτυξη στις αποικίες - πολιτείες συστήματος δημοσίων κατηγορών για να αντιμετωπιστούν οι δυσλειτουργίες που δημιουργούσε ο θεσμός της ιδιωτικής κατηγορίας, όπου το θύμα είχε την απόλυτη ευθύνη για τη σύλληψη και δίωξη του δράστη, την συγκέντρωση όλων των αποδεικτικών στοιχείων και την εκπροσώπηση της κατηγορίας στο ακροατήριο⁴.

Στην σύγχρονη οικονομικοπολιτική συγκυρία όπου το έγκλημα έχει λάβει πρωτόγνωρα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά, ιδίως εν όψει της επικράτησης του τύπου του οργανωμένου εγκλήματος, θα μπορούσε να λεχθεί ευσύννοπα – ίσως με κάποια αιχμηρότητα –ότι το «παραγόμενο» έγκλημα ήταν και πιθανότατα συνεχίζει να είναι περισσότερο από αυτό που το κράτος μπορεί να διώξει και σίγουρα περισσότερο από αυτό που η οικονομία μπορεί να «καταναλώσει».

Οι λόγοι του ελλείμματος αποτελεσματικής δίωξης του εγκλήματος θα ήταν επιφανειακό να αναζητηθούν μόνον στην ανεπάρκεια υλικοτεχνικής υποδομής και την υποστελέχωση του ποινικού μηχανισμού. Πράγματι η εκδίκαση υποθέσεων με μεγάλο αριθμό κατηγορουμένων και μαρτύρων και αντίστοιχα μεγάλο όγκο αποδεικτικού υλικού απαιτεί εντατική ενασχόληση του συνόλου των παραγόντων της ποινικής διαδικασίας από τις προανακριτικές μέχρι τις ανώτατες δικαστικές Αρχές. Ωστόσο για την ακριβή θεώρηση του προβλήματος – έστω και με τον συνοπτικό τρόπο που εδώ επιχειρείται – δεν μπορεί να μη γίνει αναφορά στην προϊούσα επέκταση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου σε νέους, σύνθετους και κυρίως

⁴ Γ. Παπαδημητράκης, *Ο θεσμικός ρόλος της εισαγγελικής αρχής των ΗΠΑ υπό το πρίσμα της αρχής της σκοπιμότητας*, ΠοινΔικ 2011, σελ. 373 επ.

δυσασπόμετους τομείς εγκληματικής δραστηριότητας (π.χ. φορολογικά, τελωνειακά, περιβαλλοντικά, χρηματιστηριακά αδικήματα, ξέπλυμα βρώμικου χρήματος κ.ο.κ.⁵

Το οικονομικό έγκλημα εκτός από σύνθετο και δαιδαλώδες ως προς τις μορφές εμφανίσεώς του και την αποδεικτική του εξιχνίαση, αποτελεί και μάστιγα του μονοπωλιακού παγκοσμιοποιημένου μοντέλου οικονομίας. Τη διετία 2014 – 2016 περισσότερο από το ένα τρίτο (36%) των εταιρειών είχαν δηλώσει περιστατικά οικονομικού εγκλήματος, όπως αναφέρει η τελευταία έκθεση για το οικονομικό έγκλημα της Price Warehouse Coopers για το 2016. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι η συχνότητα εμφάνισης του οικονομικού εγκλήματος, για πρώτη φορά μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση (2008 – 2009) έχει μειωθεί κατά 1%, μείωση που ωστόσο χαρακτηρίζεται ως οριακή.

Οι συνέπειες αυτής της αναποτελεσματικότητας της κρατικής Διοικητικής Αρχής να ανταποκριθεί στο ρόλο της σε συνδυασμό με την διογκούμενη εγκληματικότητα έγιναν επώδυνα αισθητές σε οικονομικό επίπεδο και μάλιστα οι επιπτώσεις αυτές δεν εντοπίζονται μόνο σε τοπικό ή εθνικό αλλά πολύ περισσότερο σε διεθνές επίπεδο. Όπως ήταν επόμενο, το κατά τα ανωτέρω διαμορφούμενο δίπολο αναποτελεσματικής απονομής ποινικής δικαιοσύνης – συνέπειες αυτής, γρήγορα εξήυρε την ανάκλασή του και σε κανονιστικό επίπεδο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα προσαρμογής του κανονιστικού νομοθετικού πλαισίου στην επίταση της κοινωνικής βλαπτικότητας που συνεπάγεται η αναποτελεσματική δίωξη του εγκλήματος προσφέρουν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Η διόγκωση του οικονομικού εγκλήματος είχε ως απότοκο το «Foreign Corrupt Practices Act» (FCPA, 1977), μια μονομερή και χωρίς ιστορικό προηγούμενο ποινικοποίηση από την κυβέρνηση Κάρτερ, της δωροδοκίας δημοσίων υπαλλήλων και αξιωματούχων στις αγορές του εξωτερικού⁶. Η νομοθετική αυτή παρέμβαση με τη σειρά της επέφερε δυσχέρειες στην ανταγωνιστικότητα των αμερικάνικων επιχειρήσεων. Το ανωτέρω παράδειγμα αναφέρεται ως ενδεικτικό του αδιεξόδου της αντεγκληματικής πολιτικής

⁵ Τζαννετής Α., *Η μετεξέλιξη του παραδοσιακού υπερασπιστικού προτύπου – Ο νέος ρόλος του συνηγόρου στην ποινική διαπραγμάτευση (Plea bargaining)*, Ποιν.Χρον. τόμος 2017, σελ. 13 επ. και εκεί παραπομπές σε Raouxloh Reg., *Plea Bargaining in National and International Law*, εκδ. Routledge, 2012, παρ. 64

⁶ Ανδρουλάκης Ι., *Το παγκόσμιο νομικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς*, προσβάσιμο στον ιστότοπο: www.hcba.gr/attachments/article/160/ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ%20ΕΙΣΗΓΗΣΗ.doc

στο οποίο είχαν περιέλθει η ΗΠΑ τη δεκαετία του 1970, περίοδο που – διόλου τυχαία – εντάθηκε με καλπάζοντα ρυθμό η ανάθεση ανακριτικών καθηκόντων σε ιδιώτες.

Στις ΗΠΑ, οι οποίες αποτελούν χώρα πρωτεργάτη στην ιδιωτικοποίηση εν γένει κρατικών αρμοδιοτήτων αλλά και ειδικότερα, όπως ενδιαφέρει εν προκειμένω στην εξωτερική ανάθεση άσκησης ανακριτικών καθηκόντων, έχει αναπτυχθεί στη θεωρία μία βασική διάκριση αναφορικά με τα είδη εξωπορισμού.

Έτσι η εξωτερική ανάθεση από την ίδια την εισαγγελική Αρχή σε ιδιωτικούς ερευνητές οι οποίοι λειτουργούν ως οιονεί όργανα του Εισαγγελέα⁷ (quasi – Beliehene) και κατά παραγγελία του, διακρίνεται από την τοποθέτηση της διερευνητικής του εγκλήματος δραστηριότητας εκτός κρατικής αρμοδιότητας.

Στην αμερικανική βιβλιογραφία ο δύο έννοιες τέμνονται επί του όρου «ιδιωτικοποίηση» της ποινικής λειτουργίας της Πολιτείας⁸. Ο σημαντικότερος εκφραστής και θιασώτης της «ιδιωτικοποίησης» της εν γένει ποινικής λειτουργίας Bruce Benson⁹ εισάγει τη διάκριση μεταξύ μερικής ιδιωτικοποίησης και ολικής ιδιωτικοποίησης.

Στην πρώτη περίπτωση της μερικής ιδιωτικοποίησης ο ανωτέρω συγγραφέας εντάσσει τη διαδικασία κατά την οποία οι επιμέρους ενέργειες της ποινικής διαδικασίας, ο σκοπός και το πλαίσιο αυτών καθορίζονται και ελέγχονται από την Πολιτεία, ήτοι τελούν υπό την εποπτεία του κράτους¹⁰ ενώ η περίπτωση της ολικής ιδιωτικοποίησης της ποινικής διαδικασίας αφορά τον πλήρη αποχωρισμό της κρατικής αρμοδιότητας δίωξης του εγκλήματος από το κράτος και την υπαγωγή της στον απόλυτο έλεγχο του ιδιωτικού τομέα ως προς την κατανομή των (ανθρώπινων και οικονομικών) πόρων και τις επιμέρους συνθήκες, υπό τον γενικό και αόριστο σκοπό της προστασίας προσώπων και ιδιοκτησίας (*«private sector control over all of the decisions regarding to the use of resources devoted to the protection of persons and property»*).

⁷ Τόγιας Σ., *Διενέργεια Ανακριτικών Πράξεων από Ιδιώτες*, σε συλλογικό «Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας: Δυνατότητες και όρια», 6ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2013, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2013

⁸ John D. Donahue, *The Privatization Decision: Public Ends Private Means*, 1989, εκδ. Basic Books, σελ. 215

⁹ Bruce Benson, *To Serve and Protect: Privatization and Community in Criminal Justice*, 1998, New York University Press, σελ. 15

¹⁰ Ερευνητέο εάν το μοντέλο αυτής της εποπτείας ταιριάζει στο αρχετυπικό δίπολο ιεραρχικός έλεγχος – διοικητική εποπτεία του Διοικητικού Δικαίου

Υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία επί της προβληματικής, η ειδικότερη επισκόπηση της οποίας εκφεύγει των σκοπών της παρούσης, ωστόσο κρίνεται σκόπιμο στο σημείο αυτό να γίνουν δύο παρατηρήσεις:

Η φύση και ο χαρακτήρας της δριμείας κριτικής που ευνοήτως ασκήθηκε επί του θεσμού της ιδιωτικοποίησης της ποινικής λειτουργίας από την αμερικανική επιστήμη¹¹, προήρχετο κυρίως από τη σκοπιά της πραγματιστικής αντίληψης του αμερικανικού ποινικού Δικαίου. Τα κριτήρια υπό τα οποία εξετάζεται η συμβολή ή όχι της ιδιωτικοποίησης της ποινικής διαδικασίας¹² στην κοινωνική ευρυθμία από την αμερικανική θεωρία έχουν πραγματιστική και όχι δογματική αφετηρία¹³. Έτσι και στο ζήτημα των ιδιωτικών καταστημάτων κράτησης, αυτό που απασχολεί είναι αν πληρούνται οι στόχοι που θέτει η ευνομούμενη Πολιτεία αναφορικά με την ασφάλεια των κοινωνιών και το σωφρονισμό των κρατουμένων και όχι οι δικαιοκρατικοί κίνδυνοι που ενέχει η επιβολή δικονομικού καταναγκασμού από μη κρατικά όργανα.

Σε κάθε περίπτωση γίνεται δεκτό ακόμη και από τους πραγματιστές θεωρητικούς ότι η κυριαρχία που ασκείται από τους ιδιωτικούς φορείς που αναλαμβάνουν την εν γένει κράτηση και φύλαξη υποδίκων και καταδικασθέντων, ήτοι την τέλεση πράξεων δικονομικού καταναγκασμού – και δη του δριμύτατου είδους καταναγκασμού της στέρησης της προσωπικής ελευθερίας - αποτελεί εκχωρηθείσα κρατική εξουσία η οποία εξικνείται πέραν των ορίων της κοινής κρατικής λειτουργίας, ενέχει δικονομικό καταναγκασμό και διέπεται από εντελώς διαφορετικούς κανόνες και όρια.

Πρώτο σημείο αιχμής της κριτικής που δέχεται η πολιτική της ιδιωτικοποίησης της κρατικής λειτουργίας αφορά το γεγονός ότι με βάση το σύστημα της πειθαρχικής επενέργειας¹⁴ που ισχύει στο αμερικάνικο Δίκαιο των αποδεικτικών απαγορεύσεων,

¹¹ Ενδεικτικά: Charles H. Logan, *Private Prisons*, 1990, εκδ. Oxford University Press, σελ. 38-40, όπου ο συγγραφέας παραθέτει μια τυπολογία κριτηρίων με βάση τα οποία θα πρέπει να αξιολογηθεί ο θεσμός των ιδιωτικών φυλακών, τα οποία αφορούν τις επιπτώσεις του θεσμού στον αριθμό των κρατουμένων, στο κόστος κράτησης, στην αποτελεσματικότητα διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού των σωφρονιστικών καταστημάτων κ.λπ.

¹² Ως ποινική διαδικασία εδώ νοείται το σύνολο των σχετιζομένων με την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου λειτουργιών, από τη δίωξη μέχρι τον σωφρονισμό και τη φύλαξη

¹³ Ορ. και χαρακτηριστική διατύπωση του Aitan D. Goelman: «...*This system, whereby company counsel are essentially deputized as junior AUSAs for an investigation that, while funded by the company, is more or less directed by the Department of Justice, is **bad for American business**, bad for individual rights and, ultimately bad for justice...*», σε *A new way forward internal investigations*, |

¹⁴ Η θεωρία της πειθαρχικής επενέργειας αποτελεί τη δικαιολογητική βάση των αποδεικτικών απαγορεύσεων στο αμερικανικό Δίκαιο και σύμφωνα με αυτή, αποδείξεις που προέκυψαν από τις

οι αποδεικτικές απαγορεύσεις δεσμεύουν μόνο το κράτος¹⁵, επομένως αποδεικτικό υλικό συλλεγμέν από ιδιώτες αστυνομικούς κατά παράβαση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μπορεί να αξιοποιηθεί στο Δικαστήριο και να θεμελιώσει ενοχή¹⁶.

Επιπροσθέτως, η αμεροληψία των διοικητικών αρχών τίθεται εν αμφιβόλω, εφόσον οι ιδιωτικές ανακριτικές αρχές, στην πραγματικότητα τεράστιες δικηγορικές εταιρείας αμειβόμενες για το έργο τους είτε με την ώρα είτε «με το κομμάτι», επιδεικνύουν συχνά υπερβάλλοντα ζήλο, γεγονός που καθιστά τις εγγυήσεις αμεροληψίας αναφορικά με το έργο τους ισχνές.

Το δημοκρατικό έλλειμμα¹⁷ αποτελεί επίσης ακρογωνιαίο λίθο της πολεμικής έναντι της εξωτερικής ανάθεσης ανακριτικών καθηκόντων. Όταν η προδικαστική διερεύνηση του εγκλήματος διενεργείται από ιδιώτες, ο δημοκρατικός έλεγχος που θεωρητικά ασκείται στην κρατική ποινική διαδικασία δεν εφαρμόζεται άμεσα αλλά μόνο έμμεσα.

Το σοβαρότερο όμως και αδιαμφισβήτητα υπαρκτό πρόβλημα αναφορικά με την άσκηση καθηκόντων της ποινικής προδικασίας από ιδιώτες, αποτελεί – ακόμα και στις χώρες του common law με αμιγώς κατηγορητικό σύστημα -, η σχετικοποίηση του κρατικού μονοπωλίου στην προδικαστική διερεύνηση του εγκλήματος, στην ποινική δίωξη εν ευρεία εννοία.

Ακόμα και αν οι ιδιώτες τελούν κατά παραγγελία του εισαγγελέα, το αν αποτελούν οιονεί διοικητικές Αρχές δεν έχει ακόμα απαντηθεί ούτε στις ΗΠΑ, ενώ παρά την ανάπτυξη της σχετικής προβληματικής στην αμερικάνικη θεωρία, οι αρχές που εφαρμόζονται κατά τη διερεύνηση αξιοποιούν πράξεων από ιδιώτες παραμένουν ρευστές.¹⁸

κρατικές αστυνομικές αρχές κατά παράβαση θεμελιωδών δικαιωμάτων απαγορεύεται να αξιοποιηθούν στη μετέπειτα εξέλιξη της ποινικής υπόθεσης.

¹⁵ Esq. J. Shane Creamer, *The law of arrest, search and seizure*, 1968, εκδ. W. B. Saunders

¹⁶ «...most private police are not in privity with the state and are not state actors for purposes of constitutional remedies...», Roger A. Fairfax Jr, *Outsourcing Criminal Prosecution? - The Limits of Criminal Justice Privatization*, The University of Chicago Legal Forum, Vol. 2010, σελ. 274

¹⁷ Roger A. Fairfax Jr, ο.π.

¹⁸ Ενδεικτικώς αναφερόμενο το άρθρο: “*Privatization and State Action: Do Campus Sexual Assault Hearings Violate Due Process?*” του καθηγητή της Νομικής Σχολής του Yale Jed Rubinfeld, δημοσιευμένο λίαν προσφάτως στη διαδικτυακή πύλη του Texas Law Review, προσβάσιμο στον ιστότοπο: <http://www.texasrev.com/privatization-and-state-action-do-campus-sexual-assault-hearings-violate-due-process/>, στην εισαγωγή του οποίου αναφέρεται: «*It’s an absurd and*

Ακόμη σοβαρότερα ζητήματα ανακύπτουν στις περιπτώσεις που ιδιώτες προβαίνουν σε διενέργεια ανακριτικών πράξεων και λήψη αποδεικτικού υλικού από τα οποία επωφελείται σε μετέπειτα στάδιο της ποινικής διαδικασίας ο Εισαγγελέας, ο οποίος δεν είχε κυριαρχία επί των ερευνών. Αυτό συμβαίνει κατεξοχήν στις ενδοεταιρικές έρευνες που διεξάγονται στα πλαίσια των μέτρων συμμόρφωσης (compliance measures) εταιρειών με τις επιταγές της νομιμότητας εντός της εκάστοτε έννομης τάξης.

Στη συνέχεια θα εκτεθεί το ευρύτερο νομικό πλαίσιο εντός του οποίου διεξάγονται εσωτερικές έρευνες διενεργούμενες από μη κρατικούς φορείς, τόσο σε έννομες τάξεις αγγλοσαξονικού Δικαίου (ΗΠΑ) όσο και σε έννομες τάξεις ηπειρωτικού Δικαίου (Γερμανία). Κατόπιν θα επιχειρηθεί μια περιγραφή της διαδικασίας και των κυριότερων χαρακτηριστικών μιας εσωτερικής έρευνας, προκειμένου στη συνέχεια να επισκοπηθούν τα πλεονεκτήματα και οι προκλήσεις εισαγωγής του θεσμού στην ημεδαπή έννομη τάξη.

3. ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ (COMPLIANCE MEASURES) ΩΣ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΕΝΔΟΕΤΑΙΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

3. i. Το παράδειγμα των ΗΠΑ

Όπως αυτολεξεί προσδιορίζονται τα Προγράμματα Συμμόρφωσης (Compliance Programms) στο Thompson Memorandum, το εμβληματικό σώμα κατευθυντήριων γραμμών για την άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος σύγχρονων εταιρικών μορφωμάτων που εγχειρίσθηκε από επιτροπή εμπειρογνομόνων τον Ιανουάριο του 2003 στο Υπουργείο Δικαιοσύνης (Department Of Justice – DOJ) των Ηνωμένων Πολιτειών, «τα προγράμματα συμμόρφωσης θεσπίζονται από την εταιρική διοίκηση προκειμένου να αποτρέπουν και να ανιχνεύουν παραπτώματα και να διασφαλίζουν ότι οι εταιρική δραστηριότητα διεξάγεται σε συμφωνία με την ποινική και αστική νομοθεσία, και τους κανονισμούς και κανόνες».

*astonishing fact about current constitutional law that it **still hasn't answered**, and can't answer, the most basic questions about privatization...thirteen years after Abu Ghraib, **we still don't know whether the contractors working there were "state actors"**».*

Είχε προηγηθεί το Holder Memorandum που εξέδωσε τον Ιούνιο του 1999 ο αναπληρωτής γενικός Εισαγγελέας Eric Holder με το οποίο παρείχε κατευθυντήριες οδηγίες αναφορικά με τα κριτήρια άσκησης ποινικής δίωξης σε βάρος νομικών προσώπων, ένα κείμενο ωστόσο με συμβουλευτικό και όχι δεσμευτικό χαρακτήρα.

Τα Προγράμματα Συμμόρφωσης είχαν ήδη εισαχθεί στην αμερικάνικη έννομη τάξη με το Σώμα Κατευθυντήριων Γραμμών για την ποινική καταδίκη νομικών προσώπων (Organizational Sentencing Guidelines) που τέθηκαν σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου 1991 και τυγχάνουν εφαρμογής επί της ποινικής αντιμετώπισης εταιρειών, κοινοπραξιών, εργατικών συνδικάτων, συνταξιοδοτικών ταμείων, μη κερδοσκοπικών οργανώσεων και κυβερνητικών οργανισμών.

Σκοπός των Organizational Sentencing Guidelines ήταν να προαχθεί η αποτελεσματική εφαρμογή κατά περίπτωση, δύο διακριτών σκοπών στην υπηρεσία των οποίων τίθεται η ποινική αξίωση της Πολιτείας: αφενός μεν η ποινική καταδίκη («just punishment»), υπό την κλασσική έννοια της οικείας στο χώρο του ηπειρωτικού Δικαίου τιμωρητικού χαρακτήρα ποινικής κύρωσης, αφετέρου η αποτροπή («deterrence»), υπό την έννοια της παροχής κινήτρων για την πρόληψη και καταστολή των παραβατικών συμπεριφορών εντός των κόλπων της εταιρικής οντότητας από την ίδια.¹⁹

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης των Ηνωμένων Πολιτειών από το 2000 και έπειτα, πράγματι έχει θέσει ως ακρογωνιαίο λίθο της εθνικής αντεγκληματικής πολιτικής αναφορικά με τα εταιρικά εγκλήματα «λευκού κολλάρου», τέτοια προγράμματα «αυτο –αστυνόμησης» των εταιρειών, τα οποία περιλαμβάνουν από τη θέσπιση λεπτομερώς καταρτισμένων προγραμμάτων ελέγχου και διαφάνειας των οικονομικών δραστηριοτήτων μιας εταιρείας, μέχρι πρακτικές ενδεδειγμένους ελέγχου της διαχείρισης της εταιρικής περιουσίας και εκούσιες αναφορές προς τη Διοικητική Αρχή οιοδήποτε παραπτώματος περιέλθει σε γνώση της εταιρείας.

Για την επισκόπηση των ωφελειών αλλά και των προβλημάτων που δημιουργεί αυτή η προσέγγιση, είναι διδακτικό να εξετάσουμε τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες έχουν μια μοναδική προσέγγιση στην εταιρική ποινική ευθύνη. Οι Ηνωμένες

¹⁹ Paula Desio, *An Overview of the Organizational Guidelines*, προσβάσιμη στο ηλεκτρονικό αρχείο της United States Sentencing Commission, προσβάσιμο στον ιστότοπο <https://www.usc.gov/sites/default/files/pdf/training/organizational-guidelines/ORGOVERVIEW.pdf>

Πολιτείες υιοθέτησαν μια προσέγγιση για την εταιρική ποινική ευθύνη που επιτρέπει τόσο τη διαπραγμάτευση της ποινής κατόπιν ομολογίας ενοχής, όσο και τις συμφωνίες αναστολής της ποινικής δίωξης ή ακόμη και αποχής από την ποινική δίωξη. Εκτεταμένης εφαρμογής τυγχάνει επίσης και η επιβολή διοικητικών κυρώσεων σε βάρος νομικών προσώπων οι υπάλληλοι των οποίων κρίθηκαν ένοχοι για κάποια αξιόποινη πράξη κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

Έτσι η οικονομική αλλά και η κοινωνική βλαπτικότητα που η εγληματική δράση επιχειρήσεων ή μεμονωμένων φυσικών προσώπων ενεργούντων στο πλαίσιο δραστηριοτήτων μιας εταιρείας συνεπάγεται οδήγησε σε εναλλακτικές μεθόδους καταπολέμησης του εγκλήματος, όπως και εναλλακτικές μεθόδους διεξαγωγής και περάτωσης της ποινικής διαδικασίας. Κεντρικό μέγεθος στην εναλλακτική οδό απονομής της ποινικής δικαιοσύνης αποτελούν οι συμφωνίες μεταξύ εισαγγελικής Αρχής και φυσικών ή – όπως ενδιαφέρει εδώ – νομικών προσώπων, κατόπιν διαπραγμάτευσης.

Όπως παρατηρεί η διευθύντρια του προγράμματος εταιρικής συνεργασίας της Νομικής Σχολής της Νέας Υόρκης Jennifer Arlen, *«οι διαπραγματευτικές συμφωνίες με μεγάλες εταιρείες ενισχύουν την αντεγκληματική πολιτική για δύο λόγους. Καταρχήν οι πόροι της Πολιτείας για την καταπολέμηση του εγκλήματος σε ενδοεταιρικό επίπεδο είναι πεπερασμένοι, ακόμα και στις ανεπτυγμένες οικονομίες, όπου οι οικονομικές επιχειρήσεις αποτελούν βασικές εγκληματογόνες περιοχές»*.

Σύμφωνα με την ανωτέρω θεωρητικό, η περιαγωγή όλων ανεξαιρέτως των υποθέσεων οικονομικής εγκληματικότητας σε Δίκη είναι εξοντωτική για μία κρατική οικονομία. Συνεπακολούθως υποσκάπτει την οικονομική ευημερία των πολιτών που εν τέλει υφίστανται έστω και σε μεμακρυσμένο επίπεδο τις δυσμενείς συνέπειες της εγκληματικότητας του «λευκού κολλάρου», χωρίς αντίστοιχα να περιορίζει ικανοποιητικά την τέλεση αξιόποινων πράξεων. Υπάρχουν δύο λόγοι για αυτό²⁰.

Το πρώτο είναι προφανές. Μία ποινική Δίκη είναι χρονοβόρα και κοστοβόρα. Επιπλέον, ο χρόνος και την προσοχή των εισαγγελικών και δικαστικών Αρχών

²⁰ Arlen J., *Corporate Criminal Enforcement in the United States: Using Negotiated Settlements to Turn Potential Corporate Criminals Into Corporate Cops*, New York University School of Law, Public Law & Legal Theory Research Paper Series WORKING Paper no. 17-12, Απρίλιος 2017

αναλώνεται για μεγάλο χρονικό διάστημα, μειούμενης κατά αυτόν τον τρόπο της ικανότητάς τους να διεκπεραιώνουν άλλες υποθέσεις.

Μία ποινική Δίκη όμως είναι εξίσου δαπανηρή και για τις επηρεαζόμενες επιχειρήσεις. Πράγματι, η εμπλοκή με την ποινική δικαιοσύνη μπορεί να επιφέρει συνέπειες που μια εταιρεία ως οικονομικός μηχανισμός δεν μπορεί να διαχειριστεί. Ένα σημαντικό ποσοστό εταιρειών, πολυεθνικών ή μη αντιμετωπίζει δυσβάστακτες συνέπειες ήδη από την εκκίνηση της ποινικής διαδικασίας, πολύ πριν από την οριστική καταδίκη και δεν ελλείπουν οι περιπτώσεις οριστικής λύσης της εταιρείας, ακόμη και πριν την αμετάκλητη ποινική Απόφαση, όπως επί παραδείγματι η εταιρεία Arthur Andersen LLP, μία από τις πέντε μεγαλύτερες ελεγκτικές εταιρείες παγκοσμίως, μέλος του ομίλου Enron. Η Arthur Andersen εκκίνησε διαδικασία ποινικής συνδιαλλαγής, η οποία τελικά απέτυχε και έτσι οδηγήθηκε στην χρεοκοπία και στη λύση²¹.

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης των ΗΠΑ (Department of Justice) (DOJ) ήδη από την αρχή της νέας χιλιετίας (Ιανουάριος 2003) εξέδωσε το Thompson Memorandum, ήτοι ένα βασικό σώμα κατευθυντήριων γραμμών αναφορικά με την ποινική δίωξη νομικών προσώπων και δη εταιρειών.

Το Thompson Memorandum το οποίο εμφορείται από μια λογική προσιδιάζουσα στην αρχή της σκοπιμότητας της ποινικής δίωξης, παραθέτει σειρά κριτηρίων με βάση τα οποία οι διωκτική αρχή θα αποφασίσει για το αν θα ασκηθεί ποινική δίωξη σε βάρος της εκάστοτε υπό κρίση εταιρείας, στο πλαίσιο λειτουργίας της οποίας προκύπτουν επαρκείς ενδείξεις ότι έχει τελεσθεί κάποιο οικονομικό αδίκημα. Τα κριτήρια αυτά²² αφορούν τη φύση και τη σοβαρότητα του αδικήματος, την

²¹ Kathleen Brickey, *Andersen's Fall From Grace*, Washington University Law Review Volume 81 | Issue 4, σελ. 916 επ.

²² «...**1. the nature and seriousness of the offense, including the risk of harm to the and applicable policies and priorities, if any, governing the prosecution of corporations for particular categories of crime (see section III, infra); 2. the pervasiveness of wrongdoing within the corporation, including the complicity in, or condonation of, the wrongdoing by corporate management (see section IV, infra); 3. the corporation's history of similar conduct, including prior criminal, civil, and regulatory enforcement actions against it (see section V, infra); 4. the corporation's timely and voluntary disclosure of wrongdoing and its willingness to cooperate in the investigation of its agents, including, if necessary, the waiver of corporate attorney-client and work product protection (see section VI, infra); 5. the existence and adequacy of the corporation's compliance program (see section VII, infra); 6. the corporation's remedial actions, including any efforts to implement an effective corporate compliance program or to improve an existing one, to replace responsible management, to discipline or terminate wrongdoers, to pay restitution, and to cooperate with the relevant government agencies**

προηγούμενη εμπλοκή της εταιρείας σε ανάλογες εγκληματικές συμπεριφορές, τυχόν αποκαταστατικά μέτρα που λαμβάνονται από το ίδιο το νομικό πρόσωπο, τις τυχόν συνέπειες που μπορεί να επιφέρει η άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος εννόμων συμφερόντων ανυπαίτων τρίτων (κυρίως των μετόχων) και το κατά πόσο η ίδια η εταιρική δομή διαθέτει τα κατάλληλα μέσα και έχει λάβει επαρκή μέτρα για την πρόληψη και αποτροπή ανάπτυξης οικονομικής εγκληματικότητας στους κόλπους της.

Η διευκόλυνση της ταχύτερης επίλυσης μέσω μιας διαδικασίας που επιτρέπει τους συμβιβασμούς, υπό τις εγγυήσεις πάντοτε του Κράτους Δικαίου, αφενός αποτελεί μια συμφέρουσα επιλογή για τις επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν το κίνδυνο ποινικής δίωξης, αφετέρου εξοικονομεί χρόνο και χρήμα στον κρατικό μηχανισμό δίωξης του εγκλήματος. Τα οφέλη είναι ιδιαίτερα υψηλά στην περίπτωση εταιρικών εγκληματικών ενεργειών, επειδή οι περιπτώσεις ενδοεταιρικής εγκληματικότητας είναι συχνά περίπλοκες και οι επιχειρήσεις τείνουν να δαπανούν σημαντικά υψηλά κεφάλαια μέχρι την τελική απαλλαγή τους, η οποία φυσικά διόλου διασφαλισμένη είναι. Ο μηχανισμός δίωξης του εγκλήματος, επομένως, δεν μπορεί κατά τους υπέρμαχους των διαπραγματευτικών συμφωνιών να μένει ανεπηρέαστος από την παραπάνω στάθμιση.

Σύμφωνα με την αρχή της σκοπιμότητας που διέπει το δίκαιο των ΗΠΑ αλλά και εν γένει το αγγλοσαξονικό δίκαιο²³, η κατηγορούσα αρχή έχει τη δυνατότητα να αποφασίσει κυριαρχικά ποια εγκληματική συμπεριφορά θα πρέπει να διωχθεί ποινικά και τι είδους κατηγορίες θα εγερθούν εναντίον του κατηγορουμένου. Οι επιλογές που εναπόκεινται στην κυριαρχική εξουσία της εσαγγελικής Αρχής, εκτείνονται από την αποχή από την ποινική δίωξη και την αρχειοθέτηση σε περιπτώσεις ικανοποίησης του παθόντος, μέχρι την συμβιβαστική περάτωση της Δίκης, δια των μηχανισμών διαπραγμάτευσης και ποινικής συνδιαλλαγής. Επομένως η διαπίστωση διάπραξης μιας αξιόποινης πράξης δεν ενεργοποιεί άνευ ετέρου την ποινική αξίωση της

(see section VIII, infra); 7. collateral consequences, including disproportionate harm to shareholders, pension holders and employees not proven personally culpable and impact on the public arising from the prosecution (see section IX, infra); and 8. the adequacy of the prosecution of individuals responsible for the corporation's malfeasance; 9. the adequacy of remedies such as civil or regulatory enforcement actions (see [Page 3] section X, infra)...»

²³ Γ. Παπαδημητράκης, ο.π., σελ. 375

Πολιτείας αλλά η τελευταία εγείρεται κατόπιν συνεκτιμήσεως μιας σειράς παραγόντων.

Βασικό κριτήριο για την άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος μιας εταιρείας - και επομένως ισχυρό «όπλο» της εταιρείας στο πεδίο της ποινικής διαπραγμάτευσης - είναι το εάν η τελευταία είχε λάβει μέτρα προκειμένου να αποτρέψει εγκληματικές συμπεριφορές στους κόλπους της πριν αυτές εκδηλωθούν και το κατά πόσο είναι αυτή πρόθυμη να συνεργασθεί με τις διοικητικές Αρχές μετά την διάπραξη και αποκάλυψη μίας αξιόποινης πράξης.

Όπως γίνεται κατανοητό τα προγράμματα συμμόρφωσης στην έκταση που έχουν λάβει σήμερα αποτελούν αναγκαίο πρακτικό συμπλήρωμα της θεωρητικής κατασκευής της αναγνώρισης ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων και εν προκειμένω των εταιρικών μορφωμάτων. Για μία ακόμη φορά, προς εμβάθυνση στον συλλογισμό μας είναι χρήσιμη η διερεύνηση του παραδείγματος των ΗΠΑ.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι επιχειρήσεις μπορούν να θεωρηθούν ποινικά υπεύθυνες υπέχοντας ένα είδος «αντικειμενικής» ποινικής ευθύνης, ήτοι ευθύνης για όλα τα εγκλήματα που διαπράττονται από τους υπαλλήλους κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Σύμφωνα με την αμερικάνικη ποινική νομοθεσία η εκ δόλου τέλεση αξιόποινης πράξης από υπάλληλο νομικού προσώπου συνεπάγεται υπαιτιότητα του νομικού αυτού προσώπου, ακόμη και αν δεν συντρέχει σε αυτό το γνωστικό στοιχείο του δόλου.²⁴

Η αναγνώριση ποινικής ευθύνης σε νομικά πρόσωπα σύμφωνα με την αμερικάνικη θεωρία είναι απαραίτητη επειδή οι αξιόποινες πράξεις που τελούνται στα πλαίσια της δραστηριότητας των νομικών προσώπων και δη των εταιρειών δεν μπορούν να αποτραπούν με μόνη την απειλή κρατικής δίωξης, αλλά είναι αναγκαίο για σκοπούς καταπολέμησης της εταιρικής εγκληματικότητας το νομικό πρόσωπο να υπόκειται σε καθεστώς ευθύνης που ενθαρρύνει τον εντοπισμό και την καταγγελία παραβατικών συμπεριφορών από το ίδιο και τη συνεργασία με τη δημόσια διοικητική Αρχή.²⁵

²⁴ Goelman A., *A new way forward internal investigations*, προσβάσιμο στον ιστότοπο: http://www.zuckerman.com/media/site_files/134_ABA%20National%20Institute_A%20New%20Way%20Forward%20in%20Internal%20Investigations_Goelman_050.pdf

²⁵ Arlen J., *Public versus private enforcement of securities fraud*, προσβάσιμο στον ιστότοπο: <http://weblaw.usc.edu/assets/docs/Arlen.pdf>, 2007

Το εύρος της ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων στο Δίκαιο των ΗΠΑ είναι μεγαλύτερο από αυτό που αναγνωρίζεται σε άλλες έννομες τάξεις. Έτσι η υπαιτιότητα του νομικού προσώπου εκτείνεται και σε αξιόποινες πράξεις υπαλλήλων χαμηλής κλίμακας και δεν περιορίζεται στα στελέχη που ασκούν διοικητικές αρμοδιότητες αποφασιστικού χαρακτήρα.

Έτσι πέραν του προφανούς σκοπού της εγκληματοπροληπτικής λειτουργίας που επιτελεί η συγκρότηση και εφαρμογή εντός του εταιρικού μορφώματος ενός προγράμματος συμμόρφωσης προσανατολισμένου στον έλεγχο των εργαζομένων και την πρόληψη διάπραξης εγκληματικών πράξεων, η κατάρτιση συστήματος ενδοεταιρικού ελέγχου λειτουργεί και ως μέτρο ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων υπό την έννοια ότι αυτή αναγνωρίζεται ως ενδείκτης προσήκουσας επιμελείας της εταιρείας.

Σύμφωνα με το σώμα κατευθυντήριων γραμμών «Organizational Sentencing Guidelines», μια εταιρεία που εφήρμοσε ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα συμμόρφωσης, εντόπισε κάποια αξιόποινη συμπεριφορά, την κατήγγειλε και συνεργάστηκε κατά την εξιχνίασή της με τις διοικητικές Αρχές δικαιούται μειωμένο πρόστιμο (Κεφ. 8 παρ. 8C2.5)

Είναι προφανές ότι σε επίπεδο κολοσσιαίων μονοπωλιακών υπερεθνικών ή και εθνικών εταιρειών, η κατάρτιση ενός αποτελεσματικού προγράμματος συμμόρφωσης μπορεί να είναι σύνθετη διαδικασία, περιλαμβάνουσα ένα πλέγμα ρυθμίσεων και προβλέπουσα μια σειρά ενεργειών σε περισσότερες χώρες, συνεπακολούθως δε δαπανηρότατη, αλλά σε κάθε περίπτωση περισσότερο συμφέρουσα οικονομικά από μια ενδεχόμενη εμπλοκή της εταιρείας με την ποινική Δικαιοσύνη.

Ωστόσο, ακόμα και σε περιπτώσεις όπου έχει καταρτιστεί ένα άρτιο πρόγραμμα εταιρικής συμμόρφωσης, είναι δυνατό να επιβληθεί τελικώς σε βάρος της εταιρείας καταβολή χρηματικής ποινής, για παράνομη συμπεριφορά διευθυντικών στελεχών, υπαλλήλων, διαχειριστών ή αντιπροσώπων της.

Οι εταιρείες υπέχουν ποινική ευθύνη για τις πράξεις των υπαλλήλων τους ακόμη και αν η εταιρεία είχε ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα συμμόρφωσης και ο υπάλληλος

έδρασε κατά παράβαση των καθηκόντων του και εν αγνοία των προϊσταμένων του.²⁶ Έτσι, σύμφωνα με το αμερικανικό δίκαιο μια εταιρεία μπορεί να καταδικαστεί για ένα έγκλημα που διαπράττεται από υπάλληλο κατώτερης κλίμακας, παρά την ύπαρξη ενός αποτελεσματικού προγράμματος συμμόρφωσης, ακόμη και αν η ίδια η εταιρεία προχώρησε σε καταγγελία στον Εισαγγελέα και συνεργάστηκε με τις διωκτικές Αρχές.²⁷ Ήτοι, η κατάστρωση ενός επαρκούς προγράμματος συμμόρφωσης δεν διασώζει άνευ ετέρου το εκάστοτε νομικό πρόσωπο με την λήψη σε βάρος του τιμωρητικών μέτρων, σε περίπτωση που επί παραδείγματι το πρόγραμμα συμμόρφωσης υπάρχει μεν, πλην όμως δεν εφαρμόζεται επαρκώς κατά την εταιρική διαχείριση.

Κατά την άποψη της γράφουσας, η ανωτέρω πρακτική αποτελεί την ανάστροφη όψη της αρχής της σκοπιμότητας. Εφόσον η άσκηση ή μη της ποινικής δίωξης είναι συνάρτηση μιας σειράς παραγόντων που σχετίζονται με τα οφέλη και τις συνέπειες που μπορεί να επιφέρει η άσκηση ποινικής δίωξης στο κοινωνικό σύνολο και στα άτομα - εν προκειμένω δε επί ασκήσεως ποινικής διώξεως σε βάρος εταιρικών κολοσσών και στην οικονομία, η δε λήψη μέτρων επιμελείας δεν αποτελεί ρητό λόγο αποχής από την ποινική δίωξη, συντρέχει πάντοτε ο κίνδυνος η «επιμελής εταιρεία» που πράγματι υπήρξε και η ίδια θύμα της υπό κρίση εγκληματικής συμπεριφοράς και συνεργάστηκε πρόθυμα με τις Αρχές, να υποστεί εν τέλει μια ποινική καταδίκη.

Τούτο δε διότι σε αντίθεση με τις περιπτώσεις που η άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος νομικού προσώπου, κρίνεται μη σκόπιμη, υπό την έννοια ότι βάσιμα πιθανολογείται ότι θα έχει δυσμενείς συνέπειες που υπερβαίνουν αυτές της μη άσκησής της, η φύση ορισμένων εγκλημάτων μπορεί να είναι τέτοια, ώστε η ποινική δίωξη και η επιβολή ποινής να επιτάσσεται για λόγους αντεγκληματικής πολιτικής, εάν οι παραβιασθείσες ποινικές διατάξεις έχουν σοβαρό εξωεδαφικό αντίκτυπο ή αν οι οικονομικές συνέπειες της *ad hoc* εγκληματικής συμπεριφοράς δεν μπορούν να αρθούν ή να περιορισθούν επαρκώς από αποκαταστατικά μέτρα εταιρικής συμμόρφωσης.

²⁶ United States v. Twentieth Century Fox Film Corp., 882 F.2d 656 (2d Cir. 1989); United States v. Hilton Hotels Corp., 467 F.2d 1000 (9th Cir. 1972), cert. denied, 409 U.S. 1125 (1973); United States v. Ionia Mgmt. S.A., 555 F.3d 303 (2d Cir. 2009)

²⁷ Arlen J., ο.π. σελ. 3, από όπου και οι αμέσως ανωτέρω υπό 16 και 17 παραπομπές σε νομολογία

3.ii. Το παράδειγμα της Γερμανίας

Σε αντίθεση με τις ΗΠΑ, όπου η διενέργεια εσωτερικών ανακριτικών πράξεων αποτελεί μέσο συμμόρφωσης ενός νομικού προσώπου με τη νομιμότητα προς αποφυγή μιας ενδεχόμενης ποινικής κύρωσης σε βάρος του ίδιου του νομικού προσώπου, στη Γερμανία, όπου τα νομικά πρόσωπα δεν υπέχουν ποινική ευθύνη τα προγράμματα συμμόρφωσης αποτελούν μηχανισμό προστασίας της εταιρείας από επαχθέστατες διοικητικές κυρώσεις.

Πράγματι, μια διοικητική κύρωση μπορεί εν τοις πράγμασι να είναι το ίδιο επαχθής για ένα νομικό πρόσωπο με μία ποινή. Ακόμα και αν η μομφή με την κλασσική έννοια του Ποινικού Δικαίου που συνεπάγεται η ποινική κύρωση αποτελεί βασικό ειδοποιό στοιχείο που την διακρίνει από τη διοικητική κύρωση, ένα πρόστιμο στα πλαίσια καταλογισμού μιας διοικητικής παράβασης μπορεί να έχει τις ίδιες εξουθενωτικές συνέπειες για την οικονομική κατάσταση, τη φήμη, τον κύκλο πελατών και τη συνολική απόδοση μιας εταιρείας, με την ποινική καταδίκη.²⁸

Επιπροσθέτως κατά το γερμανικό ποινικό Δίκαιο, ο προϊστάμενος υπέχει ποινική ευθύνη για τις αξιόποινες πράξεις των υφισταμένων του, με την εποπτεία των οποίων είναι επιφορτισμένος.²⁹

Η σκοπιμότητα επομένως λήψης μέτρων για τον έλεγχο πράξεων και παραλείψεων των φυσικών προσώπων που ασκούν εταιρική δραστηριότητα δεν ελλείπει ούτε στην περίπτωση της Γερμανίας, παρά το γεγονός ότι το Ποινικό της Δίκαιο δεν αναγνωρίζει ποινική ευθύνη νομικών προσώπων. Η εύλογη προάσπιση των εταιρικών συμφερόντων δικαιολογεί –καταρχήν τουλάχιστον από άποψη σκοπιμότητας – την κατάρτιση προγραμμάτων τέτοιου ελέγχου και τη διενέργεια εσωτερικών ερευνών.

Περαιτέρω το άρθρο 130 του Γερμανικού Νόμου για τις Διοικητικές Παραβάσεις (Ordnungswidrigkeitengesetz), ορίζει ότι πρόσωπα με επιτελικές εξουσίες και

²⁸ Επιχειρήματα για την παγιωθείσα πλέον και εδώ υποστηριζόμενη θέση, αντλούνται και από την αναπτυχθείσα προβληματική περί εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem* επί συρροής ποινικής και διοικητικής κύρωσης για την πράξη, *ορ.* και ΕΔΔΑ, 8-06-1976, Engel κ.λπ. κατά Ολλανδίας και ΕΔΔΑ (Ευρ. Συνθ.), 10-02-2009, Zolotukhin κατά Ρωσίας

²⁹ *Ορ.* ανάλογες ρυθμίσεις στον ελληνικό ΠΚ, άρθρ. 235 παρ. 4, 236 παρ.3, 237 παρ. 3 ΠΚ. Σημειούται ότι ανάλογη ρύθμιση για εξ αμελείας ποινική ευθύνη διευθυντών δεν προβλέπεται στο άρθρο 237B ΠΚ που αφορά την δωροδοκία και δωροληψία στον ιδιωτικό τομέα.

αρμοδιότητα εποπτείας υπέχουν ποινική ευθύνη για την μη αποτροπή υφισταμένων τους από πράξεις ή παραλείψεις που παραβιάζουν την Διοικητική Νομοθεσία.³⁰

Διατάξεις όπως οι ανωτέρω δεν μπορούν παρά να δημιουργήσουν προβληματισμό για το εάν θα αποτελούσε δυσαρμονία η θέσπισή τους, χωρίς τη δυνατότητα οικοδόμησης από πλευράς των εταιρειών και των διευθυντών τους, ενός συστήματος ελέγχου της διαφάνειας και μιας σαφώς διαρθρωμένης και προσανατολισμένης πολιτικής εποπτείας των υφισταμένων τους υπαλλήλων οι οποίοι ασκούν εταιρικές δραστηριότητες, δεσμεύουν με τις πράξεις ή παραλείψεις τους το νομικό πρόσωπο, ενώ ως εκ της πολυμορφίας και της – συχνά επεκτεινόμενης και σε υπερεθνικό επίπεδο – πολύμορφης οικονομικής δραστηριότητας που αναπτύσσει μια εταιρεία, έχουν στη διάθεσή τους ευρύ πεδίο ανάπτυξης παραβατικής συμπεριφοράς.

Ο γερμανός ποινικός νομοθέτης δεν κατέστη δέσμιος της αναγκαιότητας που επιτάσσει, κατά τους υπερασπιστές του θεσμού των Internal Investigations, την θέση των εταιρικών μορφωμάτων στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της Διοικητικής Αρχής και τουλάχιστον προς το παρόν δεν έχει μετακινηθεί από τη βασική του θέση περί θεώρησης του νομικού προσώπου ως ανεπίδεκτου πρόσκτησης της ιδιότητας του κατηγορουμένου. Ωστόσο δεν κώφευσε στα κελεύσματα των καιρών και έτσι στη Γερμανία προβλέπεται δυνατότητα – κάποτε δε εξικνείται του ορίου της υποχρέωσης – διενέργειας ενδοεταιρικών ερευνών.

Ενδοεταιρικές έρευνες και εσωτερικές ανακριτικές πράξεις διενεργούνται στη Γερμανία (Interne Ermittlungen) κατά το μέτρο και τον τρόπο που ορίζει η εκάστοτε ορισθείσα αρμόδια προς τούτο εσωτερική ελεγκτική επιτροπή. Μάλιστα οι εσωτερικές έρευνες και οι διενεργούμενες στο πλαίσιό τους εσωτερικές ανακριτικές πράξεις περιβάλλονται μυστικότητα και εμπιστευτικότητα, πάντοτε υπό τον όρο της αρχής της αναγκαιότητας. Έτσι δεν θεωρείται ότι πληρούται το κριτήριο της αναγκαιότητας, όταν υπάρχει διαρροή του γεγονότος ότι τέτοια έρευνα διεξάγεται, στους κόλπους της εταιρείας ή όταν η εισαγγελική αρχή έχει διενεργήσει ήδη ανακριτικές πράξεις³¹ στο πλαίσιο ήδη ασκηθείσας ποινικής δίωξης ή διενεργούμενης προκαταρκτικής εξέτασης.

³⁰ Stephan Spehl/Thomas Gruetzer, *Corporate Internal Investigations*, C.H. Beck-Hart-Nomos, 2013, σελ. 170

³¹ Stephan Spehl/Thomas Gruetzer, ο.π., σελ. 172

Όπως παρατηρήθηκε προηγουμένα, η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων στα πλαίσια μιας έννομης τάξης δεν είναι αναγκαία συνθήκη για την κατάφαση υπάρξεως σκοπιμότητας κατάρτισης προγραμμάτων ελέγχου των φυσικών προσώπων που δραστηριοποιούνται στα πλαίσια μιας εταιρείας από την ίδια.

Στις χώρες Γερμανία και Ελλάδα όπου αφενός μεν ανήκουν στο χώρο του ηπειρωτικού Δικαίου, αφετέρου συντρέχει η κοινή περίπτωση της μη στοιχειοθέτησης ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων, είναι συνεπές να αναζητηθεί δικαιολογητικό έρεισμα για τη νομοθετική πρόβλεψη δυνατότητας – ή και η υποχρέωσης – διεξαγωγής εσωτερικών ερευνών στο πλαίσιο εταιρικών μορφωμάτων, όχι μόνο στην εν τοις πράγμασι αναγκαιότητα αλλά και στη θεωρητική θεμελίωσή τους ως θεσμού και στην συμβατότητά τους με την υιοθετούμενη από την εθνική έννομη τάξη ποινική δογματική.

Σε κάθε περίπτωση, κρίθηκε σκόπιμο να γίνει μια συνοπτική αναφορά στις βασικές εκδηλώσεις της κυριαρχίας του Εισαγγελέα επί της προδικασίας στο γερμανικό ποινικό Δίκαιο, προκειμένου να ερευνηθεί η ήδη συντελεσθείσα ενσωμάτωση του θεσμού των εσωτερικών ερευνών σε μία ηπειρωτικού Δικαίου έννομη τάξη, προσιδιάζουσα ως προς τα κύρια φυσιολογικά χαρακτηριστικά της (ποινική δογματική, γενικές Αρχές, δέσμευση από διεθνή και ενωσιακά κείμενα υπερνομοθετικής ισχύς) με την ελληνική.

Η ποινική προδικασία (ερευνητική διαδικασία – Ermittlungsverfahren) κατά το γερμανικό ποινικό σύστημα ανήκει στην λειτουργική αρμοδιότητα του Εισαγγελέα, ο οποίος ως ανεξάρτητο όργανο που πληροί τα εχέγγυα αντικειμενικότητας ασκεί καθήκοντα ελέγχου σκοπιμότητας των καθ' έκαστον ανακριτικών πράξεων, συλλογής πληροφοριών από οποιαδήποτε αρχή για τη διερεύνηση της *notitia criminis*, αλλά και επιβάλλει μέτρα βίαιης προσαγωγής μαρτύρων και πραγματογνωμόνων³².

Στην γερμανική ποινική προδικασία κεντρικό ρόλο κατέχει και η δικαστική αστυνομία, η οποία –παράλληλα με την υλοποίηση των εισαγγελικών εντολών διερεύνησης του εγκλήματος διαθέτει διευρυμένες δυνατότητας αυτόνομης διερεύνησης φερόμενων ως τελεσθεισών αξιοποιώνων πράξεων διαβιβάζοντας στη συνέχεια αμελλητί τη σχετική δικογραφία στον εισαγγελέα, ενώ για την έκδοση

³² Δαλακούρας Θ, Η συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού: Ρόλος του εισαγγελέα, της αστυνομίας και των λοιπών διωκτικών οργάνων ΠοινΧρον 2011, σελ. 247 επ.

διατάξεων σχετικά με τη διενέργεια ανακριτικών πράξεων που εμπεριέχουν επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα είναι ο δικαστής ανάκρισης (Untersuchungsrichter), ενώ επί συγκεκριμένων κατασχέσεων, επί διαβίβασης προσωπικών δεδομένων, επί κατάσχεσης επιστολών ή τηλεγραφημάτων, επί παρακολούθησης τηλεπικοινωνιών αλλά και επί των ειδικών ανακριτικών πράξεων, απαιτείται η έγκριση από το Δικαστήριο.³³

Συνεπώς και αναφορικά με το γερμανικό ποινικό σύστημα όπου ήδη έχει ενσωματώσει τον θεσμό των εσωτερικών ερευνών και κατά την κατά το γερμανικό Κώδικα Ποινικής Δικονομίας διεξαγωγή της ποινικής προδικασίας παρατηρούνται τα ακόλουθα:

αφενός και ο γερμανικός ΚΠΔ αφήνει περιθώρια για την ανάπτυξη προληπτικής αστυνομικής δράσης, αποδεχόμενος συνεπακολούθως τους κινδύνους που αυτή συνεπάγεται για τα δικαιώματα του υφιστάμενου την ερευνητική διαδικασία, κίνδυνοι των οποίων η τυχόν πραγμάτωση δεν διακρίνεται ευχερώς –παρά μόνον ex ante. Αφετέρου ο Γερμανός νομοθέτης προβλέπει θεσμικές εγγυήσεις που περιβάλλουν τη διενέργεια ειδικών ανακριτικών πράξεων, αξιόνοντας προηγούμενη έγκριση του Δικαστή της ανάκρισης κατά την επιβολή δικονομικών ενεργειών.

Επομένως στο γερμανικό ποινικό σύστημα δεν είναι ξένη η προληπτική (αστυνομική) ερευνητική δράση και ως εκ τούτου η γερμανική ποινική παράδοση είναι επιδεκτική εισαγωγής του θεσμού των εσωτερικών ερευνών σε προ-σταδιο της ποινικής διαδικασίας. Ωστόσο και στις εσωτερικές εγκληματοπροληπτικές έρευνες, όπως στην αστυνομική δράση κατά την προδικασία, επιτάσσεται αυστηρή εφαρμογή των αρχών της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας με ανάθεση είτε στην εισαγγελική είτε στην δικαστική Αρχή, της ορθής εφαρμογής τους.

Και ενώ στη Γερμανία ενδοεταιρικές έρευνες ήδη προβλέπονται και διεξάγονται, στην Ελλάδα μία τέτοια επισκόπηση μπορεί να γίνει σε θεωρητικό μόνο επίπεδο, αφού τέτοια νομοθετική πρόβλεψη δεν υπάρχει, ενώ εκ πρώτης τουλάχιστον όψεως, η πρόβλεψη εσωτερικών ερευνών και δη ενδοεταιρικών ανακριτικών πράξεων στο

³³ Schlüchter Ellen, Γερμανικό ποινικό δικονομικό δίκαιο (μετάφραση και επιμέλεια Τσόλκα Ο.), εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας, 2000, σελ. 53 επ.

πλαίσιο προγραμμάτων συμμόρφωσης των νομικών προσώπων με τις κανονιστικές επιταγές της νομιμότητας φαίνεται ανοίκεια.

Στον πυρήνα των προγραμμάτων συμμόρφωσης, τα οποία κατά τα προεκτεθέντα τίθενται στην πρώτη γραμμή άμυνας ενός νομικού προσώπου κατά του κινδύνου εμπλοκής του με την Δικαιοσύνη, είτε ποινικής -στις έννομες τάξεις που τα νομικά πρόσωπα είναι επιδεκτικά της ιδιότητας του κατηγορουμένου – είτε άλλης – στα ποινικά συστήματα όπου δεν υφίσταται ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων - βρίσκονται οι εσωτερικές έρευνες (**Internal Investigations**).

4. INTERNAL INVESTIGATIONS: ΕΝΔΟΕΤΑΙΡΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΑΝΑΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

4.i. Ενδοεταιρικές έρευνες

Ο όρος «internal investigations» θεωρείται από την γράφουσα ότι αποδίδεται καλύτερα στην ελληνική – πάντα για τους σκοπούς της παρούσης - με την έννοια των «εσωτερικών ερευνών».

Όπως εκτέθηκε ανωτέρω, σκοπός και νομιμοποιητική βάση των εσωτερικών ερευνών ως θεσμού, είναι η έγκαιρη αποκάλυψη και εν συνεχεία η αποκατάσταση των αξιόποινων συμπεριφορών που αναπτύσσονται στο πλαίσιο ενός νομικού προσώπου. Αναφορικά με τα υπό διερεύνηση αδικήματα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτά μπορεί να είναι οικονομικά αδικήματα αλλά ενδεχομένως να πλήττουν και έννομα αγαθά διάφορα από την περιουσία. Επί παραδείγματι η πλειονότητα των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων – δημόσιων και ιδιωτικών – στη Μεγάλη Βρετανία έχουν καταρτίσει και εφαρμόζουν συστήματα ενδοεταιρικών ερευνών για την καταπολέμηση μιας σειράς παραβατικών συμπεριφορών, στρεφόμενων κατά της ιδιοκτησίας (κλοπές σε βάρος μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας ή και του ίδιου του Πανεπιστημίου, φθορές πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων), της υγείας και σωματικής ακεραιότητας (συμπλοκές μεταξύ φοιτητών) και της γενετήσιας ελευθερίας (βιασμός, σεξουαλική παρενόχληση).

Εξ άλλου και η ειδικότερη μορφή εσωτερικής έρευνας στο πλαίσιο μιας εταιρείας, δηλαδή στο πλαίσιο μιας ένωσης προσώπων που επιδιώκει οικονομικούς σκοπούς, μπορεί να αποσκοπεί στην διερεύνηση αδικημάτων που στρέφονται κατά εννόμων αγαθών που δεν σχετίζονται με την περιουσία της εταιρείας, όπως επί παραδείγματι εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος.

Ωστόσο το τυπικό μοντέλο εσωτερικής έρευνας αποτελεί η ενδοεταιρική έρευνα που διενεργείται εντός πλαισίου ενός εταιρικού μορφώματος με οικονομική δραστηριότητα και αποσκοπεί στην αποκάλυψη, καταστολή και αποκατάσταση μιας αξιόποινης συμπεριφοράς που πλήττει οικονομικά έννομα αγαθά της ίδιας της εταιρείας, τρίτων ή και του Δημοσίου.

Οι ενδοεταιρικές έρευνες διενεργούνται κατόπιν λήψης απόφασης από το διοικητικό συμβούλιο της εταιρείας από μία επί τούτου συγκροτηθείσα ανεξάρτητη επιτροπή ελέγχου, απαρτιζόμενη από εξωτικούς, ήτοι από μη τελούντα σε κάποια σχέση με την εταιρεία φυσικά πρόσωπα.. Σε άλλες περιπτώσεις προκρίνεται η συγκρότηση επιτροπής εκ των μελών του διοικητικού συμβουλίου, ειδικά για τη διεξαγωγή της έρευνας³⁴.

Η επιτροπή στην πλειονότητα των περιπτώσεων αναλαμβάνει τα ερευνητικά της καθήκοντα επί τη βάσει της αναδύσεως υπονοιών για την διάπραξη αξιοποιώνων πράξεων εντός των κόλπων της εταιρείας. Τέτοιες υπόνοιες μπορεί να προκύψουν είτε άμα τη διενεργεία προκαταρκτικής εξέτασης σε βάρος της εταιρείας μετά την υποβολή μηνύσεως, είτε από την υποβολή μηνύσεως ή ακόμη και καταγγελίας σε βάρος κάποιου μέλους του διοικητικού συμβουλίου αλλά και σε πρώιμο στάδιο, όταν υπάρξει κάποια καταγγελία ενός whistleblower ή όταν έχουν ανακύψει σοβαρές ενδείξεις για κάποια αξιόποινη πράξη και το διοικητικό συμβούλιο λάβει απόφαση να προσφύγει σε διαδικασία plea bargaining και υποβολής αιτήματος αμνηστίας ενώπιον του Υπουργείου Δικαιοσύνης ή άλλης αρμόδιας υπηρεσίας (επιτροπής αναστολών) στα πλαίσια κάποιου μηχανισμού διαπραγματεύσεως³⁵. Συχνά η διενέργεια εσωτερικής

³⁴ Markel G., *Internal Investigations Special Committees Resource*, αναρτηθείσα τον Ιούλιο 2017 στο φόρουμ της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ Harvard Law School Forum on Corporate Governance and Financial Regulation, προσβάσιμο στον ιστότοπο: <https://corpgov.law.harvard.edu/2017/07/06/internal-investigations-special-committees-resource/>

³⁵ Η διαπραγματευτική ποινική δικαιοσύνη με προεξάρχοντα τον θεσμό του plea bargaining έχει σήμερα αναχθεί ιδίως στις ΗΠΑ σε ουσιώδες συστατικό στοιχείο της απονομής της ποινικής

έρευνας αποφασίζεται κατόπιν καταγγελίας περί κάποιας αξιόποινης πράξης ή ακόμη και μη αξιόποινης πράξης κακοδιαχείρισης από μερίδα μετόχων (η και από μεμονωμένο μέτοχο) ενώπιον του διοικητικού συμβουλίου.

Επομένως, εσωτερική έρευνα μπορεί να διενεργηθεί είτε για υπόθεση για την οποία ήδη έχει αναληφθεί δράση από την κρατική διωκτική αρχή (προκαταρκτική εξέταση) και να βαίνει παράλληλα με αυτή, είτε προ πάσης εξετάσεως της υποθέσεως από ανακριτικούς ή προανακριτικούς παράγοντες, στο πλαίσιο «προετοιμασίας» και οικοδόμησης της αμυντικής γραμμής της εταιρείας απέναντι σε ενδεχόμενη ποινική δίωξη στο μέλλον.

Βασικό παράγοντα του κύρους και της επάρκειας της δράσης της ελεγκτικής επιτροπής αποτελούν οι εγγυήσεις ανεξαρτησίας της. Έτσι, προκειμένου να θεωρηθεί ότι τα μέλη της επιτροπής πληρούν τα ποιοτικά κριτήρια που απαιτούνται για να αξιολογηθεί το έργο τους ως αποτελεσματικό, δε νοείται αυτά να εξαρτούν προσωπικά ή οικονομικά συμφέροντα από τα υπό κρίση πρόσωπα και για ευνόητους λόγους δεν πρέπει να εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα με τα υπό διερεύνηση πραγματικά περιστατικά.

Εξάρτηση η οποία θα μπορούσε να φαλκιδεύσει την ανεξαρτησία της επιτροπής νοείται τόσο η άμεση (η προσωπική εμπλοκή μέλους της επιτροπής με τα υπό κρίση πραγματικά περιστατικά), όσο και η έμμεση (η εμπλοκή προσώπων του ευρύτερου επαγγελματικού, κοινωνικού ή οικογενειακού περιβάλλοντος μέλους της επιτροπής με την υπό κρίση χρήζουσα διερεύνηση υπόθεση).

Ο προσδιορισμός του εύρους του αντικειμένου αλλά και του χρονοδιαγράμματος της εκάστοτε εσωτερικής έρευνας ανήκει στην αρμοδιότητα του διοικητικού συμβουλίου της εταιρείας. Αυτονοήτως, δικαίωμα άσκησης αυτής της εξουσίας (δεν μπορεί παρά να) έχουν μόνον τα ανεξάρτητα μέλη του διοικητικού συμβουλίου, ήτοι τα φυσικά πρόσωπα που δεν εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα – υπό την αμέσως ανωτέρω εκτεθείσα έννοια – στην υπό διερεύνηση υπόθεση. Η σχετική διατύπωση περιβάλλεται τη μορφή αποφάσεως διοικητικού συμβουλίου και υπόκειται στον εκάστοτε νομοθετικά απαιτούμενο αντίστοιχο τύπο.

δικαιοσύνης αφού με ομολογία ενοχής στα πλαίσια plea bargaining περατώνονται συναινετικά οι ποινικές δίκες σε ποσοστό άνω του 95%.

Περιεχόμενο της ανωτέρω εξουσίας του διοικητικού συμβουλίου συνιστά και η οριοθέτηση του πεδίου των εταιρικών δραστηριοτήτων και των εκάστοτε πραγματικών περιστατικών τα οποία καλείται να διερευνήσει η επιτροπή, η διατύπωση των λόγων που οδήγησαν στην διενέργεια ενδοεταιρικής έρευνας καθώς και το χρονοδιάγραμμα των ενεργειών της επιτροπής. Το διοικητικό συμβούλιο επίσης καθορίζει την έκταση της εξουσίας της επιτροπής αναφορικά με τα αποτελέσματα της ενδοεταιρικής έρευνας, ήτοι εάν η επιτροπή θα δύναται να λάβει την τελική απόφαση για την υποβολή ή μη των αποτελεσμάτων της έρευνας στις αρμόδιες κρατικές αρχές για τη μετέπειτα πορεία της υπόθεσης ή εάν η επιτροπή θα υποχρεούται απλώς να υποβάλει τις συστάσεις της στο διοικητικό συμβούλιο, το οποίο διατηρεί την τελική εξουσία λήψης αποφάσεων³⁶.

Σε κάθε περίπτωση για τη διασφάλιση της αξιοπιστίας του έργου της ελεγκτικής επιτροπής, στην σχετική απόφαση του διοικητικού συμβουλίου θα πρέπει να αναφέρεται ρητά ότι τα πορίσματα της έρευνας δεν υπόκεινται στην έγκριση του διοικητικού συμβουλίου παρά διατηρούν το κύρος και την ισχύ τους ανεξάρτητα από το εάν τελικά υποβλήθηκαν σε αυτό υπό τη μορφή απλής σύστασης.

Το διοικητικό συμβούλιο έχει την εξουσία να διευρύνει τις εξουσίες της επιτροπής, τροποποιώντας το αντικείμενο της έρευνας, το χρονοδιάγραμμα αυτής και τις ειδικότερες ερευνητικές ενέργειες τις οποίες η επιτροπή δύναται να διενεργήσει. Η επιτροπή με τη σειρά της έχει λειτουργική εξουσία να διενεργεί έρευνα μόνον εντός των ορίων που χαράσσονται από την απόφαση των ανεξαρτήτων μελών του διοικητικού συμβουλίου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η νομική φύση της έννομης σχέσης μεταξύ διοικητικού συμβουλίου της εταιρείας και επιτροπής εσωτερικής έρευνας. Παρόλα τα ειδοποιά χαρακτηριστικά σχέσης εντολής τα οποία εμφανίζει (συγκρότηση κατόπιν αποφάσεως διοικητικού συμβουλίου, καθορισμός - έστω και ευρύτατος - επιχειρησιακών εξουσιών με βάση την ανωτέρω συστατική της επιτροπής απόφαση, ανάγκη περιβολής της ιδρυτικής αυτής πράξης με τον τύπο απόφασης διοικητικού συμβουλίου, ανάγκη πρόβλεψης σε απόφαση διοικητικού συμβουλίου της οιασδήποτε περαιτέρω εξουσίας χρειαστεί να ασκήσει η επιτροπή εάν αυτή δεν

³⁶ Markel G., ο.π.

περιλαμβάνεται στην ιδρυτική αυτής απόφαση), δεν θα ήταν ακριβές να πούμε ότι η επιτροπή εσωτερικής έρευνας είναι εντολοδόχος του διοικητικού συμβουλίου.

Τούτο διότι ναι μεν η επιτροπή ιδρύεται και λειτουργεί κατ' εντολή και για λογαριασμό των ανεξαρτήτων μελών του διοικητικού συμβουλίου, ωστόσο τα πορίσματα των διενεργούμενων ερευνών δεν τελούν σε καμία περίπτωση υπό την προϋπόθεση εγκρίσεώς τους από το διοικητικό συμβούλιο, οι δε έρευνες μπορούν να στραφούν και κατά του διοικητικού συμβουλίου εάν προκύψουν στοιχεία σε βάρος του, ακολουθουμένης ειδικής διαδικασίας.

Στην πράξη η συγκροτηθείσα ελεγκτική επιτροπή αναθέτει τη διενέργεια των εσωτερικών ανακριτικών πράξεων σε νομικό σύμβουλο, ήτοι σε κάποια δικηγορική εταιρεία. Στα κράτη όπου εφαρμόζεται ο θεσμός των εσωτερικών ερευνών, λειτουργούν μεγάλες δικηγορικές εταιρείες με αποκλειστικό αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών εσωτερικών ερευνών και διενέργειας ανακριτικών πράξεων εντός νομικών προσώπων. Ο νομικός σύμβουλος είναι εντολοδόχος της επιτροπής και όχι της εταιρείας, ο δε ρόλος και τα καθήκοντά του διακρίνονται σαφώς από αυτά της επιτροπής, αφού λειτουργεί παράπλευρα και σαφώς διακριτά, παρέχει απλώς καθοδήγηση για τη νομιμότητα και δευτερευόντως για την σκοπιμότητα των διενεργούμενων ερευνών και δεν πρέπει να τελεί σε οποιαδήποτε σχέση εξαρτήσεως τόσο με το διοικητικό συμβούλιο όσο και με τα φυσικά πρόσωπα που ασκούν διοικητικά καθήκοντα στην εταιρεία.

Βασικό καθήκον των επιφορτισμένων να διεξαγάγουν την εσωτερική έρευνα παραγόντων, είτε αυτοί είναι ανεξάρτητα μέλη του διοικητικού συμβουλίου είτε είναι εξωτικοί, αποτελεί η διερεύνηση της υπό κρίση υπόθεσης σε όλες τις εκφάνσεις της. Αυτό γενικά συνίσταται στη λήψη και διατήρηση αποδεικτικού υλικού και ειδικότερα στη διενέργεια βασικών ανακριτικών πράξεων, ήτοι σε έρευνες εντός των χώρων της εταιρείας, την εξέταση μαρτύρων, την κατάσχεση εγγράφων την προσπέλαση δεδομένων, τον διορισμό ειδικών επιστημόνων για την παροχή γνωμοδοτήσεων. Σε κάθε περίπτωση η συναγωγή τελικών συμπερασμάτων και η λήψη τελικών αποφάσεων ανήκει στις αρμοδιότητες της επιτροπής που της έχουν εκχωρηθεί από το διοικητικό συμβούλιο της εταιρείας.

Το αντικειμενικό πλαίσιο των διενεργούμενων ανακριτικών πράξεων καθορίζεται από την επιτροπή, κατόπιν εκχώρησης της σχετικής εξουσίας από το διοικητικό

συμβούλιο, όπως εκτέθηκε ανωτέρω. Η εντολή διενέργειας ανακριτικών πράξεων προς το νομικό σύμβουλο αφορά τη διάπραξη συγκεκριμένης πράξης. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι χωρίς εντολή της επιτροπής, ο εκάστοτε ιδιωτικός ερευνητής δεν θα πρέπει να στοχεύει στη διερεύνηση όλων των πιθανών αδικημάτων που έχουν διαπραχθεί στην εταιρεία. Ωστόσο, πρέπει να αναφέρονται στην επιτροπή τυχόν αξιόποινες πράξεις που διαπιστώθηκε ότι τελέσθηκαν ακόμη και αν αυτές δεν εμπίπτουν στο πεδίο της έρευνας. Η αναφορά δε οποιασδήποτε αξιόποινης πράξης - πέραν της υπό διερεύνηση - υποπέσει στην αντίληψη του διενεργούντος την εσωτερική έρευνα είναι υποχρεωτική, είτε η έρευνα λαμβάνει χώρα στο προστάδιο της εμπλοκής της εταιρείας με την ποινική δικαιοσύνη, είτε βαίνει παράλληλα με κρατική δίωξη.

Από την ανωτέρω σε αδρές γραμμές περιγραφή ενός τυπικού μοντέλου διεξαγωγής εσωτερικών ερευνών στα πλαίσια ενός νομικού προσώπου από ιδιώτες, μπορούν να προσεγγισθούν τα ιδεοτυπικά χαρακτηριστικά των εσωτερικών ανακριτικών πράξεων ως δραστικότερης και αποτελεσματικότερης πτυχής μιας ενδοεταιρικής έρευνας, προκειμένου στη συνέχεια της παρούσας να επιχειρηθεί η κριτική επισκόπηση της συμβατότητας του θεσμού των ιδιωτικών ερευνών, τόσο με τα ποινικά συστήματα του common law όπου επικρατεί η αρχή της σκοπιμότητας της ποινικής δίωξης, όσο -και κυρίως - με τα συστήματα ηπειρωτικού Δικαίου, στα οποία η άσκηση και εξέλιξη της ποινικής δίωξης διέπονται από την αρχή της νομιμότητας της δράσης εισαγγελικής Αρχής και των υπαγόμενων στην εξουσία της (προ)ανακριτικών οργάνων.

4.ii. Εσωτερικές ανακριτικές πράξεις

Οι εσωτερικές ανακριτικές πράξεις αποτελούν τη δραστικότερη και ως εκ τούτου και επαχθέστερη για τα υπό κρίση υποκείμενα μορφή ενδοεταιρικής έρευνας. Η δελεαστική αποτελεσματικότητά τους και το αντίρροπο μέγεθος ορισμένων εγγενών χαρακτηριστικών διεξαγωγής του ως εστίες κινδύνου για τα ατομικά δικαιώματα και πεδίο ασυμβατότητας με το ελληνικό ποινικό δικονομικό σύστημα, καθιστούν απαραίτητη την επισκόπησή τους αναφορικά με τις παραδοσιακές αρχές που διέπουν την εθνική έννομη τάξη.

Ως προς την αποτελεσματικότητα των εσωτερικών ανακριτικών πράξεων αξίζει να σημειωθεί ότι στις ΗΠΑ η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς εκτιμά ότι η υποβολή αναφοράς για τη διενέργεια εσωτερικών ανακριτικών πράξεων σε μία συγκεκριμένη περίπτωση εγκληματικής συμπεριφοράς όπως επί παραδείγματι η χειραγώγηση μετοχών, αποτελεί τεκμήριο επαρκούς συνεργασίας και συμμόρφωσης του νομικού προσώπου με τη νομιμότητα και έτσι η εγχείριση εκθέσεων εσωτερικών ανακριτικών πράξεων που διενεργήθηκαν από την εταιρεία αποτελούν το «εισιτήριο» για την αποφυγή ποινικής δίωξης.

Ειδικότερα, η αμερικάνικη Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς (SEC) έχει υιοθετήσει μια πολιτική, η οποία αναφέρεται ως «πολιτική θαλασσιών μεταφορών», σύμφωνα με την οποία η Επιτροπή απέχει από την υποβολή μηνυτήριας αναφοράς κατά εταιρειών οι οποίες παρά την ανάπτυξη στους κόλπους τους εγκληματικών συμπεριφορών, είχαν άμεσα διερευνήσει ύποπτες πράξεις ή παραλείψεις και ακολούθως συνεργάστηκαν πλήρως με την έρευνα των δημοσίων διωκτικών Αρχών. Αντίστοιχα, το Υπουργείο Δικαιοσύνης (DOJ) έχει παρόμοια πολιτική αποχής από την ποινική δίωξη κατά επιχειρήσεων που είχαν αναπτύξει και εφαρμόσει ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα συμμόρφωσης περιλαμβάνον τη διενέργεια εσωτερικών ανακριτικών πράξεων³⁷.

Επομένως η λήψη μαρτυρικών καταθέσεων από νυν και πρώην εργαζόμενους της εταιρείας, η έρευνες, οι κατασχέσεις εγγράφων, η κατάληψη πειστηρίων, η ανάθεση διενέργειας πραγματογνωμοσύνης και η προσπέλαση δεδομένων αποτελούν στην πράξη *sine qua non* προκειμένου να θεωρηθεί μία ενδοεταιρική έρευνα επαρκής και αποτελεσματική.

Είναι αναντίρρητο ότι η αποτελεσματικότητα και η διεισδυτικότητα αυτή αποτελεί ανάλογο μέγεθος με την παρεμβατικότητα του ιδιώτη που είναι επιφορτισμένος με τη διενέργεια των ερευνητικών ενεργειών στη σφαίρα εννόμων αγαθών και ατομικών δικαιωμάτων των υποκείμενων τις εσωτερικές ανακριτικές πράξεις φυσικών προσώπων.

Μάλιστα αυτή η σχέση αναλογίας (αποτελεσματικότητα της έρευνας – επέμβαση στην ατομική σφαίρα του υπό κρίση ατόμου) αυτόματα παραπέμπει τον ερευνητή στο πανθομολογουμένως υφιστάμενο πεδίο έντασης μεταξύ των ανακριτικών πράξεων

³⁷ Arlen J., *Public versus private enforcement of securities fraud*, προσβάσιμο στον ιστότοπο: <http://weblaw.usc.edu/assets/docs/Arlen.pdf>, 2007

«μεγάλης συνηθέστατα δραστηριότητας»³⁸ που διενεργούνται στα πλαίσια μιας κυριαρχούμενης από δημόσιο λειτουργό ποινικής διαδικασίας και των συνταγματικώς κατοχυρωμένων δικαιωμάτων (προσωπική ελευθερία, ιδιοκτησία, τιμή, υπόληψη) του πολίτη που τις υφίσταται.

Σε αυτήν την αλληλουχία αναδύεται το πρώτο ζήτημα που παρουσιάζει θεωρητικό ενδιαφέρον: εάν οι εσωτερικές ανακριτικές πράξεις αποτελούν έννοια υπάλληλη αυτής των ανακριτικών πράξεων ή έναν υβριδικό τύπο ερευνητικών ενεργειών, ο οποίος φαινομενικά μόνο προσιδιάζει στις ενέργειες που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια διερεύνησης μίας φερόμενης ως τελεσθείσας εγκληματικής συμπεριφοράς από τη δημόσια διοικητική Αρχή.

Η παρατήρηση των εσωτερικών ανακριτικών πράξεων ως προς το περιεχόμενο και τις μορφές που μπορούν αυτές να λάβουν στις έννομες τάξεις όπου ο θεσμός των ενδοεταιρικών ερευνών τυγχάνει εφαρμογής, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι εφάπτονται χωρίς να ταυτίζονται στα όριά τους με τις ανακριτικές και προανακριτικές πράξεις των επιφορτισμένων με τη διενέργειά τους κρατικών Αρχών.

Έτσι ναι μεν οι εξουσίες του ιδιώτη ερευνητή δεν εγγίζουν τα άκρα όρια του δικονομικού καταναγκασμού, μη δυναμένης να διαταχθεί προσωρινής κρατήσεως στα πλαίσια ιδιωτικής έρευνας, ωστόσο μια μαρτυρική κατάθεση ληφθείσα στο πλαίσιο μιας εσωτερικής έρευνας, φέρει καταρχήν όλα τα εξωτερικά γνωρίσματα μιας «παραδοσιακής» μαρτυρικής κατάθεσης που λαμβάνεται στα πλαίσια της συνήθους προανακριτικής διαδικασίας από τις αστυνομικές Αρχές.

Το αυτό συμβαίνει και με τις κατασχέσεις εγγράφων ή με τη διεξαγωγή αυτοψίας σε χώρους όπου πιθανολογείται ότι μπορεί να βρεθούν πειστήρια τέλεσης της υπό διερεύνηση τυχόν διαπραχθείσας αξιόποινης πράξης. Αντίστοιχα η λήψη, προσπέλαση και αποθήκευση για τους σκοπούς της έρευνας ψηφιακών δεδομένων στα πλαίσια μιας ιδιωτικής έρευνας σε τίποτε δεν υπολείπεται από τις αντίστοιχες πράξεις που διενεργούνται από ανακριτικούς και προανακριτικούς υπαλλήλους.

Μάλιστα πρέπει να σημειωθεί ότι ενώ προσωρινή κράτηση δεν δύναται να διαταχθεί στο πλαίσιο ιδιωτικής έρευνας, αφού εξ άλλου για την επιβολή της προϋποτίθεται η

³⁸ Μπάκας Χ., *Η προδικασία της ποινικής δίκης*, σειρά «Ποινικά», αριθμ. 50, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1995 σελ. 20

ιδιότητα του κατηγορουμένου, είναι συχνή η επιβολή μέτρων περιοριστικών της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, τα οποία συχνά προσιδιάζουν με περιοριστικούς όρους: επί παραδείγματι στη Μεγάλη Βρετανία η ελεγκτική επιτροπή πανεπιστημίου που διερευνά περίπτωση σεξουαλικής παρενόχλησης από μέλος ΔΕΠ σε βάρος εργαζόμενου του πανεπιστημίου, νομιμοποιείται να επιβάλλει στον υπό κρίση ύποπτο αποχή από τα διδακτικά και ερευνητικά καθήκοντά του μέχρι την εξιχνίαση της υποθέσεως, επ' αόριστον και άνευ ετέρου τινός κανονιστικού πλαισίου, με μόνη την επίκληση της ανάγκης για αποτελεσματική διερεύνηση της υποθέσεως.

Αντίστοιχα στις ΗΠΑ, αποτελεί συχνή μορφή ενδοεταιρικής ερευνητικής διαδικασίας η δέσμευση εγγράφων απαραίτητων για την απρόσκοπτη συνέχιση της εργασίας του υφιστάμενου την κατάσχεση (document litigation) ή του υλικού φορέα στον οποίο αποτυπώνονται υπό διερεύνηση δεδομένα, ακόμα και αν αποτυπώνονται σε αυτά δεδομένα που εμπíπτουν στην ιδιωτική σφαίρα του κατόχου τους.

Επομένως και σύμφωνα με τα παραπάνω, μπορεί ως ενδιάμεσο συμπέρασμα να συναχθεί ότι οι ενδοεταιρικές έρευνες που τελούνται από ιδιώτες εντός του πεδίου ενός νομικού προσώπου παρουσιάζουν ομοιότητες τόσο ως προς τη μορφή, όσο και ως προς το περιεχόμενο με τις πράξεις των κρατικών ανακριτικών οργάνων.

Ωστόσο σημαντικότερο ζήτημα με σαφείς πρακτικές προεκτάσεις που κείνται πέραν του θεωρητικού ενδιαφέροντος, αποτελεί η διαπίστωση και εν τέλει η μεταχείριση των ειδοποιών διαφορών που αναντίρρητα υφίστανται μεταξύ των δύο διαδικασιών και κυρίως η συνέπειες των διαφοροποιητικών αυτών στοιχείων για τα υφιστάμενα την έρευνα πρόσωπα.

Τούτο διότι είναι κρίσιμο να διασαφηνισθεί εάν οι διαφορές αυτές τρέπουν τις εσωτερικές ανακριτικές πράξεις σε *aliud* σε σχέση με τις ανακριτικές και προανακριτικές ενέργειες των κρατικών διωκτικών Αρχών ή αν «βαφτίζονται» ως *aliud* πράξεις που έχουν ουσιαστικά ανακριτικό χαρακτήρα, υπάγονται δηλαδή ουσιαστικά στην υπό την ευρεία έννοια του όρου ποινική Δίκη και που η δικονομική τους δραστηριότητα εξισούται με αυτή των ανακριτικών πράξεων των δημόσιων διωκτικών Αρχών, χωρίς όμως τη διασφαλιστική δικλείδα του λελογισμένου αυτοπεριορισμού της δράσης της κρατικής διωκτικής εξουσία.

Η σημαντικότερη ειδοποιός διαφορά μεταξύ της κοινής (προ)ανακριτικής διαδικασίας και της ενδοεταιρικής έρευνας που διενεργείται από ιδιώτες είναι και η πιο προφανής: ότι οι ενδοεταιρικές έρευνες διενεργούνται από ιδιώτες. Έτσι σε αντίθεση με την κρατική ποινική λειτουργία όπου το καθήκον της διερεύνησης του εγκλήματος στο πλαίσιο της ποινικής Δίκης φέρουν εις πέρας οι ανακριτικές Αρχές ως φορείς πολιτειακής εξουσίας, στις ιδιωτικές έρευνες τη θεμελιώδη λειτουργία της εξιχνίασης μιας άδικης πράξης επιτελούν ιδιώτες, συνήθως δικηγόροι μεγάλων δικηγορικών κολοσσών οι οποίοι συχνά, όπως έχει παρατηρηθεί σχετικώς³⁹, λειτουργούν ως θα λειτουργούσε αντίστοιχα ο κρατικός εισαγγελικός λειτουργός, με δυσμενέστερες παρενέργειες όχι μόνο στον πυρήνα ατομικών δικαιωμάτων των προσώπων που τίθενται στο στόχαστρο της έρευνας αλλά και στην ίδια την αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας.

4.ii.1. Εσωτερικές ανακριτικές πράξεις και βασικές αρχές του ΚΠΑ

Όπως έχει πολλάκις αναφερθεί ανωτέρω, συνηθέστερα οι ιδιώτες οι οποίοι αναλαμβάνουν τη διενέργεια εσωτερικών ανακριτικών πράξεων είναι δικηγορικές εταιρείες με εξειδίκευση στην παροχή σχετικών υπηρεσιών. Η εν λόγω εταιρεία συνάπτει σύμβαση έργου με την εταιρεία στους κύκλους της οποίας της ανατίθεται να διεξαγάγει την έρευνα και συμφωνείται αντίστοιχα μια διόλου ευκαταφρόνητη αμοιβή. Για να γίνουν αντιληπτά τα μεγέθη των ανωτέρω δαπανών και του οικονομικού κύκλου που συνεπάγεται η όλη διαδικασία πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι στην πλειονότητα των περιπτώσεων οι εταιρείες που προσλαμβάνουν ιδιωτικούς ερευνητές είναι τεράστιοι επιχειρηματικοί κολοσσοί που εμπλέκονται σε εκκωφαντικά οικονομικά σκάνδαλα, οι δε εταιρείες που αναλαμβάνουν τη διεκπεραίωση της εσωτερικής έρευνας είναι με τη σειρά τους είναι διεθνείς δικηγορικές εταιρείες με αποκλειστικό αντικείμενο τις εσωτερικές έρευνες και οι

³⁹ K. P. Bishop, *The McNulty Memo—Continuing the Disappointment*, Chapman Law Review, Vol : 10, 2007, σελ. 738, οπ. και Goelman A., *A new way forward internal investigations*, προσβάσιμο στον ιστότοπο:http://www.zuckerman.com/media/site_files/134_ABA%20National%20Institute_A%20New%20Way%20Forward%20in%20Internal%20Investigations_Goelman_050.pdf

οποίες απολαμβάνουν σημαντικό κύρος ως εκ της αξιοπιστίας τους αλλά και των αποτελεσμάτων του έργου τους.⁴⁰

Επομένως υπό αυτές τις συνθήκες συναλλακτικής σχέσης μεταξύ της εν προκειμένω ιδιωτικής δικτικής αρχής και το νομικό πρόσωπο που χρηματοδοτεί την έρευνα αποτελώντας ταυτόχρονα πολλές φορές, ως προεκτέθη, του φορέα των υπονοιών για την ανάπτυξη παραβατικών συμπεριφορών δια των φυσικών προσώπων που ενεργούν στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του, «καλή» εκτέλεση της σύμβασης δεν είναι πάντοτε η ενδεδειγμένη αντικειμενική και συχνά χρονοβόρα διερεύνηση της υπόθεσης αλλά αυτή που παράγει αποτελέσματα και δη τα αποτελέσματα εκείνα που θα αποσοβήσουν τις υπόνοιες σε βάρος της εταιρείας και θα της διασφαλίσουν ένα ισχυρό αμυντικό όπλο έναντι σε ενδεχόμενη ποινική δίωξη.

Ανησυχίες σχετικά με τον εάν και κατά πόσο οι ιδιωτικές έρευνες προσανατολίζονται στην ενδεδειγμένη και αμερόληπτη εξέταση των πράξεων που τους ανατίθεται επ' αμοιβής να διερευνήσουν, διατυπώνονται ακόμα και σε έννομες τάξεις όπου οι εγγυήσεις υπό τις οποίες τίθεται η αμερόληπτη στάση των δικτικών Αρχών στην προδικασία είναι αρκούτσως χαλαρές, όπως επί παραδείγματι στις ΗΠΑ.

Και στην αμερικάνικη βιβλιογραφία, σημείο στο οποίο η πρακτική των εσωτερικών ερευνών έχει δεχθεί κριτική είναι τα κίνητρα των ιδιωτών ερευνητών, οι οποίοι όπως έχει γραφεί «*answer to those paying their bills*»⁴¹. Η αναφορά στην κριτική επί του ζητήματος από την αμερικάνικη θεωρία δεν είναι τυχαία. Τούτο διότι οι απαιτήσεις δικαιοκρατικών εγγυήσεων αμεροληψίας στις ΗΠΑ είναι χαλαρότερες από ότι είναι στο ευρωπαϊκό ποινικό περιβάλλον, που χαρακτηρίζεται από μακρά παράδοση θεσμικής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τη μεταπολεμική Ευρώπη έως τα τελευταία χρόνια, αφού σύμφωνα με το αμερικάνικο ποινικό σύστημα, κάθε

⁴⁰ Ενδεικτικώς αναφέρεται ότι στην υπόθεση SIEMENS, εσωτερική ιδιωτική έρευνα διενήργησε η περίφημη Debevoise & Pimpton LLP σε συνεργασία με την εταιρεία ορκωτών ελεγκτών Deloitte & Touche GmbH, για την διεκπεραίωση της έρευνας απασχολήθηκαν 330 δικηγόροι, ορκωτοί ελεγκτές και βοηθητικό προσωπικό σε 34 χώρες, ενώ συνολική αμοιβή για τις ανωτέρω υπηρεσίες ανήλθε στα πεντακόσια πενήντα εκατομμύρια ευρώ, ορ. σε Τόγια Σ., Διενέργεια Ανακριτικών Πράξεων από Ιδιώτες, σε συλλογικό «Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας: Δυνατότητες και όρια», 6ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2013, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2013, σελ. 425

⁴¹ «... *Investigation and enforcement of the criminal laws are core government functions, and internal investigations are simply not a substitute for government doing the work itself. Lawyers, like all professionals, answer to those paying their bills...*», Goelman A., A new way forward internal investigations, προσβάσιμο στον ιστότοπο http://www.zuckerman.com/media/site_files/134_ABA%20National%20Institute_A%20New%20Way%20Forward%20in%20Internal%20Investigations_Goelman_050.pdf

εισαγγελική υπηρεσία χαράζει αυτόνομα τη δική της αντεγκληματική πολιτική που βασίζεται στις απόψεις και τις αντιλήψεις του εκάστοτε προϊσταμένου της, του οποίου οι θέσεις επηρεάζονται συνήθως από την πίεση της κοινής γνώμης αλλά και από την προσπάθειά του να διατηρήσει τους ψηφοφόρους, του ώστε να επανεκλεγεί στο αξίωμά του⁴².

Τούτων δοθέντων, είναι αμφίβολο αν μπορεί να υπάρξει εμπιστοσύνη για τη διεξαγωγή μιας ευλαβικά αμερόληπτης και αντικειμενικής διερεύνησης του εγκλήματος από τον ιδιώτη ερευνητή ως φορέα επιχειρησιακών αρμοδιοτήτων διερεύνησης μιας εγκληματικής συμπεριφοράς. Πολλώ δε μάλλον υπό το κράτος του ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας όπου η αμεροληψία της διωκτικής Αρχής είναι αναγκαίο προαπαιτούμενο της νόμιμης ποινικής προδικασίας, εν όψει δε και της διατάξεως του άρθρου 239 παρ. 2 ΚΠΔ σύμφωνα με την οποία εξετάζονται εξίσου η ενοχή και η αθωότητα του κατηγορουμένου.

Έτερη ειδοποιός διαφορά των εσωτερικών ανακριτικών πράξεων με τις ανακριτικές πράξεις που διενεργούνται από την Πολιτεία στο καθ' υμάς ποινικοδικονομικό σύστημα είναι η ελαστική εφαρμογή της αρχής της εσωτερικής δημοσιότητας της ποινικής προδικασίας.

Οι εσωτερικές έρευνες εντός ενός εταιρικού μορφώματος, προκειμένου να πληρούνται τα εχέγγυα αποτελεσματικότητας τα οποία είναι απαραίτητη προϋπόθεση τόσο για την ίδια την διερεύνηση της υπόθεσης όσο και για την μετέπειτα αξιολόγηση της διεξαγωγής έρευνας ως ενδεικτική προσήκουσας επιμελείας από πλευράς του νομικού προσώπου, πρέπει να διεξάγονται υπό απόλυτη μυστικότητα και να τελούν υπό καθεστώς εμπιστευτικότητας (confidentiality).

Έτσι οι ιδιωτικοί ερευνητές αποθαρρύνονται από το να συζητούν οτιδήποτε σχετίζεται με την διενεργούμενη έρευνα με τα υφιστάμενα αυτήν φυσικά πρόσωπα, ενώ δεν ελλείπουν οι περιπτώσεις που στις ακροάσεις οι ερωτήσεις τίθενται στους εξεταζόμενους, χωρίς να τους εκτεθούν τα υπό διερεύνηση πραγματικά περιστατικά⁴³.

⁴² Γ. Παπαδημητράκης, *ο.π.*, σελ. 375

⁴³ Ορ. ενδεικτικά σε Markel G., *ο.π.*

Το ζήτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι εάν η μυστικότητα αυτή περιορίζει έμμεσα και σε ποιον βαθμό την προστατευτική εμβέλεια του δικαιώματος γνώσης και πρόσβαση του κατηγορουμένου επί των εγγράφων της ποινικής δικογραφίας κατά το στάδιο της προδικασίας. Η ένταση μεταξύ της εμπιστευτικότητας της ενδοετερικής έρευνας ως αναγκαίου όρου της αποτελεσματικότητάς της συνεφέλκεται και με την διεξαγωγή εσωτερικών ανακριτικών πράξεων πριν την οιαδήποτε κίνηση της κρατικής ποινικής διαδικασίας, στο «κατώφλι» της άσκησης ποινικής διώξεως από την κατηγορούσα Αρχή και όταν για την τελευταία δεν υπάρχει κατηγορούμενος αλλά ούτε καν ύποπτος.

Ένα μεγάλο τμήμα του όγκου της δραστηριότητας μιας ιδιωτικής ανακριτικής υπηρεσίας αποτελεί η λήψη και αξιοποίηση προσωπικών αποδεικτικών μέσων και δη η εξέταση μαρτύρων, υπό τη μορφή της κατά μόνας ακροάσεως των φυσικών προσώπων, νυν και πρώην στελεχών, συνεργατών και υπαλλήλων του νομικού προσώπου στα πλαίσια του οποίου διεξάγεται η εσωτερική έρευνα.

Ακόμα και στις περιπτώσεις δε που κάποιο φυσικό πρόσωπο συγκεντρώνει υπόνοιες ενοχής, ακόμα και αν αυτή η εξέλιξη του γνωστοποιηθεί, επαφίεται στην κρίση των ιδιωτών ερευνητών το σε ποιο χρονικό σημείο θα του γίνει αυτή η ανακοίνωση. Συχνά μάλιστα αυτό πραγματοποιείται αφού ο φάκελος της υπόθεσης έχει ήδη «χτιστεί» με την συγκέντρωση όλων των αποδεικτικών μέσων που στηρίζουν της εν τη γενέσει της κατηγορία και όταν πλέον επίκειται άμεσα η απεύθυνση στον Εισαγγελέα.

Το στοιχείο του αιφνιδιασμού θεωρείται ως σημαντικός παράγοντας επιτυχίας μιας εσωτερικής έρευνας. Πράγματι ευλόγως από πλευράς ερευνητικής αποτελεσματικότητας επιδιώκεται η κεκαλυμμένη διεξαγωγή των ιδιωτικών ερευνών⁴⁴, προκειμένου αν επιτευχθεί η αποκάλυψη των δραστών και η διασφάλιση των αποδείξεων που στηρίζουν την ενοχή.

Ο ανωτέρω καταρχήν εμπιστευτικός χαρακτήρας δεν είναι ξένος από το καθ' ημάς ποινικοοικονομικό σύστημα στο οποίο κρατούσα είναι η αρχή της μυστικότητας της προδικασίας. Ωστόσο αυτός ο μυστικός και συχνά προληπτικός χαρακτήρας των εσωτερικών ανακριτικών πράξεων φέρει εγγενώς στοιχεία που αποδυναμώνουν

⁴⁴ . S. Spehl / T. Gruetzer, ο.π., σελ. 172

δικαιώματα που τίθενται στον πυρήνα του οικείου σε εμάς συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης, όπως η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοιών⁴⁵ και η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας⁴⁶.

Σύμφωνα με την αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοιών η βαρύτητα του μέτρου που λαμβάνεται σε βάρος ενός υπόπτου πρέπει να τελεί σε σχέση αναλογικότητας με τον βαθμό υπονοιών ενοχής του. Σε μια εσωτερική έρευνα που όπως προεκτέθηκε δεν λαμβάνει χώρα απαραίτητα μετά την άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος ορισμένου προσώπου ή προσώπων ή και του ίδιου του νομικού προσώπου, αλλά μπορεί να διενεργείται εγκληματοπροληπτικά στα πλαίσια ενός προγράμματος συμμόρφωσης, η ικανοποίηση της ανωτέρω αρχής φαίνεται εξ αρχής δυσχερής.

Τούτο διότι η διενέργεια εσωτερικών ανακριτικών πράξεις, ιδιαιτέρως μάλιστα εν όψει του εμπιστευτικού χαρακτήρα τους, της επικέντρωσής τους στους εργαζόμενους της εταιρείας με πρωτοβουλία της οποίας διεξάγεται, ήτοι του κατά τεκμήριο ασθενέστερου μέλους μιας σύμβασης εργασίας και της ευρείας επιχειρησιακής δυνατότητας του ιδιώτη που τις διενεργεί, αποτελούν εννοιολογικώς αρκούντως επεμβατική δικονομική ενέργεια.

Μία εσωτερική ερευνητική διαδικασία που διενεργείται στα πλαίσια ενός προγράμματος συμμόρφωσης μπορεί να κινηθεί από μόνη την καταγγελία ενός προσώπου στη διοίκηση της εταιρείας. Αντικείμενο της έρευνας, όπως προελέχθη, αποτελεί η εικαζόμενη αξιόποινη πράξη. Επομένως στο υπό διερεύνηση πεδίο τίθεται ένας ευρύτερος κύκλος προσώπων, τα φυσικά πρόσωπα που δραστηριοποιούνται στο πλαίσιο της εταιρείας, κυρίως δε οι εργαζόμενοι οι οποίοι θα κληθούν να εξετασθούν ως μάρτυρες, να παραδώσουν έγγραφα, να επιτρέψουν την πρόσβαση σε δεδομένα σχετιζόμενα με την εργασία τους.

⁴⁵ Ορ. σχετικά Ν. Ανδρουλάκη, *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, 2007, σελ. 43 επ.

⁴⁶ Για τη διχονομία σχετικά με τη νομική φύση του τεκμηρίου αθωότητας μεταξύ γενικής αρχής του δικαίου και ατομικού δικαιώματος, ορ. σε Ανδρουλάκη Ι., *Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ*, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2000, σ. 19, υποσημ. 44 και σε Αλεξιάδη Σ., *Ανακριτική*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 310), ενώ για την άποψη ότι πρόκειται για κανόνα απόδειξης ορ. σε Μαγριππή Α., *Η πόκληση ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας με αφορμή την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» και την πρόσφατη νομολογία (Δ.Ε.Ε. C-439/16 και ΣτΕ 1993/2016)*, ΠοινΧρον 2017, σελ. 249 επ., από όπου και οι εδώ εισαχθείσες αναφορές

Επομένως καταρχήν παρατηρείται μια οξύτατη δικονομική παρεμβατικότητα σε έναν διευρυμένο κύκλο προσώπων, χωρίς να μπορούν να προσδιορισθούν, πολλές φορές ούτε κατά προσέγγιση, τα πρόσωπα που συγκεντρώνουν υπόνοιες ενοχής, ήτοι η αξονική για το ηπειρωτικό Δίκαιο προϋπόθεση των υπονοιών ενοχής στο πρόσωπο που υφίσταται τις ανακριτικές ενέργειες δεν πληρούται.

Τούτο όμως δυσχερώς δύναται να χαρακτηριστεί ως πληρούν τα εχέγγυα που τάσσει το ημέτερο δικονομικό σύστημα, αναφορικά με τη διενέργεια παρεμβατικών ανακριτικών πράξεων, για τη διενέργεια των οποίων αποτελεί εκ των ουκ άνευ προϋπόθεση αποτελεί η ύπαρξη ισχυρών υπονοιών ή ενδείξεων, ότι ο καθ' ου αυτές ενέχεται καθ' οιονδήποτε τρόπο στην διάπραξη του εγκλήματος. Αυτό προβλέπεται, υπό το πρίσμα των αρχών της αναγκαιότητας και της επικουρικότητας επί παραδείγματι για τις ανακριτικές έρευνες κάθε είδους και ιδίως για την έρευνα σε κατοικία, για την σωματική έρευνα σε βάρος του κατηγορουμένου ή τρίτων προσώπων. Ειδικότερα μάλιστα για τα επαχθέστερα μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, εκείνα δηλαδή της επιβολής περιοριστικών όρων και της προσωρινής κρατήσεως, απαιτούνται «σοβαρές ενδείξεις ενοχής τον κατηγορουμένου» (α. 282 §§ 1 και 2 ΚΠΔ)⁴⁷.

Μόλις που χρειάζεται να αναφερθεί ότι η άσκηση μία σειράς δικαιωμάτων που παρέχονται στον κατηγορούμενο αλλά και στον ύποπτο προκειμένου να περιορισθεί η αναγκαία κάμψη των δικαιωμάτων που συνεπάγεται η αρχή της μυστικότητας κατά την ποινική προδικασία, ακόμα και κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης (κατ' αρθρ. 31 παρ. 2 ΚΠΔ συ συνδυασμό με αρθρ. 6 ΕΣΔΑ) όπου δεν υφίσταται ποινική δίωξη και σαφής εικόνα των τελεσθέντων αξιοποιώνων πράξεων, επαφίενται στην κρίση του ιδιωτικού ερευνητή.

Έτσι, όταν η απόλυτη πρωτοβουλία στην επιλογή του τρόπου διερεύνησης της υπόθεσης επαφίεται σε ιδιώτες που έχουν προσληφθεί από την εταιρεία για αυτόν τον σκοπό και όταν κριτήριο για την επάρκεια της εργασίας του αποτελεί η αποτελεσματική διαλεύκανσή μιας ενδεχόμενης αξιόποινης συμπεριφοράς, χωρίς μάλιστα εποπτεία από τον κρατικό εισαγγελικό λειτουργό, δικαιώματα όπως η κατ' αντιπαράσταση εξέταση ενός μάρτυρα ή η παράσταση με συνήγορο καταλήγουν να

⁴⁷ Λίβος Ν., *Η δικονομική θέση των καθ' ων υφίστανται υπόνοιες περί τελέσεως εγκλήματος (Μία επισκόπηση de lege lata και de lege ferenda)*, ΠοινΧρον. 995, σελ. 1103

αποτελούν ευχολόγιο, αφού ακόμα και εάν ο ερευνητής διαθέτει τις νομικές γνώσεις ώστε να έχει επίγνωση της δεσμευτικότητάς τους, κανένας δεν τον ελέγχει στο παρόν στάδιο ως προς την εφαρμογή τους και μόνο ενδεχομένως ex ante μπορούν οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων αυτών να διαγνωσθούν.

Καθίσταται αντιληπτό ότι τέτοιου είδους εξάρτηση θεμελιωδών δικαιωμάτων από την πρωτοβουλία ενός ιδιώτη ερευνητή, χωρίς κανένα έλεγχο επί της διασφάλισης θεμελιωδών εγγυήσεων ατομικών ελευθεριών στο υφιστάμενο την έρευνα φυσικό πρόσωπο δεν μπορεί να γίνει ανεκτή στον αυστηρό δημόσιου χαρακτήρα ποινικοδικονομικό χώρο των εννόμων τάξεων εν γένει του ηπειρωτικού Δικαίου, στα οποία η δράση των αστυνομικών οργάνων που είναι αρμόδια για τη διερεύνηση πιθανής τέλεσης εγκλημάτων διέπεται αυστηρά από την αρχή της νομιμότητας⁴⁸ από την οποία απορρέουν οι γενικότερες αρχές της νόμιμης ενέργειάς τους, όπως είναι η μη υπέρβαση του υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες αναγκαίου μέτρου.

Κατά τη διενέργεια μιας εσωτερικής έρευνας, είτε αυτή διενεργείται πριν την οποιαδήποτε ενέργεια της εισαγγελικής Αρχής, είτε ιδιωτικοί ερευνητές ενεργούν κατόπιν παραγγελίας Εισαγγελέα, υπάρχει το ενδεχόμενο καμία κατηγορία να μην έχει αποδοθεί, να μην υπάρχει καν πρόσωπο το οποίο να κατονομάζεται ως εκείνο κατά του οποίου στρέφονται οι υπόνοιες τέλεσης κάποιας αξιόποινης πράξης. Χωρίς ad hoc νομοθετικό ορισμό της έννοιας του φυσικού προσώπου, ήτοι του υπαλλήλου του νομικού προσώπου στα πλαίσια του οποίου διενεργείται η εσωτερική έρευνα, στο πρόσωπο του οποίου στρέφονται οι υπόνοιες ενοχής, δημιουργείται δυσβάσταχτη αβεβαιότητα σχετικά με τη νομική φύση της ιδιότητας αυτής και συνεπακολούθως και των δικαιωμάτων που αυτή συνπάγεται. Η αβεβαιότητα επιτείνεται από το γεγονός ότι συνήθως το εν λόγω πρόσωπο αναφέρεται ανάμεσα σε άλλα πρόσωπα κατά των οποίων στρέφονται συνήθως οι εσωτερικές ανακριτικές πράξεις.

Η θέση περί έλλειψης συμβατότητας με την ελληνική έννομα τάξη της διενέργειας μυστικών ανακριτικών πράξεων με επεμβατική εμβέλεια σε αόριστο κύκλο προσώπων στα πλαίσια μιας ενδοεταιρικής έρευνας που διεξάγεται από ιδιώτες, ενισχύεται και με ένα de lege lata επιχείρημα.

⁴⁸ Α. Τάχος, *Δίκαιο της δημόσιας τάξης*, εκδόσεις Σάκκουλας Αθήνα -Θεσ/νίκη 1990, 48 επ.

Κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 253 Β ΚΠΔ⁴⁹ περί ειδικών ανακριτικών πράξεων επί υποθέσεων διαφθοράς, η διάταξη του άρθρου 237 Β ΠΚ⁵⁰ δεν περιλαμβάνεται μεταξύ των εγκλημάτων ως προς τα οποία μπορούν να εφαρμοστούν οι ειδικές ανακριτικές πράξεις (άρθρα 253 Β σε συνδ. Με 253 Α ΚΠΔ). Μάλιστα ως προς το επιτρεπτό ή μη διενέργειας ειδικών ανακριτικών πράξεων επί εγκλημάτων διαφθοράς, ο Έλληνας νομοθέτης ταλαντεύθηκε σχετικά με τη στάση του, αφού στη διάταξη του άρθρου δωδέκατου του Ν. 3560/2007, για την διερεύνηση του εγκλήματος της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα προβλεπόταν η εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 253Α ΚΠΔ (ειδικές ανακριτικές πράξεις)⁵¹. Η επιλογή αυτή είχε δεχθεί κριτική από μέρος της θεωρίας ως αντιβαίνουσα στην αρχή της αναλογικότητας⁵². Ωστόσο, μετά την

⁴⁹ «**Άρθρο 253B** Ανακριτικές πράξεις επί εγκλημάτων διαφθοράς: Ειδικά για τις αξιόποινες πράξεις των άρθρων 159, 159Α, 235, 236, 237 και 237Α του Ποινικού Κώδικα, εφόσον αυτές δεν τελούνται στο πλαίσιο εγκληματικής ή τρομοκρατικής οργάνωσης, η έρευνα μπορεί να συμπεριλάβει και τη διενέργεια: α) συγκαλυμμένης έρευνας, την οποία ενεργεί ανακριτικός υπάλληλος με παραγγελία του αρμόδιου εισαγγελέα και αφού ενημερωθεί προηγουμένως ο Αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου που εποπτεύει και συντονίζει το έργο των Εισαγγελέων Εγκλημάτων Διαφθοράς. Η εν λόγω παραγγελία δίδεται αν συντρέχουν σοβαρές ενδείξεις ότι τελείται ήδη ή πρόκειται να επαναληφθεί η τέλεση κάποιας από τις αξιόποινες πράξεις της παραγράφου 1 και η αποκάλυψη αυτής είναι με άλλον τρόπο αδύνατη ή ιδιαιτέρως δυσχερής. Κατά τη συγκαλυμμένη έρευνα ο ανακριτικός υπάλληλος ή ο ιδιώτης που ενεργεί υπό τις οδηγίες του εμφανίζεται ως ωφελούμενος ή ως μεσολαβητής ωφελουμένου προσώπου από την αξιόποινη πράξη της παραγράφου 1 και διευκολύνει στην τέλεση της τον δράστη που την έχει προαποφασίσει. Η συγκαλυμμένη έρευνα ενεργείται για εύλογο κατά τις περιστάσεις χρονικό διάστημα, το οποίο δεν μπορεί να υπερβαίνει το έτος. Ο ενεργών τη συγκαλυμμένη έρευνα μπορεί να φέρει συγκαλυμμένα στοιχεία ταυτότητας και φορολογικά ή άλλα στοιχεία και να συναλλάσσεται με αυτά για τις ανάγκες της έρευνας που διεξάγει. Οι λεπτομέρειες και η διαδικασία εκδόσεως των εν λόγω στοιχείων συγκάλυψης ορίζονται με κοινή υπουργική απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη. Για τις ενέργειες του συγκαλυμμένα δρώντος συντάσσεται αναλυτική έκθεση κατά τα άρθρα 148 έως 153. Αποδεικτικά στοιχεία που αποκτήθηκαν με ενέργειες του συγκαλυμμένα δρώντος, οι οποίες δεν μνημονεύονται αναλυτικά στην έκθεση, δεν λαμβάνονται υπόψη για την καταδίκη του κατηγορουμένου. β) Άρσης του απορρήτου, καταγραφής δραστηριότητας εκτός κατοικίας και συσχέτισης ή συνδυασμού δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως αυτές προβλέπονται στα στοιχεία γ', δ' και ε' της παραγράφου 1 του άρθρου 253Α. Στις περιπτώσεις αυτές εφαρμόζονται αναλόγως οι παράγραφοι 2 και 3 του ίδιου άρθρου.»

⁵⁰ «**Άρθρο 237B** Δωροληψία και Δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: 1. Με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους, τιμωρείται όποιος εργάζεται ή παρέχει υπηρεσίες με οποιαδήποτε ιδιότητα ή σχέση στον ιδιωτικό τομέα και, κατά την άσκηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, ζητεί ή λαμβάνει, άμεσα ή έμμεσα, «οποιασδήποτε φύσης αθέμιτο ωφέλημα» για τον ίδιο ή για άλλον ή δέχεται υπόσχεση τέτοιου ωφελήματος ως αντάλλαγμα για ενέργεια ή παράλειψη του κατά παράβαση των καθηκόντων του, όπως αυτά διαγράφονται από το νόμο, τη σύμβαση εργασίας, τους εσωτερικούς κανονισμούς, τις εντολές ή οδηγίες των προϊσταμένων του ή προκύπτουν από τη φύση της θέσης ή της υπηρεσίας του. 2. Με την ίδια ποινή τιμωρείται και όποιος, κατά την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, υπόσχεται, προσφέρει ή παρέχει, άμεσα ή έμμεσα, οποιασδήποτε φύσης αθέμιτο ωφέλημα σε πρόσωπο που εργάζεται ή παρέχει υπηρεσίες με οποιαδήποτε ιδιότητα στον ιδιωτικό τομέα, για το ίδιο ή για τρίτον, για ενέργεια ή για παράλειψη κατά παράβαση των ως άνω καθηκόντων του.»

⁵¹ Α. Αλεξοπούλου, Η διαφθορά στον ιδιωτικό τομέα, Το άρθρο 237 Β του Ποινικού Κώδικα, Μάιος 2017

⁵² Ορ. ενδεικτικώς σε Καιάφα- Γκμπάντι Μ., Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές – εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα της αντιμετώπισης της διαφθοράς ,

κατάργηση του άρθρου δωδέκατου Ν. 3560/2007 από το άρθρο 1 παρ. ΙΕ, υποπαρ. ΙΕ.20, περ. 11, του Ν. 4254/2014 και την εισαγωγή με τον ίδιο νόμο, της διάταξης του άρθρου 253 Β ΠΚ, ο ποινικός νομοθέτης τελικώς εξαίρεσε τις πράξεις διαφθοράς ιδιωτικών υπαλλήλων από τα περιοριστικώς αναφερόμενα εγκλήματα για τα οποία έκρινε επιτρεπτή την δραστικότερη δικονομική μεταχείριση των ειδικών ανακριτικών πράξεων.

4.ii.2. Εσωτερικές ανακριτικές πράξεις και τεκμήριο αθωότητας

Στην πρόοδο μιας εσωτερικής έρευνας και με τη διενέργεια εσωτερικών ανακριτικών πράξεων, οι ιδιώτες ερευνητές κατά πάσα πιθανότητα θα καταλήξουν σε ένα πόρισμα στρεφόμενο κατά ορισμένου (ή ορισμένων) προσώπου (ή προσώπων). Το πόρισμά τους αυτό κατά την λεπτομερώς εκτιθέμενη ανωτέρω⁵³ διαδικασία θα εγχειρισθεί στην ελεγκτική επιτροπή η οποία είναι επικεφαλής της εσωτερικής έρευνας και η τελευταία με τη σειρά της θα απευθυνθεί στην δημόσια κατηγορούσα Αρχή, προκειμένου επί θετικού πορίσματος (όπου δηλαδή προκύπτει η τέλεση αξιόποινης πράξης) να κινηθεί η ποινική διαδικασία.

Το ερώτημα που τίθεται καταρχήν είναι ποιο μπορεί να είναι το περιεχόμενο του πορίσματος της ελεγκτικής επιτροπής, το οποίο προέκυψε από την διενεργηθείσα εσωτερική ερευνητική διαδικασία και παραδίδεται στην εισαγγελική Αρχή. Μια κρίση επί της ενοχής συγκεκριμένων προσώπων με αντίκρουση όλων των μέχρι το στάδιο αυτό προβληθέντων από τα κατονομαζόμενα πρόσωπα υπερασπιστικών ισχυρισμών θα επιβάρυνε δυσανάλογα τη θέση του μετέπειτα κατηγορουμένου. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι κάτι τέτοιο θα συνιστούσε ένα είδος «υπέρβασης εξουσίας» της ελεγκτικής επιτροπής της οποίας το έργο οφείλει να εξαντλείται στη διαπίστωση ενδείξεων ενοχής, με προοπτική αξιολόγησης των ευρημάτων της έρευνας ως σοβαρών ενδείξεων ενοχής από την κατηγορούσα Αρχή και συνεπακόλουθη κίνηση ποινικής δίωξης.⁵⁴

ΠοινΧρον 2015, 647 επ. και σε Χατζηκώστα Κ., *Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα*, Πδνη 2016,

⁵³ Υπό Κεφ. 4.ι

⁵⁴ Για το ότι το «επαρκές» είναι έννοια συσχετισμού (Relationsbegriff)· το περιεχόμενό της εξαρτάται από εκείνο στο οποίο αναφέρεται, δηλαδή ως προς το οποίο υπάρχει η επάρκεια, και ποικίλει ανάλογα, ορ. σε Ανδρουλάκη Ν., *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, ο.π.

Εν όψει μάλιστα της αρχής «εν αμφιβολία υπέρ της ποινικής δίκης» στην οποία υπόκειται η κίνηση της ποινικής δίκης, οποιαδήποτε απόλυτη κρίση ή λήψη θέσης υπέρ της ενοχής διατυπώνεται στο πόρισμα της επιτροπής εσωτερικής έρευνας θα παραβίαζε την αρχή της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας, αφού ουδόλως είναι μια τέτοια διατύπωση αναγκαία στον Εισαγγελέα για να κινήσει την ποινική δίκη.

Σε δεύτερο επίπεδο ωστόσο, ερευνητέο είναι το κατά πόσο η διάθεση στην κατηγορούσα Αρχή ενός πορίσματος που αποτελεί προϊόν ερευνών που διενεργήθηκαν από ιδιώτες και κείται εκτός πεδίου της *stricto sensu* ποινικής διαδικασίας, περιορίζει το τεκμήριο αθωότητας, ιδίως ενόψει του ότι το συλλεγόν από τους ιδιώτες ερευνητές αποδεικτικό υλικό, ακόμα και αν εν τέλει δεν διοχετευθεί στην κύρια διαδικασία, αποτελεί το θεμέλιο της απόφασης περί κίνησης της ποινικής δίκης από τον εισαγγελέα και αποτελεί το βασικό περιεχόμενο του φακέλου της δικογραφίας.

Πολύ περισσότερο μάλιστα σε περίπτωση που το υλικό αυτό διέλθει της θύρας της κύριας διαδικασίας, αφού κατά πώς είναι δομημένη η ποινική Δίκη στο ηπειρωτικό δικονομικό σύστημα «μόνη η γνώση του φακέλου της προανάκρισης συνεπάγεται για τον δικαστή ένα “*bias*”, το οποίο κατά την ακροαματική διαδικασία οδηγεί στο να υποτιμούνται και να παραμελούνται νέες και αποκλίνουσες πληροφορίες» σε σχέση με τα στοιχεία του κατηγορητηρίου, έτσι ώστε η κύρια δίκη να τείνει να υποβαθμιστεί σε τελετή πανηγυρικής επανάληψης και επικύρωσης των πρακτικών της ανάκρισης».⁵⁵

Επομένως το τρίτο και λογικοπραγματικώς επόμενο ερώτημα είναι εάν η αποδεικτική αξιοποίηση του πορίσματος μιας ιδιωτικής έρευνας, η διεξαγωγή της οποίας βαρύνεται με τους κινδύνους για τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναπτύχθηκαν ανωτέρω, μπορεί να αξιοποιηθεί αποδεικτικώς ή αν κάτι τέτοιο θα βάραινε την προσβολή των εννόμων αγαθών του μετέπειτα κατηγορουμένου της ποινικής Δίκης.

Τα προβλήματα που συνεπάγεται η οικοδόμηση ενός συστήματος αποδεικτικής αξιοποίησης του υλικού των εσωτερικών ερευνών στην ποινική διαδικασία, όπως επί παραδείγματι των διενεργηθεισών ακροάσεων των εργαζομένων της εταιρείας, διαφαίνεται εναργέστερα αν αναλογισθεί κανείς το πώς μεταχειρίζεται ο ο ΚΠΔ τις

⁵⁵ Δαλακούρας Θ., ο.π..

μαρτυρικές καταθέσεις της προδικασίας, καθιερώνοντας τον κανόνα του ενόρκου των μαρτυρικών καταθέσεων (άρθρο 219 ΚΠΔ). Η εισαγωγή της αρχής της ένορκης κατάθεσης αποβλέπει στην τόνωση των εγγυήσεων αλήθειας των προδικαστικών καταθέσεων, αλλά και στη διευκόλυνση της ανάγνωσής τους στο ακροατήριο, ώστε ν' αποφεύγεται η αναβολή των δικών λόγω της απουσίας μαρτύρων, που δεν είχαν εξετασθεί ενόρκως.⁵⁶

Το καθήκον αληθείας των προσώπων που εξετάζονται στα πλαίσια μιας ενδοεταιρικής έρευνας δεν είναι διόλου αυτονόητο. Αφενός γιατί αυτή η μαρτυρική εξέταση έχει τη μορφή της ακρόασης, ήτοι δεν έχει απαραίτητα ειδικό χαρακτήρα, δεν αφορά πάντοτε συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά και διενεργείται υπό συνθήκες που δεν καθορίζονται από τους αυστηρούς τύπους της ποινικής δικονομίας αφετέρου γιατί ακριβώς κείνται εκτός του ορίου της ποινικής Δίκης εν ευρεία έννοια, η οποία ως προανεφέρθη γαννάται άμα τη κινήσει της ποινικής δίωξης.

Θα μπορούσε εδώ να αντιταχθεί το αντεπιχείρημα ότι και στην οικεία σε εμάς προκαταρκτική εξέταση του άρθρου 31 παρ. 2 ΚΠΔ, η ποινική Δίκη υπό την ανωτέρω έννοια δεν έχει εκκινήσει αλλά δύσκολα θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι στα πλαίσιά της εξεταζόμενοι μάρτυρες βαρύνονται ολιγότερο με καθήκον αληθείας από αυτούς που εξετάζονται στα πλαίσια κύριας ανάκρισης.

Ωστόσο η εξέταση από ιδιώτη ερευνητή, η έλλειψη του «ίσκιου» της διώκουσας Πολιτείας δεν μπορεί παρά να αποδυναμώνει το καθήκον αληθείας και ως εκ τούτου να απομειώνει την αποδεικτική ισχύ των μαρτυρικών καταθέσεων που έχουν ληφθεί στα πλαίσια μιας ενδοεταιρικής έρευνας.

Ακόμη όμως και αν αγνοήσει κανείς τις αμφιβολίες περί την ακρίβεια των καταθέσεων αυτών -ενόρκων ή μη - δεν μπορεί παρά να σταθεί στο γεγονός ότι η εισαγγελική Αρχή έχει πρόσβαση σε αυτές ευρισκόμενη μπροστά στο δίλημμα περί ασκήσεως ή μη ποινικής δίωξης σε βάρος του προσώπου που καταδεικνύεται από αυτές ως ένοχος ή ως απλός ύποπτος. Υπό αυτές τις συνθήκες η μεταχείριση του προσώπου αυτού από την κατηγορούσα Αρχή ως αθώου, ακόμη και σε αυτό το πρώιμο στάδιο, πολύ πριν τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του τίθεται εν αμφιβολία.

⁵⁶ . ΑιτΕκθ ΣΚΠΔ, σελ. 69.

Το τεκμήριο αθωότητας προσδιορίζεται δικαιοκρατικά εντός ενός εκάστου ποινικοδικονομικού πλαισίου, δεν εφαρμόζεται ενιαία και η εμπέλειά του διαφέρει από έννομη τάξη σε έννομη τάξη. Στις ΗΠΑ, όπου ως αναπτύχθηκε ανωτέρω οι ενδοεταιρικές έρευνες αποτελούν παγιωμένο θεσμό και επιτελούν σημαντικό ρόλο στην ποινική διαδικασία, δεν εφαρμόζεται κατά την προδικασία⁵⁷ και ως εκ τούτου δεν έχουν εντοπισθεί προβλήματα ανάλογα με αυτά που προκύπτουν από την αξιοποίηση των αποδείξεων που κτήθησαν κατά τη διενέργεια της εσωτερικής έρευνας.

Στο ελληνικό ποινικό δικονομικό Δίκαιο, όπως και σε άλλα Δίκαια, δεν υπάρχει διάταξη που να κατοχυρώνει ρητά το τεκμήριο αθωότητας ωστόσο υποστηρίζεται ότι έχει συνταγματική ισχύ, ως απορρέον από την αρχή του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος⁵⁸, ενώ σε κάθε περίπτωση έχει υπερνομοθετική ισχύ, σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος, κατ' εφαρμογή του οποίου έχουν κυρωθεί οι διεθνείς συνθήκες που το προβλέπουν, όπως άλλωστε και η ΕΣΔΑ στο άρθρ. 6 παρ.2⁵⁹.

Από το τεκμήριο αθωότητας απορρέουν οι υποχρεώσεις αφενός εν γένει των κρατικών οργάνων ή και τρίτων προσώπων να απέχουν από κάθε ενέργεια που θα οδηγούσε στην παραβίαση του εν λόγω τεκμηρίου, αφετέρου των δικαιοδοτικών οργάνων να μην σχηματίζουν τη δικανική τους πεποίθηση με βάση μια προσχηματισμένη αντίληψη για την ενοχή του κατηγορουμένου⁶⁰.

Το πόρισμα της ιδιωτικής έρευνας που εγχειρίζεται στον εισαγγελέα αποτελεί εκ φύσεως γεννήτορα προσχηματισμένης αντίληψης σχετικά με το αντικείμενό της. Θα συνιστούσε ανεπίτρεπτη εθελουφλία να αρνείτο κανείς ότι το πόρισμα μιας αποδεικτικής έρευνας συνιστά έναν αρκούντως επιδραστικό παράγοντα διαμόρφωσης της δικανικής πεποίθησης. Επομένως το πεδίο έντασης μεταξύ του τεκμηρίου και μιας ενδεχόμενης άσκησης ποινικής δίωξης που βασίζεται κατ' αποκλειστικότητα σε ένα πόρισμα που προέκυψε από εσωτερικές ανακριτικές πράξεις που διενεργήθηκαν

⁵⁷ U.S. Supreme Court Bell κατά Wolfish (1979)

⁵⁸ Μαγριπτή Α., ο.π., σελ. 249 επ.

⁵⁹ Άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ: «Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθών μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του».

⁶⁰ Τσόλκα Ό., Το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίησης και το τεκμήριο αθωότητας: Ζητήματα εφαρμογής τους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕυρΔΔΑ, ΠοινΧρον 2004, σελ. 97

από ιδιώτες, χωρίς εισαγγελική προς τούτο παραγγελία και χωρίς πολλές φορές εποπτεία από την εισαγγελική Αρχή είναι προφανές.

Και ενώ στις ΗΠΑ τέτοια ένταση δε δημιουργείται - σίγουρα πάντως από την αποδεικτική αξιοποίηση του υλικού της εσωτερικής έρευνας στο στάδιο άσκησης της ποινικής δίωξης - δεν ισχύει το ίδιο στον ευρωπαϊκό χώρο, όπου συνεπής θα ήταν η παραδοχή ότι η στάθμιση βαίνει μάλλον υπέρ του τεκμηρίου αθωότητας, ιδίως μάλιστα εν όψει της νέας Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου *«για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας»* που ψηφίστηκε στις 9 Μαρτίου 2016 από το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο.

Στην Οδηγία διευκρινίζεται ότι αυτή ισχύει από την στιγμή ύπαρξης υπόπτου ή κατηγορουμένου και ως την οριστική πρωτοβάθμια κρίση. Περαιτέρω, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οι ποινικές διαδικασίες *«σύμφωνα με την ερμηνεία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Δικαστήριο), με την επιφύλαξη της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»*, ενώ δεν εμπίπτουν οι διοικητικές διαδικασίες *«συμπεριλαμβανομένων εκείνων που μπορούν να επισύρουν κυρώσεις, όπως είναι οι διαδικασίες που αφορούν τον ανταγωνισμό, εμπορικά ζητήματα, χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, οδική κυκλοφορία, φορολογικά ζητήματα ή πρόσθετους φόρους, ούτε για έρευνες που διεξάγονται από διοικητικές αρχές σε σχέση με τέτοιου είδους διαδικασίες»*.

Κατά την άποψη της γράφουσας η αποδεικτική αξιοποίηση του αποδεικτικού υλικού που προέκυψε στα πλαίσια ενδοεταιρικών ερευνών και δια της διενέργειας εσωτερικών ανακριτικών πράξεων από ιδιώτες σε μετέπειτα στάδια της ποινικής διαδικασίας δημιουργεί ζητήματα κάμψης του τεκμηρίου αθωότητας. Η ερμηνευτική προσέγγιση του τεκμηρίου και η στάθμισή του με τους σκοπούς που υπηρετεί η διεξαγωγή εσωτερικών ερευνών φέρει τα εγγενή προβλήματα της σύγκρουσης αναζήτησης της αλήθειας και προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Ωστόσο η απροκατάληπτη κρίση επί της ενοχής ή μη του κατηγορουμένου σε μεταγενέστερα στάδια της ποινικής διαδικασίας δεν μπορεί να αποτελεί πρόφαση εν αμαρτίαις. Όταν φτάσει στα χέρια του εισαγγελέα ένας πλήρης φάκελος και υπό την προϋπόθεση ότι το αποδεικτικό υλικό έχει αντληθεί με προσήλωση στα δικαιώματα

των υποκειμένων της αποδεικτικής διαδικασίας, το Κράτος Δικαίου δεν μπορεί να αξιώνει από αυτόν να κωφεύει εξ αιτίας της παραγωγής των αποδείξεων από ιδιώτες, στα πλαίσια εσωτερικών ανακριτικών πράξεων.

Η εισαγωγή του θεσμού των εσωτερικών ερευνών στην ελληνική ποινική δικονομία πρέπει να γίνει υπό το πρίσμα της θεμελίωσης του τεκμηρίου τόσο στο Σύνταγμα όσο και σε υπέρτερης νομοθετικής ισχύος κείμενα και σε κάθε περίπτωση το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους ανασταλτικούς παράγοντες στο να τύχει ο θεσμός ευρείας και καθολικής αποδοχής.

5. Η ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΑΝΑΚΡΙΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

5.i. Ομολογία νομικού προσώπου και επιπτώσεις αυτής σε φυσικά πρόσωπα

Ομολογία επιχείρησης στα πλαίσια Plea bargaining. Καταρχήν η προκλήσεις που εμφανίζονται στο να αντιληφθεί το συγκεκριμένο πρόβλημα ο νομικός μελετητής που προέρχεται από χώρα με ηπειρωτικό Ποινικό Δίκαιο, εκκινεί από την ποινική ευθύνη νομικών προσώπων.

Το νομικό πρόσωπο που προσέρχεται σε διαδικασία plea bargaining ή σε οποιαδήποτε διαδικασία ποινικής συνδιαλλαγής, έχει τη δικονομική θέση του κατηγορουμένου. Το συνηθέστερο προαπαιτούμενο προκειμένου να συνάψει ένα νομικό πρόσωπο συμφωνία μη ή αναστολής της ποινικής δίωξης στο πλαίσιο κάποιας διαδικασίας εναλλακτικής περάτωσης της ποινικής διαδικασίας (deferred prosecution Agreement)⁶¹ είναι η ομολογία ενοχής προκειμένου να αποφευχθεί μία δίωξη που μπορεί να έχει ποικίλες και ανυπολόγιστες παράπλευρες συνέπειες.⁶²

Η παραπάνω τακτική, όχι μόνο νομικών αλλά και φυσικών προσώπων που προσέρχονται σε διαδικασία ποινικής συναλλαγής, η οποία μάλιστα ενθαρρύνεται, συχνά μάλιστα επιβάλλεται από την Εισαγγελία δημιουργεί έντονο προβληματισμό αφού δεν μπορεί να εξαλειφθεί η περίπτωση διάπραξης του αδικήματος της

⁶¹Άρθρο στην εφημερίδα «The Telegraph UK», προσβάσιμο στον ιστότοπο <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/crime/10654811/Corporate-plea-bargaining-measures-come-into-force.html>

⁶² Brandon L. Garret, ο.π., σελ. 922

ψευδορκίας από την πλευρά του κατηγορουμένου, ώστε να εξασφαλίσει τα ευεργετήματα που του προσφέρει η Εισαγγελία, πράγμα που μπορεί να οδηγήσει ακόμη και στην καταδίκη αθώων πολιτών.

Όταν μια εταιρεία στοχοποιείται από τις διωκτικές Αρχές ως εγκληματογόνος περιοχή, ήτοι όταν ένα νομικό πρόσωπο βρεθεί αντιμέτωπο με το ενδεχόμενο μιας ποινικής δίωξης είναι πιθανό κατά τα ανωτέρω να ομολογήσει την διάπραξη αξιόποινων πράξεων από τα φυσικά πρόσωπα – εργαζόμενους της εταιρείας, ως μέρος μιας διαπραγματευτικής συμφωνίας και δη η ομολογία αυτή που αφορά και σε πράξεις φυσικών προσώπων δίδεται στα πλαίσια μιας αδιαφανούς διαδικασίας διαπραγμάτευσης, όπου συνήθως δεν μπορεί να υπάρξει έλεγχος από οποιοδήποτε όργανο.

Εν όψει των ανωτέρω, γίνεται αντιληπτό ότι η παροχή ομολογίας από πλευράς νομικού προσώπου εμφανίζεται ιδιαίτερος ελκυστική, από πλευράς εξοικονόμησης οικονομικών πόρων αλλά και αποφυγής της δαπανηρής και επώδυνης διαδικασίας που συνεπάγεται η άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος της εταιρείας. Η δε επικινδυνότητα που ενέχει η παροχή ομολογίας στο πλαίσιο της κατά τα ανώτερω ποινικής διαπραγμάτευσης, τόσο για το ίδιο το νομικό πρόσωπο, όσο και για τα εμπλεκόμενα φυσικά πρόσωπα, φαίνεται να έρχεται σε δεύτερη μοίρα αφού κατά το φορολογικό έτος 2016, το 97,7% των νομικών προσώπων που κλήθηκαν να εισέλθουν σε διαδικασία ποινικής διαπραγμάτευσης στις ΗΠΑ, ομολόγησαν ενοχή.⁶³

Ωστόσο, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές που θέτει το Thompson Memorandum, η ομολογία ενοχής από την υπό κρίση εταιρεία⁶⁴ δεν συνιστά προαπαιτούμενο για την προσφυγή στη διαδικασία ποινικής διαπραγμάτευσης. Αντιθέτως συνεκτιμούνται η έγκαιρη και εκούσια αποκάλυψη μιας παρανομίας (εκ του εις την αγγλική “wrongdoing⁶⁵”, όπως αναφέρεται στο υπ’ αριθμό 4 κριτήριο του Thompson Memorandum⁶⁶) και η ειλικρινής ανάληψη ευθύνης από μέρους της

⁶³ Quick Facts on Organizational Offenders, United States Sentencing Commission, https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/research-and-publications/quick-facts/Organizational-Offenders_FY16.pdf

⁶⁴ Brandon L. Garret, *Corporate Confessions*, εισήγηση στο Cardozo Law Review Symposium on the Future of Self Incrimination, δημοσιευθείσα σε CARDOZO LAW REVIEW, Volume 30, December 2008 Number 3, προσβάσιμη στον ιστότοπο: <http://cardozolawreview.com/Joomla1.5/content/30-3/GARRETT.30-3.pdf>

⁶⁵ wrongdoing (*AmE*): (formal) illegal or dishonest behaviour, Oxford Advanced Learner’s Dictionary, εκδ. Oxford University Press

⁶⁶ Ορ. αμέσως ανωτέρω, υποσημείωση 12

εταιρείας. Αντιθέτως στο Σώμα Κατευθυντήριων Γραμμών για την ποινική καταδίκη νομικών προσώπων (Organizational Sentencing Guidelines), η θετική ανάληψη της ευθύνης από πλευράς νομικού προσώπου προβλέπεται ως λόγος μείωσης της ποινής.⁶⁷

Η ομολογία μάλιστα από πλευράς νομικού προσώπου, η οποία αποσπάται στο πλαίσιο ποινικής διαπραγμάτευσης, περιβάλλεται με ισχύ αμάχητου τεκμηρίου υπό την έννοια ότι σε περίπτωση αθέτησης της συμφωνίας από μέρους της εταιρείας, προσυμφωνείται ότι απεμπολεί το δικαίωμα να αμφισβητήσει την αποδεικτική της ισχύ. Ευλόγως δε, στα πλαίσια ενός αυθεντικά κατηγορητικού ποινικού οικοδομήματος όπου η κατηγορούσα αρχή «αντιδικεί» με τον κατηγορούμενο, τέτοιες ομολογίες συχνά αποτελούν και το μοναδικό αποδεικτικό στοιχείο στη μετέπειτα ασκηθείσα ποινική δίωξη.⁶⁸

Η νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ παγίως σήμερα δεν αναγνωρίζει δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης στα νομικά πρόσωπα. Σύμφωνα με τον «κανόνα της συλλογικής οντότητας» (collective entity rule) που υιοθετήθηκε από το Supreme Court σε μια σειρά περιπτώσεων, οι εταιρείες και άλλες συλλογικές οντότητες δεν έχουν δικαίωμα να επικαλούνται το Πέμπτο Τροποποιητικό Πρωτόκολλο (Fifth Amendment) κατά της Αυτοενοχοποίησης. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι επί μονοπρόσωπων εταιρειών, ο μοναδικός εταίρος δεν μπορεί να επικαλεσθεί κατά την προδικασία δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης, ακόμα και αν κλητεύεται ο ίδος και όχι η εταιρεία. Για το λόγο αυτό, collective entity doctrine αποκτά αυξημένη σημασία τη

⁶⁷ U.S. Sentencing Guidelines Manual, παρ. 8C2.5(g), 2015, «... *Self-Reporting, Cooperation, and Acceptance of Responsibility* If more than one applies, use the greatest:

(1) If the organization (A) prior to an imminent threat of disclosure or government investigation; and (B) within a reasonably prompt time after becoming aware of the offense, reported the offense to appropriate governmental authorities, fully cooperated in the investigation, and clearly demonstrated recognition and **affirmative acceptance of responsibility** for its criminal conduct, subtract 5 points; or
(2) If the organization fully cooperated in the investigation and clearly demonstrated recognition and **affirmative acceptance of responsibility** for its criminal conduct, subtract 2 points; or
(3) If the organization clearly demonstrated recognition and **affirmative acceptance of responsibility** for its criminal conduct, subtract 1 point....»

⁶⁸ Brandon L. Garret, οπ. π., σελ. 923

νέα εποχή, όπου κρατούσα εταιρική μορφή είναι η - παντός είδους – κεφαλαιουχική εταιρεία περιορισμένης ευθύνης.⁶⁹

Τούτων λεχθέντων και αναφορικά με την σημασία των ανωτέρω για την προβληματική των εσωτερικών ερευνών, πρέπει να αναλογισθεί κανείς τη θέση του φυσικού προσώπου που σχετίζεται καθ' οιονδήποτε τρόπο, είτε ως επιτελικό στέλεχος, είτε ως νόμιμος εκπρόσωπος, είτε ως απλός εργαζόμενος με μία εταιρεία η οποία στο πλαίσιο ποινικής διαπραγμάτευσης αποφασίζει να αναλάβει την ευθύνη και να προβεί σε ομολογία ενοχής για εγκληματική συμπεριφορά στο πλαίσιο άσκησης των δραστηριοτήτων της.

Αιχμή του προβλήματος αποτελεί το αν και κατά πόσο η παρασχεθείσα από το νομικό πρόσωπο ομολογία ενοχής, προσβάλλει το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης των φυσικών προσώπων, τα οποία ενδεχομένως να κατονομάζονται στο περιεχόμενο της διαπραγματευτικής συμφωνίας όπου εμπεριέχεται αυτή η ομολογία.

Στις ΗΠΑ όπου η ομολογία ενοχής και η σύναψη συμφωνίας με την κατηγορούσα Αρχή αποτελεί την συνηθέστερη πολιτική των εταιρειών, έχουν διαχρονικά εκφρασθεί έντονες ανησυχίες για το κατά πόσο η διαπραγματευόμενη εισαγγελική αρχή χρησιμοποιεί την κυριαρχία της πάνω στην διαπραγματευόμενη εταιρεία, προκειμένου να εκμαιεύσει ομολογίες από ευάλωτους εργαζόμενους. Το McNulty Memorandum, το οποίο εισήχθη συμπληρωματικά στα προηγούμενα κείμενα που έθεταν τους κατευθυντήριους άξονες της ποινικής διαπραγμάτευσης, επιχειρούσε να θεραπεύσει τις παρενέργειες που συνεπάγετο η ανισότητα των μερών και τον αντίκτυπο στην παραίτηση των κατηγορουμένων από τα δικαιώματά του, εν τέλει όμως ανεπιτυχώς⁷⁰. Το σύστημα κατ' αντιδικίαν διεξαγωγής της Δίκης, όπου στις ΗΠΑ λαμβάνει το περιεχόμενο αντιδικίας μεταξύ κατηγορούμενου και κατηγορουμένου, ευνοεί την ανάπτυξη μιας αξιοσημείωτης δυναμικής της εισαγγελικής Αρχής και προσφέρει πολύ μεγαλύτερα οφέλη στις εταιρείες που συνεργάζονται και παρέχουν ομολογία⁷¹.

⁶⁹ Εκτενές απόσπασμα (μεταφρασμένο από τη γράφουσα) από: Lance Cole, *Reexamining the collective entity doctrine in the new era of limited liability entities—Should business entities have a fifth amendment privilege?*, 2005 Columbia Business Law Review 1, σελ. 9

⁷⁰ Για εκτενή κριτική του McNulty Memorandum, ο.π. σε Κ. Ρ. Bishop, *The McNulty Memo—Continuing the Disappointment*, ο.π.

⁷¹ Brandon L. Garrett, *Globalized Corporate Prosecutions*, Virginia Law Review Vol. 97, number 8, 2011, σελ. 1792,

Υπό αυτές τις συνθήκες, κατά τη διεξαγωγή ενδοεταιρικής έρευνας με πρωτοβουλία της εταιρείας και προκειμένου η τελευταία να επωφεληθεί από την εύνοια της κατηγορούσας Αρχής, δημιουργείται μια τριγωνική σχέση μεταξύ εταιρείας, εισαγγελέα και εργαζόμενου, στην οποία το φυσικό πρόσωπο – εργαζόμενος αποτελεί το ασθενέστερο μέρος και καλείται να απορροφήσει τους κραδασμούς που δημιουργούνται στη σχέση μεταξύ των υπολοίπων δύο μερών. Δυνάμει της πίεσης ασκείται από αυτή τη δυναμική στα φυσικά πρόσωπα, ελλοχεύει ο κίνδυνος να παραιτηθούν από το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησής τους.

5. ii. Το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης

Αναφορικά με τη θεμελίωση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης στο ελληνικό Δίκαιο, πρέπει να σημειωθεί ότι αυτό αποτελεί θεμελιώδη αρχή του ποινικοδικονομικού μας συστήματος, σύμφυτη με την ιδιότητα του κατηγορουμένου ως υποκειμένου της ποινικής Δίκης, με αποστολή την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, τον σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας και του δίκαιου χαρακτήρα της ποινικής Δίκης⁷². Το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης αναγνωρίζεται καθολικά από τη θεωρία αλλά και από τη νομολογία του Αρείου Πάγου, σύμφωνα με την οποία αποτελεί «ειδικότερη έκφραση του δικαιώματος της δίκαιης Δίκης⁷³», Το Σύνταγμα της χώρας μας, όπως και των λοιπών χωρών της ηπειρωτικής Ευρώπης, με εξαίρεση εκείνο της Ισπανίας, δεν περιέχει ρητή διάταξη με την οποία να κατοχυρώνεται η αρχή *nemo tenetur se ipsum prodere*, ωστόσο θεωρείται ότι ευρίσκει έρεισμα στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, όπως και στα υπερνομοθετικής ισχύος άρθρ. 6 της ΕΣΔΑ και άρθρ. 14 παρ. 3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

Στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας δεν προβλέπεται ρητά υποχρέωση γνωστοποίησής του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης στον κατηγορούμενο κατά την εξέτασή του από τις αρμόδιες ανακριτικές και προανακριτικές αρχές. Ωστόσο στον ευρωπαϊκό χώρο το δικαίωμα προβλέπεται ρητά σε κανονιστικά νομοθετικά κείμενα αφού

⁷² Δ. Γιαννουλόπουλος, *Η γνωστοποίηση του δικαιώματος σιωπής στον κατηγορούμενο και η ανάγκη αναρμόνισης της ελληνικής νομοθεσίας με το διεθνές και συγκριτικό δίκαιο*, ΠοινΔικ 7/2012

⁷³ Ενδεικτικώς αναφερόμενες οι ΑΠ 268/2011 Αρμ 65/2011, 1369. Βλ. επίσης ΑΠ 923/2009 ΝοΒ 58/2010, 185, ΑΠ ΟΛ 2/1999 ΠοινΧρ ΜΘ'/1999, 811, με παρατ. Η. Αναγνωστόπουλου.

σύμφωνα με το άρθρο 3 της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ «τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν ώστε να διασφαλίζεται ότι, στις περιπτώσεις που παρέχονται στους υπόπτους ή στους κατηγορουμένους πληροφορίες σχετικά με δικαιώματα, τους παρέχονται επίσης πληροφορίες σχετικά με το δικαίωμα της μη αυτοενοχοποίησης, όπως ισχύει στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την παρούσα οδηγία».

Αλλά και στη νέα Οδηγία 2016/343/ΕΕ για το τεκμήριο αθωότητας, για την οποία έγινε λόγος ανωτέρω⁷⁴ το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης αναγνωρίζεται ως βασική πτυχή του τεκμηρίου αθωότητας⁷⁵. Έτσι από το άρθρο 7 της Οδηγίας⁷⁶ προκύπτει η απαγόρευση εξαναγκασμού υπόπτων και κατηγορουμένων να προσκομίζουν επιβαρυντικά για αυτούς στοιχεία στις ποινικές διαδικασίες, η υποχρέωση των ανακριτικών Αρχών να γνωστοποιούν ρητά στον υποκείμενο την ανάκριση την ύπαρξη του δικαιώματος και η απαγόρευση αποδεικτικής αξιοποίησης της αρνήσεως εισφοράς στην ανακριτική διαδικασία αυτοεπιβαρυντικών στοιχείων, σε βάρος του αρνούμενου να τα παράσχει.⁷⁷

⁷⁴ Υπο Κεφ 4.ΙΙ.ii.

⁷⁵ Ορ. αιτιολογική σκέψη υπ' αριθμ. 24 της Οδηγίας: «(24) Το δικαίωμα σιωπής είναι μια σημαντική πτυχή του τεκμηρίου αθωότητας και θα πρέπει να χρησιμεύει ως προστασία από την αυτοενοχοποίηση»

⁷⁶ Άρθρο 7: Δικαίωμα σιωπής και δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης

1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα να παραμείνουν σιωπηλοί σε ό,τι αφορά την αξιόποινη πράξη για την οποία είναι ύποπτοι ή κατηγορούνται.

2. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης.

3. Η άσκηση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης δεν εμποδίζει τις αρμόδιες αρχές από τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων τα οποία μπορεί να προκύψουν νόμιμα μέσω άσκησης εξουσιών νόμιμου καταναγκασμού και τα οποία έχουν ύπαρξη ανεξάρτητη από τη βούληση των υπόπτων ή κατηγορουμένων.

4. Τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέψουν στις δικαστικές αρχές να λαμβάνουν υπόψη κατά την έκδοση καταδικαστικής απόφασης την επίδειξη συνεργάσιμης συμπεριφοράς εκ μέρους των υπόπτων και των κατηγορουμένων.

5. Η άσκηση από υπόπτους και κατηγορουμένους του δικαιώματος σιωπής ή του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης δεν χρησιμοποιείται εναντίον τους ούτε θεωρείται απόδειξη ότι έχουν διαπράξει την αξιόποινη πράξη.

11.3.2016 L 65/8 Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης EL

6. Το παρόν άρθρο δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να αποφασίζουν ότι, σε περιπτώσεις αδικημάτων ήσσονος σημασίας, η σχετική διαδικασία ή ορισμένα στάδιά της μπορούν να διεξάγονται γραπτώς ή χωρίς ανάκριση του υπόπτου ή κατηγορουμένου από τις αρμόδιες αρχές σε σχέση με την εν λόγω αξιόποινη πράξη, εφόσον δεν θίγεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη.

⁷⁷ Ορ. και αιτιολογική σκέψη υπ' αριθμ. 28 της Οδηγίας: (28) Η άσκηση του δικαιώματος σιωπής ή του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται εναντίον του υπόπτου ή κατηγορουμένου και δεν θα πρέπει να θεωρείται από μόνη της απόδειξη ότι το εν λόγω πρόσωπο έχει διαπράξει τη συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη. Η απαίτηση αυτή δεν θα πρέπει να θίγει τους

Ωστόσο το πνεύμα της Οδηγίας εμφορείται από σκοπούς εξισορρόπησης του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης ως βασικής πτυχής της αρχής της δίκαιης Δίκης με την αρχή αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας και σε καμία περίπτωση δεν αναγνωρίζεται ένα απόλυτο δικαίωμα μη συνεργασίας με τις διωκτικές Αρχές. Έτσι σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 29 αιτιολογική σκέψη της Οδηγίας «*η άσκηση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης δεν θα πρέπει να παρεμποδίζει τις αρμόδιες αρχές από τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων τα οποία μπορούν να ληφθούν νόμιμα από τον ύποπτο ή κατηγορούμενο μέσω άσκησης εξουσιών νόμιμου καταναγκασμού και έχουν ύπαρξη ανεξάρτητη από τη βούληση του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, π.χ. το υλικό που αποκτάται δυνάμει εντάλματος, το υλικό για το οποίο υπάρχει νομική υποχρέωση διατήρησης και προσκόμισης εφόσον ζητηθεί, τα δείγματα αναπνοής, αίματος και ούρων και οι ιστοί ανθρώπινου σώματος για την ανάλυση DNA.*», ρύθμιση που συμπεριλήφθηκε στην παρ. 3 του άρθρου 7.

Αναφορικά με το ζήτημα που μας απασχολεί, εάν δηλαδή οι εσωτερικές ανακριτικές πράξεις αποτελούν επικίνδυνη για την υπόσκαψη του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης ερευνητική πρακτική, θα πρέπει να αναζητηθεί η έκταση και το περιεχόμενο που το δικαίωμα γνωρίζει στις έννομες τάξεις που προβλέπεται η διενέργεια ενδοεταιρικών ερευνών από ιδιώτες.

Στη Μεγάλη Βρετανία το δικαίωμα μη αυτόενοχοποίησης εφαρμόζεται αυστηρά και μόνο στις ποινικές διαδικασίες.⁷⁸ Ως εκ τούτου όταν ένα φυσικό πρόσωπο καλείται να δώσει μία κατάθεση στο πλαίσιο ενδοεταιρικής έρευνσε δεν έχει καταρχήν το δικαίωμα αρνήσεως καταθέσεως προκειμένου να αποφύγει την αυτό – ενοχοποίησή του. Το δικαίωμα μη αυτόενοχοποίησης αναγνωρίζεται στον υποκείμενο εσωτερικές ανακριτικές πράξεις φυσικό πρόσωπο μόνον δυνάμει ειδικών νομοθετικών διατάξεων⁷⁹.

εθνικούς κανόνες που αφορούν την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων από τα δικαστήρια ή τους δικαστές, υπό την προϋπόθεση ότι τηρούνται τα δικαιώματα της υπεράσπισης.»

⁷⁸ «*The rule against self – incrimination is framed specifically which means it operates only in the context of legal proceedings*», Stephan Spehl / Thomas Gruetzer, Corporate Internal Investigations, C.H. Beck-Hart-Nomos, 2013, σελ. 123

⁷⁹ Όπως επί παραδείγματι το Fraud Act του 2006, στο άρθρο 13 του οποίου ορίζεται ότι: (1) *A person is not to be excused from (a) answering any question put to him in proceedings relating to property, or (b) complying with any order made in proceedings relating to property, on the ground that doing so may incriminate him or his spouse or civil partner of an offence under this Act or a related offence. (2) But, in proceedings for an offence under this Act or a related offence, a statement or admission made by the person in (a) answering such a question, or (b) complying with such an order, is not*

Στη Γερμανία, υπό το κράτος αυστηρής εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας, ένα πρόσωπο καλείται να καταθέσει στο πλαίσιο ενδοεταιρικής έρευνας, συνήθως όταν σε βάρος του συγκεντρώνονται ενδείξεις εκδήλωσης κάποιας εγκληματικής συμπεριφοράς. Ο εργαζόμενος ο οποίος υφίσταται εσωτερική ανακριτική πράξη υπέχει υποχρέωση αποκάλυψης οποιουδήποτε γεγονότος σχετίζεται με την ενάσκηση των καθηκόντων του ή που άπτεται της δραστηριότητάς του στα πλαίσια της εργασιακής του σχέσης με την εταιρεία⁸⁰.

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει μια επιβράδυνση, προκειμένου να εξετασθεί η μεταχείριση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης κατά τη διενέργεια εσωτερικών ανακριτικών πράξεων από τον Γερμανό νομοθέτη, λόγω της γειννίας της ποινικής δογματικής της γερμανικής έννομης τάξης με τις ποινικοδογματικές παραδόσεις της Ελλάδας.

Κατά τη διεξαγωγή ενδοεταιρικών ερευνών ο Γερμανός νομοθέτης αποδέχεται μια σχετικοποίηση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης και την υποβολή του σε στάθμιση με το έννομο συμφέρον του νομικού προσώπου για λογαριασμό του οποίου διενεργείται η εσωτερική έρευνα να αποφύγει μία κύρωση, διεξάγοντας μια αποτελεσματική έρευνα και εξιχνιάζοντας μια αξιόποινη πράξη που διενεργήθηκε στους κόλπους του. Έτσι η άρνηση του εργαζόμενου της εταιρείας να καταθέτει επιβαρυντικά για τον ίδιο γεγονότα δεν μπορεί να βαίνει σε βάρος του εύλογου και εν τέλει έννομου συμφέροντος της εταιρείας προς αποκάλυψη της αλήθειας.

Ακόμη και στην περίπτωση που παράλληλα με την ιδιωτική έρευνα λαμβάνει χώρα και δημόσια ανακριτική διαδικασία, η υποχρέωση του εργαζόμενου να παράσχει τις πληροφορίες που θα του ζητηθούν ακόμα και αν αυτό συνεπάγεται την αυτοενοχοποίησή του δεν αποσβέννεται από μόνη τη δυνατότητα του εργοδότη να αποκτήσει πρόσβαση στα έγγραφα της ανάκρισης. Επομένως η σχετικοποίηση του δικαιώματος είναι και σε αυτήν την περίπτωση δεδομένη,

Η υποχρέωση του εργαζόμενου να παράσχει τις πληροφορίες που θα του ζητηθούν καταλαμβάνει ακόμη και πραγματικά περιστατικά, συνθήκες ή περιστάσεις που δεν σχετίζονται άμεσα με την στενά συνδεδεμένη με τα εργασιακά του καθήκοντα δράση

admissible in evidence against him or (unless they married or became civil partners after the making of the statement or admission) his spouse or civil partner.»

⁸⁰ Stephan Spehl / Thomas Gruetzer, Corporate Internal Investigations, C.H. Beck-Hart-Nomos, 2013, σελ. 209

του. Θεμέλιο της εν λόγω υποχρέωσης είναι στην προκειμένη περίπτωση όχι η σύμβαση αλλά η καλή πίστη. Η εφαρμογή ή μη του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης στις περιπτώσεις αυτές κρίνεται ad hoc ανάλογα με τις ιδιαίτερες περιστάσεις ενός εκάστου βιοτικού συμβάντος.

Τελικώς το μοναδικό πεδίο στο οποίο στο οποίο ο εργαζόμενος που υπόκειται εσωτερικές ανακριτικές πράξεις μπορεί με απόλυτο τρόπο να επικαλεσθεί το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης σε όλη του την έκταση, όπως αυτή αναγνωρίζεται σε νομοθετικά κείμενα και έχει διαπλασθεί και από τη νομολογία, είναι η σφαίρα της ιδιωτικής του ζωής. Έτσι δεν υπέχει υποχρέωση να καταθέτει αυτοεπιβαρυντικά για αυτόν γεγονότα που σχετίζονται αποκλειστικά με τον ιδιωτικό του βίο.

Στις ΗΠΑ ο συνταγματικός κανόνας της Πέμπτης Τροπολογίας περί μη αυτοενοχοποίηση (rule against self incrimination) δεν τριτενεργεί επί των ενδοεταιρικών ερευνών, αφού θεωρείται αυτές δε φέρουν τα εγγενή χαρακτηριστικά καταναγκασμού μιας αμιγώς ανακριτικής διαδικασίας. Ωστόσο αρκετοί μελετητές στην αμερικάνικη θεωρία που έχουν εξετάσει το ζήτημα σε βάθος έχουν καταλήξει ότι στο πλαίσιο ενδοεταιρικών ερευνών που διεξάγονται ως μέρος τέτοιων συμφωνιών, οι εργαζόμενοι που υφίστανται τις έρευνες αποστερούνται του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης, δεχόμενοι πίεση από την εταιρεία να καταθέσουν οτιδήποτε μπορεί να βοηθήσει την εσωτερική έρευνα και να υποστούν οποιαδήποτε ανακριτική πράξη θεωρηθεί σκόπιμη από τους ιδιωτικούς ερευνητές. Ακόμη και αν η διαδικασία της εσωτερικής έρευνας δεν αποτελεί πεδίο άσκησης του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης λόγω της διαπλοκής των εννόμων σχέσεων (εργοδότης – εργαζόμενος – κατηγορούσα Αρχή), το μόνο βέβαιο είναι ότι οι συλλεγείσες κατά παράβαση της Πέμπτης Τροπολογίας πληροφορίες θα αποκαλυφθούν στις δημόσιες διωκτικές Αρχές⁸¹

Πέραν από την πίεση που μπορεί να ασκείται σε έναν εργαζόμενο να καταθέτει στα πλαίσια ενδοεταιρικής έρευνας αυτοεπιβαρυντικά γεγονότα, υπό τον φόβο της καταγγελίας της σύμβασης εργασίας⁸² του από την εργοδότηδα εταιρεία και την ως εκ τούτου φαλκίδευση της αρχής nemo tenetur se ipsum accusare, πολλές φορές το

⁸¹ Colin P. Marks, *Thompson/McNulty Memo Internal Investigations: Ethical Concerns of the Deputized Counsel*, St. Mary's Law Journal, 2007

⁸² E. J. Silbert & D. Doufekias Joannou, *Under Pressure to Catch the Crooks: The Impact of Corporate Privilege Waivers on the Adversarial System*, Criminal Law Review, 2006, σελ. 1238

δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης προσβάλλεται στις εσωτερικές έρευνες δια της μη γνωστοποίησής του από τους ιδιώτες ερευνητές στους υποκείμενους τις εσωτερικές ανακριτικές πράξεις.

Αποτελεί συνήθη πρακτική των ιδιωτικών ερευνητών να μην ενημερώνουν τους υποκείμενους στην ιδιωτική έρευνα ότι έχουν το δικαίωμα να μην καταθέτουν γεγονότα που θα μπορούσαν να έχουν επιβαρυντικό για τους ίδιους κατά την μετέπειτα ποινική διαδικασία. Στις περισσότερες έννομες τάξεις οι εργαζόμενοι καλούνται σε ακροάσεις ως μάρτυρες, χωρίς την παρουσία συνηγόρου, ενώ δε λείπουν και οι περιπτώσεις όπου το δικαίωμα εμπιστευτικότητας των πληροφοριών που ανταλλάσσονται με την εργοδότηδα ή τρίτους απεμπολείται εκούσια (waiver of attorney – client privilege) στις έννομες τάξεις που κάτι τέτοιο δεν απαγορεύεται όπως στις ΗΠΑ.

Ωστόσο η μη ενημέρωση του καθ' ου η ανάκριση για το δικαίωμά του στη μη κατάθεση μη αυτοεπιβαρυντικών γεγονότων αποτελεί γενεσιουργό λόγο αποδεικτικών απαγορεύσεων σε πλείστες όσες έννομες τάξεις.

Στην Ελλάδα ο νομοθέτης προέβλεψε στην παρ. 2 του άρθρου 31 ΚΠΔ μια απαγόρευση αξιοποίησης της κατάθεσης του «υπόπτου» της προκαταρκτικής εξέτασης στην ποινική δίκη που τυχόν διεξαχθεί σε βάρος του.⁸³ Το ζήτημα συνεφέλκεται με αυτό της μαρτυροποίησης του μετέπειτα κατηγορουμένου, το οποίο έχει απασχολήσει εκτενώς τη θεωρία πλην όμως δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσης. Ωστόσο δεν μπορεί να μην αναφερθεί ότι στην περίπτωση αξιόποινης πράξης που διαπράχθηκε στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων μιας εταιρείας και διενεργείται ενδοεταιρική έρευνα για τη διαλεύκανσή της, ένας εργαζόμενος υπόκειται σε ανακριτικές πράξεις από ιδιώτες και δη την εξέτασή του ως μάρτυρα και το υλικό αυτής της κατάθεσης διαβιβάζεται μαζί με τα υπόλοιπα προκύψαντα στοιχεία στον Εισαγγελέα, ο οποίος βασιζόμενος σε αυτά τα στοιχεία, ενδεχομένως ασκήσει ποινική δίωξη (και) σε βάρος του συγκεκριμένου φυσικού προσώπου και του αποδώσει την ιδιότητα του κατηγορουμένου.

Αυτονοήτως τέτοια περίπτωση δεν αποκλείεται ούτε όταν διεξάγονται εσωτερικές ανακριτικές πράξεις από ιδιώτες κατά παραγγελία και υπό την επίβλεψη του

⁸³ Τσόλκα Ο., Η αρχή nemo tenetur se ipsum prodere / accusare στην ποινική δίκη, εκδ. Δίκαιο και Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, 2002, σελ. 221

Εισαγγελέα. Σε επίπεδο ενδοεταιρικών ερευνών, ακόμη και όταν έχει ήδη παρέμβει ο Εισαγγελέας και διεξάγεται ενδοεταιρική έρευνα κατόπιν παραγγελίας του, δεν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη. Το κλίμα εμπιστοσύνης που περιβάλλει την συνεργασία εντός μιας εταιρείας, η έλλειψη τυπικότητας της διαδικασίας ακροάσεως και η συνθήκη της κατάθεσης όλων των εργαζομένων που καλούνται ως μαρτύρων, ευνοεί την ακούσια απεμπόληση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης, ιδιαίτερος δε όταν δεν γνωστοποιείται στον εξεταζόμενο η ύπαρξή του.

Με το ζήτημα της απαγόρευσης αποδεικτικής αξιοποίησης των καταθέσεων που ελήφθησαν, άνευ γνωστοποίησης του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης στον καταθέσαντα έχει ήδη ασχοληθεί από πολύ παλαιότερα και το γερμανικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο το οποίο επικαλούμενο την αρχή *nemo tenetur se ipsum prodere* έκρινε ότι η στάθμιση μεταξύ της προστασίας του σχετικού δικαιώματος αφενός και της αποτελεσματικής απονομής της ποινικής δικαιοσύνης αφετέρου έχει ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα: ο κατηγορούμενος προστατεύεται με μία (εξαρτημένη) απαγόρευση αξιοποίησης *«έτσι ώστε οι δηλώσεις του να μην μπορούν να αξιοποιηθούν έναντι στη βούλησή του»*⁸⁴.

Όπως αναπτύχθηκε ανωτέρω, ο τρόπος με τον οποίο επιλύεται η σύγκρουση μεταξύ αποτελεσματικότητας της ενδοεταιρικής έρευνας και δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης των υφιστάμενων τις εσωτερικές ανακριτικές πράξεις στις έννομες τάξεις που δεν αναγνωρίζουν το δικαίωμα επί διεξαγωγής ιδιωτικών ερευνών (όπως επί παραδείγματι στη Μεγάλη Βρετανία), είναι η μη υπαγωγή των εσωτερικών ερευνών που διενεργούνται από ιδιώτες στις ποινικές διαδικασίες.

Από αυτή τη σκοπιά και για τον έλεγχο συμβατότητας του θεσμού με την ημέτερη έννομη τάξη, επομένως, ερευνητέο είναι το πώς οριοθετείται το ελληνικό κανονιστικό νομικό πλαίσιο το επιτρεπτό της αποδεικτικής αξιοποίησης καταθέσεων και εγγράφων του κατηγορουμένου που ελήφθησαν σε εκτός της ποινικής δίκης διαδικασίες.

⁸⁴ Τσόλκα Ο., Η αρχή *nemo tenetur se ipsum prodere / accusare* στην ποινική δίκη, ο.π., σελ. 222 και εκεί παραπομπές σε Roxin, Υπεράσπιση 1993, σελ. 9 επ.

Καταρχήν η μη υπαγωγή των ενδοεταιρικών ερευνών στις ποινικές διαδικασίες, αποκλείει εκ των προτέρων την εφαρμογή του άρθρ. 223 παρ. 4 και 5 ΚΠΔ.⁸⁵ Ωστόσο εκφράσεις της αρχής μη αυτοεπιβάρυνσης ευρίσκουν απήχηση εντός του εθνικού νομοθετικού συστήματος σε έτερες διατάξεις, οι οποίες διεπουν τη διενέργεια εξωποινικών διαδικασιών.

Στο άρθρο 402 του ΚΠολΔ ορίζεται ότι: «Ο μάρτυρας δεν έχει υποχρέωση να καταθέσει 1) περιστατικά που μπορούν να διακαιολογήσουν τη δίωξη για αξιόποινη πράξη είτε του ίδιου, είτε κάποιου προσώπου που συνδέεται μαζί του κατά το άρθρο 401 αριθ. 2, ή που θίγουν την τιμή του ή την τιμή των προσώπων αυτών, 2) περιστατικά που αποτελούν επαγγελματικό ή καλλιτεχνικό απόρρητο». Επιπροσθέτως στο άρθρο 450 ΚΠολΔ ορίζεται ότι «1. Κάθε διάδικος οφείλει να επιδείξει τα έγγραφα που χρησιμοποίησε ή επικαλέστηκε στη δίκη. 2. Κάθε διάδικος ή τρίτος έχει υποχρέωση να επιδείξει τα έγγραφα που κατέχει και που μπορούν να χρησιμεύσουν για Απόδειξη, εκτός αν συντρέχει σπουδαίος λόγος που δικαιολογεί τη μη επίδειξή τους. Σπουδαίος λόγος συντρέχει ιδίως στις περιπτώσεις που επιτρέπεται να αρνηθεί κανείς να μαρτυρήσει.»

Ανάλογες διατάξεις περιέχονται και στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, στο άρθρο 183 παρ. 2 β του οποίου ορίζεται «...2. Απαλλάσσονται από την υποχρέωση και έχουν το δικαίωμα να αρνηθούν να εξεταστούν ως Μάρτυρες:... β) Όσοι καλούνται να καταθέσουν για ζητήματα τα οποία είναι δυνατόν να προκαλέσουν την ποινική δίωξη ή θίγουν την τιμή των ίδιων, των συζύγων τους ή συγγενών τους εξ αίματος έως το δεύτερο βαθμό...»

Σε κάθε περίπτωση η αξιολόγηση των εκάστοτε συγκεκριμένων περιστατικών ως αυτοεπιβαρυντικών για τον μάρτυρα δεν υπάγεται στην κρίση ή την αντίληψη του ίδιου, αλλά τελεί υπό τη δικαιοδοτική κρίση του Δικαστηρίου⁸⁶, ήτοι ο εξωποινικοδικονομικός νομοθέτης αναγνωρίζει την αναγκαιότητα προστασίας του μετέπειτα κατηγορουμένου, πλην όμως η αξιολόγηση της ύπαρξης ή μη κινδύνου άσκησης ποινικής δίωξης εναπόκειται στην κρίση του Δικαστηρίου.

⁸⁵ Άρθρ. 223 ΚΠΔ: «... 4. Ο μάρτυρας δεν είναι υποχρεωμένος να καταθέσει περιστατικά από τα οποία θα μπορούσε να προκύψει η ενοχή του για αξιόποινη πράξη. 5. Παραπειστικές ερωτήσεις δεν επιτρέπεται να απευθύνονται στους μάρτυρες...»

⁸⁶ Τσόλκα Ο., Η αρχή nemo tenetur se ipsum prodere / accusare στην ποινική δίκη, ο.π., σελ. 225

Επομένως και στην ελληνική έννομη τάξη, τουλάχιστον μέχρι σήμερα, παρά την υπογράμμιση της αναγνώρισης του δικαιώματος σε νομοθετικά και υπερνομοθετικά κείμενα, η έκτασή του επιδέχεται σχετικοποίηση στην πράξη, Υπό το δεδομένο αυτό, η απαγόρευση αξιοποίησης των καταθέσεων που ελήφθησαν στο πλαίσιο ενδοεταιρικής έρευνας από ιδιώτες ως στοιχείο ή ένδειξη για την κίνηση ποινικής δίωξης θα επιδεχόταν βάσιμα μομφή ως υπερβολική και αντιβαίνουσα την αρχή αναζήτησης ουσιαστικής αλήθειας. Ωστόσο η αξιοποίησή τους για την κατάγνωση ενοχής του κατηγορουμένου σε μια ποινική Δίκη, όταν την εσωτερική έρευνα έχει ακολουθήσει ποινική δίωξη και έχουν διενεργηθεί ανακριτικές πράξεις από δημόσια αρμόδια προς τούτο όργανα θα πρέπει να απαγορεύεται, ιδίως ενόψει του ομιχλώδους τοπίου που επικρατεί αναφορικά με τη γνωστοποίηση του δικαιώματος από τους ιδιώτες ερευνητές στο προστάδιο της ποινικής διαδικασίας.

5.iii. Το δικαίωμα σιωπής

Το δικαίωμα σιωπής συνίσταται στην καθολική άρνηση μαρτυρίας και διακρίνεται από το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης ως προς το ότι παρέχει στο πρόσωπο που το επικαλείται την ευχέρεια να αρνηθεί να καταθέσει και ελαφρυντικά γεγονότα. Η σχέση μεταξύ του δικαιώματος στην μη αυτοενοχοποίηση με το δικαίωμα στη σιωπή και με το τεκμήριο αθωότητας έχει απασχολήσει κατά καιρούς τη θεωρία και το ΕΔΔΑ. Μια μερίδα της θεωρίας διατυπώνει μάλιστα την άποψη ότι το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση, όπως και το δικαίωμα σιωπής, απορρέουν από το τεκμήριο αθωότητας. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι το τεκμήριο αθωότητας είναι εκείνο που αποδυναμώνεται ή και καταλύεται, όταν ο κατηγορούμενος εξαναγκάζεται σε κατάθεση γεγονότων ή γενικότερα σε ενεργητική σύμπραξη στην ποινική δίκη που διεξάγεται σε βάρος του. Προστατεύει δε τον κατηγορούμενο και από τον έμμεσο εξαναγκασμό του σε αυτοεπιβάρυνση, με την έννοια της απαγόρευσης της αξιοποίησης της σιωπής του ως ένδειξης ενοχής.

Πράγματι το δικαίωμα σιωπής αποτελεί πτυχή του τεκμηρίου αθωότητας και προστατεύει τον φορέα του από την αυτοενοχοποίηση⁸⁷. Τούτο όμως δε σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι για παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη Δίκη θα πρέπει να

⁸⁷ Ορ. και αιτιολογική σκέψη υπ' αριθμ. 24 της προαναφερθείσας Οδηγίας 2016/343/ΕΕ για το τεκμήριο αθωότητας

συντρέχει σωρευτικά η παραβίαση των δύο δικαιωμάτων μη αυτοενοχοποίησης και σιωπής και του τεκμηρίου αθωότητας.

Αναφορικά με τις ενδοεταιρικές έρευνες, θα πρέπει να ερευνηθεί κατά πόσο οι εργαζόμενοι έχουν πράγματι δυνατότητα να μη υποστούν τις εσωτερικές ανακριτικές πράξεις, ήτοι επί παραδείγματι να αρνηθούν να παραδώσουν έγγραφα ή να προσέλθουν σε ακρόαση.

Η πιο σημαντική παράμετρος στην εδώ εξεταζόμενη προβληματική είναι ότι η άσκηση κάθε δικαιώματος, άρα και του εδώ υπό συζήτηση δικαιώματος σιωπής συναρτάται ουσιωδώς με τις πραγματικές συνθήκες υπό τις οποίες καλείται κανείς να το ασκήσει.⁸⁸ Το φυσικό πρόσωπο που καλείται να υποστεί μια ενδοεταιρική έρευνα, στην πλειονότητα των περιπτώσεων θα είναι ένας εργαζόμενος της εταιρείας, ήτοι θα τελεί σε σχέση εξαρτήσεως με το νομικό πρόσωπο που επιδιώκει τη διεξαγωγή της. Η σχέση εξαρτήσεως με το νομικό πρόσωπο υφίσταται ακόμη και όταν πρόκειται για υψηλόβαθμα στελέχη μιας εταιρείας, καθώς και οι ανώτεροι υπάλληλοι που ασκούν ενδεχομένως ακόμη και διευθυντικά καθήκοντα εξαρτούν ζωτικής σημασίας συμφέροντα από το νομικό πρόσωπο της εταιρείας. Η ψυχολογική πίεση που η συνθήκη αυτή συνεπάγεται για τον καλούμενο να συνεργασθεί με τους ιδιώτες ερευνητές οδηγεί σε ουσιαστική αποστέρηση του θιγόμενου προσώπου από την παράπλευρη εγγύηση του δικαιώματος σιωπής την ίδια στιγμή που διατρέχει τον κίνδυνο να καταστεί μετέπειτα κατηγορούμενος.

Το αμφισβητούμενο ζήτημα που αναφύεται είναι αν παραβίαση του δικαιώματος σιωπής συντελείται μόνον δια συγκεκριμένων μορφών εξαναγκασμού ή αν αφορά κάθε δυνατή μορφή αυτού, επομένως και την ψυχολογική πίεση που αναντίρρητα υφίσταται ο εργαζόμενος να καταθέσει όχι ενώπιον της αρμόδιας δημόσιας διωκτικής Αρχής αλλά ενώπιων ιδιωτών ερευνητών που έχουν προσληφθεί προς τούτο από τον εργοδότη του, ακόμη και πρακτικές παραπλάνησης που μπορεί να μετέρχονται οι ιδιώτες ερευνητές.

⁸⁸ Παπακυριάκου Θεόδωρος, Η αρχή της μη αυτοενοχοποίησης στην ελληνική έννομη τάξη υπό το φως της νεότερης νομολογίας του ΕΔΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2009, σελ. 17

Στις ΗΠΑ, όπου το δικαίωμα σιωπής (Miranda right – Miranda Warning)⁸⁹ χαίρει τις ίδιας προστασίας με το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης, ο προβληματισμός σχετικά με την παραβίασή του, εκκινεί από την ίδια αφετηρία με την αρχή της μη αυτοενοχοποίησης. Έτσι δριμεία κριτική έχουν εγείρει πρακτικές που αναπτύσσονται στο πλαίσιο ενδοεταιρικών ερευνών κατά τις οποίες ο καλούμενος σε ακρόαση δεν ενημερώνεται για το δικαίωμα να παραμείνει σιωπηλός (“right to remain silent”), ενώ το περιβάλλον στο οποίο διενεργούνται οι εσωτερικές ανακριτικές πράξεις επιτρέπει στον ιδιώτη ερευνητή να μετέλθει ποικίλα μέσα, όπως η επίμονες και επαναλαμβανόμενες κλήσεις σε ακρόαση⁹⁰, ο συσχετισμός της συνεργασίας στην έρευνα με την επαγγελματική κατάσταση του υπό εξέταση φυσικού προσώπου και κυρίως το γεγονός ότι το νομικό πρόσωπο – εργοδότης με πρωτοβουλία ή στα πλαίσια λειτουργίας του οποίου διεξάγεται η ενδοεταιρική έρευνα δεδηλωμένα ενθαρρύνει αν όχι απαιτεί ο εργαζόμενος να συνεργασθεί και να παράσχει την κατάθεσή του.

Ωστόσο η κριτική αυτή παραμένει μέχρι και σήμερα σε θεωρητικό επίπεδο, αφού κατά πάγια νομολογία του Ανώτατου Ακυρωτικού των ΗΠΑ, το δικαίωμα αρνήσεως απαντήσεως σε ερωτήσεις, ανεξαρτήτως του αν αυτές τείνουν να οδηγήσουν σε ποινική δίωξη, αναγνωρίζεται μόνον στα πρόσωπα που κρατούνται ή στερούνται καθ’ οιονδήποτε τρόπο την ελευθερία τους και εξετάζονται από αστυνομικά όργανα (custodial interrogation)⁹¹. Σύμφωνα με την ίδια νομολογία, επί εσωτερικών ανακριτικών πράξεων από ιδιώτες εφαρμόζεται ο «κανόνας αποκλεισμού» (“exclusionary rule”) στο δικαίωμα της Πέμπτης Τροπολογίας.

Στη Γερμανία υπήρξαν κατά το παρελθόν πολυάριθμες και σημαντικές Αποφάσεις του Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου που δέχονταν ότι η αξιοποίηση της (ολικής αλλά και της πρόσκαιρης) σιωπής του κατηγορούμενου παραβιάζει το θεμελιώδες δικαίωμα σε δίκαιη Δίκη και απορρέει από τα άρθρα 2 παρ. 1 και 20 παρ. 3 του

⁸⁹ *Miranda v. Arizona*, 384 U.S. 436 (1966) (op. και *Estover v. United States*, *Vignera v. New York*, and *California v. Stewart*.)

⁹⁰ Y. Kamisar κ. λοιποί (συλλογικό), *Modern Criminal Procedure, Cases, Comments, & Questions*, West Publishing Co, 12^η έκδοση, 2008, σελ. 573

⁹¹ Τσόλκα Όλγα, Η αρχή *nemo tenetur se ipsum prodere / accusare* στην ποινική δίκη, ο.π., σελ. 29

γερμανικού Συντάγματος, το δικαίωμα σιωπής δεν αναγνωρίζεται στον υποκείμενο εσωτερικές ανακριτικές πράξεις στα πλαίσια ενδοεταιρικής έρευνας⁹².

Ωστόσο παρά τη θεμελίωση του δικαιώματος σωρευτικά στην αρχή της προσωπικότητας, της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των αρχών του Κράτους Δικαίου και της δίκαιης Δίκης και την θέση του Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου υπέρ του δικαιώματος σιωπής όταν αυτό σταθμίζεται με το το συμφέρον της ολότητας για ποινική δίωξη και καταστολή, όπως εκτέθηκε ανωτέρω⁹³, δεν θεωρείται σήμερα υπέρτερο το δικαίωμα του φυσικού προσώπου που υφίσταται εσωτερικές ανακριτικές πράξεις από το δικαίωμα του νομικού προσώπου που προκάλεσε την ενδοεταιρική έρευνα, σωρευόμενο με το γενικό συμφέρον δίωξης του εγκλήματος.

Στον ελληνικό Κώδικα Ποινικής Δικονομίας εμπεριέχεται ρητή αναγνώριση του δικαιώματος σιωπής στο άρθρο 273 § 2⁹⁴ ΚΠΔ. Επομένως η αναγνώριση του δικαιώματος στο πρόσωπο του κατηγορουμένου εμπεριέχεται ρητά σε κανονιστική διάταξη που διέπει κάθε ποινική διαδικασία. Καθίσταται πρόδηλο ότι εν προκειμένω, όπως και αναφορικά με πλείστα άλλα δικαιώματα που παρέχει ο ποινικός μας νομοθέτης, το κρίσιμο είναι η υπαγωγή των ενδοεταιρικών ερευνών στην έννοια της ποινικής διαδικασίας.

Ευνοήτως παραβίαση του δικαιώματος σιωπής σημειώνεται και όταν τα όσα κατέθεσε ο εξετασθείς στο πλαίσιο εσωτερικών ανακριτικών πράξεων διοχετευθούν στη μετέπειτα ποινική διαδικασία. Ορθότερη κατά την άποψη της γράφουσας θα ήταν και σε αυτήν την περίπτωση, η μεταχείριση από το νομοθέτη του δικαιώματος σιωπής ως παράγοντα δημιουργίας εξαρτημένης απαγόρευσης αξιοποίησης.

Ωστόσο έχει βάσιμα υποστηριχθεί (Ανδρουλάκης Ν.) και η άποψη κατά την οποία με βάση τα κριτήρια της αρχής της αναλογικότητας, είναι επιτρεπτή η αξιοποίηση του παράνομου μέσου σε βάρος του κατηγορουμένου, εν όψει του δικαιώματος σε δικαστική ακρόαση και προστασίας του θύματος μιας βαρείας εγκληματικής συμπεριφοράς⁹⁵. Επομένως θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το δικαίωμα του

⁹² Για αναλυτική παράθεση της γερμανικής νομολογίας του Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου επί του ζητήματος ορ. Τσόλκα Ο., Η αρχή nemo tenetur se ipsum prodere / accusare στην ποινική δικη, ο.π., σελ. 47 επ.

⁹³ Υποκεφ. 5.ii

⁹⁴ 273 παρ. 2 ΚΠΔ: «...Ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να αρνηθεί να απαντήσει...»

⁹⁵ Ν. Ανδρουλάκης, ...«να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας»..., ΠοινΧρ ΝΖ, 2007, 865, πρβλ. και Γεώργιος Τριανταφύλλου, Αποδεικτικές απαγορεύσεις και αρχή της αναλογικότητας, ΠοινΧρ, 2007

νομικού προσώπου με πρωτοβουλία του οποίου διεξήχθη η εσωτερική έρευνα, σταθμιζόμενο με το γενικότερο συμφέρον αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας και δίωξης του εγκλήματος υπερκερνά το δικαίωμα σιωπής του υποκείμενου τις εσωτερικές ανακριτικές πράξεις φυσικού προσώπου.

6. ΕΝΔΟΕΤΑΙΡΙΚΕΣ ΑΝΑΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΣΔΑ

Επισκοπήθηκε ανωτέρω η συμβατότητα του θεσμού των ενδοεταιρικών ερευνών και της διενέργειας εσωτερικών ανακριτικών πράξεων από ιδιώτες με θεμελιώδη δικαιώματα των εμπλεκόμενων στην ποινική διαδικασία προσώπων. Εν όψει του γεγονότος ότι τα εξεταζόμενα ανωτέρω δικαιώματα συνιστούν αναγκαίους αλλά και αυτοτελείς όρους για την ύπαρξη μιας δίκαιης Δίκης, κατά το εννοιολογικό αυτής περιεχόμενο αλλά και της κανονιστικής εμβέλειας με την οποία η δίκαιη Δίκη εξοπλίζεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, κρίθηκε χρήσιμη μία σύντομη επισκόπηση της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναφορικά με τα εν λόγω δικαιώματα αλλά και τις εν γένει εναλλακτικές ποινικές διαδικασίας, χωρίς σε καμία περίπτωση να επιχειρείται πλήρης και σφαιρική αναφορά στα ζητήματα που μπορεί να ανακύψουν από την προσφυγή ενός φυσικού προσώπου στο ΕΔΔΑ με το παράπονο ότι κατοχυρούμενα από την ΕΣΔΑ δικαιώματά του παραβιάστηκαν στο πλαίσιο διενέργειας εσωτερικών ανακριτικών πράξεων.

Καταρχήν θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ΕΔΔΑ μέχρι στιγμής είναι μάλλον ανοιχτό στην προοπτική υιοθέτησης εναλλακτικών μορφών της ποινικής διαδικασίας από τα συμβαλλόμενα κράτη. Αξιοσημείωτη είναι η θέση του ΕΔΔΑ στην πρόσφατη απόφαση *Natsvlishvili and Togonidze κατά Γεωργίας* της 29.4.2014⁹⁶, στην οποία γίνεται δεκτό ότι ο θεσμός της ποινικής διαπραγμάτευσης αποτελεί πλέον κοινό γνώρισμα (common feature) των ευρωπαϊκών ποινικών συστημάτων και δεν αντιβαίνει στο άρθρο 6 ΕΣΔΑ, καθώς προσφέρει το σημαντικό όφελος της ταχείας εκδίκασης των ποινικών υποθέσεων και της ανακούφισης του βεβαρυμμένου ποινικού συστήματος⁹⁷.

⁹⁶ Προσβάσιμη στον ιστότοπο: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142672>

⁹⁷ Τζαννετής Α. , *Η μετεξέλιξη του παραδοσιακού υπερασπιστικού προτύπου – Ο νέος ρόλος του συνηγόρου στην ποινική διαπραγμάτευση (Plea bargaining)*, Ποιν.Χρον. τόμος 2017, σελ. 13 επ.

Ωστόσο, όπως έχει ήδη εκτεθεί, οι σημαντικότεροι κίνδυνοι που συνεπάγονται οι εσωτερικές ανακριτικές πράξεις για την αρχή της δίκαιης Δίκης και τα απορρέοντα εξ αυτής θεμελιούμενα στην ΕΣΔΑ δικαιώματα, ελλοχεύουν ακριβώς στον χαρακτηρισμό των ενδοεταιρικών ερευνών ως εναλλακτικής διαδικασίας διερεύνησης εγκληματικών συμπεριφορών, ήτοι στον εξοβελισμό τους από το εννοιολογικό πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, ως αυτό χαράσσεται από την εκάστοτε έννομη τάξη και την συνεπαγόμενη μη εφαρμογή των δικαιωμάτων του προσώπου που εμπλέκεται σε αυτές. Πράγματι, η μη υπαγωγή των προσώπων που υπόκεινται σε εσωτερικές ανακριτικές πράξεις, στα πρόσωπα που μετέχουν μιας ποινικής διαδικασίας αποτελεί απειλή για το δικαίωμά τους σε δίκαιη Δίκη, αφού ως εξετέθη αναλυτικώς ανωτέρω, πολλές φορές μια ενδοεταιρική έρευνα δεν είναι παρά ένα κεκκαλυμμένο προστάδιο της αμιγώς ποινικής διαδικασίας που επίκειται να κινηθεί αμέσως μετά από την κρατική διωκτική Αρχή.

Η ΕΣΔΑ, ως περιέχουσα διατάξεις αυτοδύναμης εφαρμογής,⁹⁸ διαλαμβάνει σε διατάξεις της αυτόνομες έννοιες, οι οποίες στα πλαίσια της Σύμβασης δεν ερμηνεύονται κατ' αναγκαιότητα με τρόπο ταυτόσημο με αυτόν που ερμηνεύονται στις εσωτερικές έννομες τάξεις και σύμφωνα με την αρχή της αποτελεσματικότητας της ερμηνείας της ΕΣΔΑ, θα πρέπει αυτές να εκλαμβάνονται κατά τρόπο διασταλτικό, προκειμένου να παρέχεται η αποτελεσματικότερη δυνατή προστασία.

Σε επίπεδο διάταξης άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ το ΕΔΔΑ, παρότι αυτό αναγνωρίζει απερίφραστα ότι το τεκμήριο αθωότητας αφορά στην ποινική διαδικασία στο σύνολό της, καταλαμβάνοντας διασταλτικά διά της αυτόνομης ερμηνείας κάθε διαδικασία που αφορά κατηγορία «*ποινικής φύσεως*» υπό τα κριτήρια που έχει το ίδιο αναπτύξει⁹⁹— το χρησιμοποιεί συμπληρωματικά, ως αρχή, στις περιπτώσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της *legis specialis* διάταξης του άρθρου 5 ΕΣΔΑ.

Αναφορικά με τα δικαιώματα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης το ΕΔΔΑ δεν τα εξετάζει πάντοτε υπό το πρίσμα της παρ. 2 του άρθρου 6 ΕΔΔΑ, παρά προβαίνει σε αυτοτελή έρευνα για τη διαπίστωση παραβίασής τους, πάντοτε ωστόσο στα πλαίσια «*ποινικής διαδικασίας*».

⁹⁸ Αρθρ. 1 ΕΣΔΑ

⁹⁹ ΕΔΔΑ, 08.06.1976, Engel και λοιποί κατά Ολλανδίας, προσβάσιμη στον ιστότοπο: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57478>

Επομένως και προκειμένου να επιχειρηθεί μία εκτίμηση αναφορικά με το κατά πόσο ανταποκρίνεται στα υπαγορευόμενα από την ΕΣΔΑ επίπεδα προστασίας του δικαιώματος της δίκαιης Δίκης, η ερμηνευτική προσέγγιση κατά την οποία οι ενδοεταρκές έρευνες δεν αποτελούν ποινικές διαδικασίες, μεθοδολογικό εργαλείο αποτελεί η νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την έννοια της ποινικής διαδικασίας.

Αναφορικά με την υπαγωγή μιας διαδικασίας στην έννοια της ποινικής διαδικασίας, από την οποία εξαρτάται μια σειρά δικαιώματα όπως η μη αυτό – ενοχοποίηση, το ΕΔΔΑ την συσχετίζει με την κατηγορία «*ποινικής φύσεως*». Ως προς την έννοια της κατηγορίας ποινικής φύσεως, πληθώρα μελετών έχουν εκπονηθεί, η επισκόπηση των οποίων υπερβαίνει τους σκοπούς της παρούσας συνοπτικής αναφοράς. Είναι χρήσιμο να αναφερθεί πάντως ότι η έννοια της κατηγορίας ποινικής φύσεως (*accusation en matière pénale, criminal charge*) εντάσσεται κατ' εξοχήν στις αυτόνομες έννοιες της ΕΣΔΑ και θα πρέπει να ερμηνεύεται διασταλτικά.

Μολονότι το ΕΔΔΑ έχει προβεί και στην έκδοση Αποφάσεων όπου η έννοια της ποινικής διαδικασίας προσεγγίζεται με τρόπο ολιγότερο διασταλτικό, δίνοντας βάρος στον κατασταλτικό ή μη σκοπό μιας διαδικασίας, διακρίνοντας επί παραδείγματι αυτοτέλεια της πειθαρχικής διαδικασίας έναντι της ποινικής Δίκης, εφαρμόζοντας τα κριτήρια Engel,¹⁰⁰ ως προς την προστασία των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ΕΣΔΑ υιοθετεί λειτουργικά κριτήρια, κρίνοντας την παραβίαση *ad hoc* σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση.

Αναφορικά με την αποδεικτική αξιοποίηση ομολογίας παρασχεθείσας σε μη τυπική ανακριτική διαδικασία, το ΕΔΔΑ υιοθέτησε το κριτήριο του «*λειτουργικά ισοδυνάμου*» της εξέτασης, προχωρώντας μάλιστα στον ειδικότερο προσδιορισμό του εννοιολογικού περιεχομένου του ανωτέρω σύνθετου όρου. Συγκεκριμένα διευκρίνησε ότι, σε περίπτωση αυτοεπιβαρυντικών καταθέσεων του κατηγορούμενου σε συγκατηγορούμενό του ο οποίος είναι στην πραγματικότητα μυστικός πληροφοριοδότης της Αστυνομίας, οι δηλώσεις του προσφεύγοντος δεν ήταν αυθόρμητες, αλλά υποκινούμενες από τις συνεχείς και πιεστικές ερωτήσεις του

¹⁰⁰ ΕΔΔΑ, 10-02-2015, Österlund κατά Φινλανδίας, προσβάσιμη στον ιστότοπο: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150997>

πληροφοριολήπτη, ο οποίος κατεύθυνε τις μεταξύ τους συνομιλίες κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αποσπάσει πληροφορίες για το τελεσθέν αδίκημα (ανθρωποκτονία)¹⁰¹.

Υπό τις περιστάσεις αυτές, η «συνομιλία» μπορεί να χαρακτηριστεί ως λειτουργικά ισοδύναμη με την εξέταση, στο πλαίσιο βεβαίως της οποίας δεν διασφαλίζονται οι εγγυήσεις που παρέχονται κατά τη διενέργεια της τυπικής εξέτασης. Το ΕΔΔΑ σημείωσε μάλιστα ότι δεν αποδείχθηκε άμεσος εξαναγκασμός σε αυτοενοχοποίηση, εν τούτοις όμως δέχτηκε ότι ο προσφεύγων υπέστη ψυχολογικές πιέσεις, οι οποίες φαλκίδευσαν το «εκούσιο» των σχετικών αυτοεπιβαρυντικών του δηλώσεων. Έτσι, το Δικαστήριο κατέληξε ότι τα προμνημονευθέντα αποδεικτικά μέσα αποκτήθηκαν παρά τη βούληση του προσφεύγοντος και ακολούθως ότι η χρήση τους στην ποινική Δίκη παραβίασε το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση καθώς και το δικαίωμα σιωπής¹⁰².

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εδώ αναπτυσσόμενη προβληματική, ήτοι της συμβατότητας του θεσμού των ενδοεταιρικών ερευνών σε μία έννομη τάξη που διέπεται από την ΕΣΔΑ, έχει η αντιπαραβολή του σκεπτικού της ανωτέρω Απόφασης με την παγιωθείσα πλέον αμερικάνικη νομολογία, κατά την οποία η προστατευτική λειτουργία της αρχής της μη αυτοενοχοποίησης δεν καλύπτει περιπτώσεις κατά τις οποίες το αστυνομικό όργανο αποσπά αυτοεπιβαρυντικές δηλώσεις εμφανιζόμενο με άλλη ιδιότητα, για παράδειγμα ως συγκρατούμενός του,¹⁰³ διότι κρίνεται ότι στις συνθήκες αυτές δεν πληρούνται το αποφασιστικό κριτήριο του ψυχολογικού καταναγκασμού.

Είναι προφανές ότι στην αμέσως προαναφερόμενη περίπτωση επρόκειτο για αστυνομική παγίδευση, όπου ως ειδική ανακριτική πράξη διέπεται από καθεστώς αυξημένου αυτοελέγχου της διωκτικής Αρχής και φέρει τελείως διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά από μια ενδοεταιρική έρευνα. Αξίζει ωστόσο κατά την άποψη της γράφουσας να σημειωθεί η διαμόρφωση από το ΕΔΔΑ κριτηρίων που αποβλέπουν στην ύπαρξη ή μη ψυχολογικής βίας και στο εκούσιο των αυτοενοχοποιητικών δηλώσεων, κριτήρια που όπως προεκτέθηκε μάλλον θα πρέπει να εφαρμόζονται, κατά την άποψη της γράφουσας και επί εσωτερικών ανακριτικών

¹⁰¹ ΕΔΔΑ, 5.11.2002, Allan κατά Ηνωμένου Βασιλείου, προσβάσιμη στον ιστότοπο: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60713>

¹⁰² Τσόλκα Ο., Το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας, ο.π.

¹⁰³ Τσόλκα Ο., Η αρχή nemo tenetur se ipsum prodere / accusare στην ποινική δικη, οπ., σελ. 31

πράξεων, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη μας ότι εξελίξεις σε επίπεδο νομολογίας του ΕΔΔΑ έχουν οδηγήσει σε αναγνώριση της υποχρέωσης γνωστοποίησης του δικαιώματος σιωπής ακόμη και στα λίγα ευρωπαϊκά κράτη στα οποία έως πρόσφατα δεν προβλέπονταν κάτι τέτοιο.

Σε κάθε περίπτωση η εφαρμογή ή μη της αρχής της δίκαιης Δίκης και της ειδικότερης έκφρασης αυτής, ήτοι η αρχή της δίκαιης διαδικασίας στη διενέργεια ενδοεταρικών ερευνών άπτεται του γενικότερου ζητήματος του σε ποιες διαδικασίες εφαρμόζεται το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος που εκφεύγει των ορίων της παρούσης.

7. Ο ΠΥΡΗΝΑΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ: ΤΟ JUS PUNIENDI ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Θεματοφύλακας της έννομης τάξης με εξουσία και αρμοδιότητα να κινητοποιεί τα αρμόδια, «*τα εγκατασταθέντα διά την θεραπείαν του δικαίου*»¹⁰⁴, όργανά του προς διερεύνηση του εγκλήματος και την ανακάλυψη του δράστη είναι το Κράτος¹⁰⁵. Καθίσταται επιτακτική δηλαδή η ανάγκη να κινητοποιηθεί και τεθεί σε έννομη δράση η δικαιοδοτική λειτουργία της Πολιτείας «*προκειμένου να αποκαταστήσει και να εξασφαλίσει αυθεντικά την απρόσκοπτη εφαρμογή των νομικών κανόνων συμπεριφοράς*», καθόσον ο δράστης του εγκλήματος με την πράξη του παρέκλινε από τους κανόνες Δικαίου που ρυθμίζουν την συμπεριφορά και αρμονική συμβίωση των εν κοινωνία βιούντων ανθρώπων.

Η διερεύνηση, δίωξη και καταστολή του εγκλήματος αποτελεί άσκηση κυριαρχικής εξουσίας της συντεταγμένης Πολιτείας και διέπεται από τον λελογισμένο αυτοπεριορισμό της δράσης της και τις εγγυήσεις που κάθε Κράτος Δικαίου επιβάλλει στα αρμόδια προς την διερεύνηση και καταστολή του εγκλήματος δημόσια διωκτικά όργανα. Σύμφωνα με την γενικώς αποδεκτή θέση, η ποινική δικονομία είναι

¹⁰⁴ Κ. Τσουκαλάς, *Ερμηνεία Ποινικής Δικονομίας*, τόμ. Α', Γενικοί Ορισμοί, εκδ. Ι. & Π. Ζαχαρόπουλου, 1943, σελ. 13

¹⁰⁵ Παναγιωτόπουλος Π., *Η πραγμάτωση του Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου μέσω της Ποινικής Δίκης και ειδικότερα κατά την προδικασία*, ΠονΧρ 2017, σελ. 641

«εφαρμοσμένο συνταγματικό δίκαιο» ή, με άλλη διατύπωση, «ο σειсмоγράφος του πολιτεύματος¹⁰⁶»

Εγγυητικό ρόλο στην άσκηση της κρατικής εξουσίας διώξεως του εγκλήματος, στην ικανοποίηση της ποινικής αξίωσης της Πολιτείας διαδραματίζει στα σύγχρονα ποινικά συστήματα ο Εισαγγελέας. Ο ρόλος του Εισαγγελέα ως ανεξάρτητου δικαστικού λειτουργού και ως αντικειμενικού εγγυητή της νομιμότητας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου¹⁰⁷ επιτάσσει την ανάπτυξη της ελεγκτικής λειτουργίας του σε όλη την έκταση της διαδικασίας συγκέντρωσης του αποδεικτικού υλικού. Εφόσον αποδεικτικό υλικό συγκεντρώνεται στο προστάδιο της εν στενή εννοια ποινικής δίωξης, ήτοι της απόδοσης ποινικής κατηγορίας από τον Εισαγγελέα με τους νόμιμους τύπους, τότε εποπτεία πρέπει να ασκείται και εκεί.

Στις ενδοεταιρικές έρευνες όπως γίνεται αντιληπτό και από τα ανωτέρω εκτιθέμενα, τα κυριότερα δογματικά ζητήματα ανακύπτουν λόγω της παρα-εισαγγελικής» δράσης της ερευνητικής επιτροπής, η οποία εκφράζεται με την πρωτόγνωρη και πληθωρική παροχή στους ιδιώτες ερευνητές αρμοδιοτήτων όχι μόνον άσκησης προανακριτικών καθηκόντων (συγκέντρωση και διερεύνηση πληροφοριών), αλλά συνάμα και σε πλείονες έννομες τάξεις (υφαρπαζόμενης από τον Εισαγγελέα) αξιολόγησης του αποδεικτικού υλικού.

Το πρόβλημα μάλιστα αναδείχθηκε και σε έννομες τάξεις όπου η διαφορετική φύση και ο ρόλος της εισαγγελικής Αρχής, καθιστούν τα εγγυητικά του καθήκοντα σαφώς ασθενέστερα σε σχέση με το οικείο σε εμάς ποινικό δόγμα, όπως στις ΗΠΑ. Η προβληματική της άσκησης εν τοις πράγμασι εισαγγελικών καθηκόντων από ιδιώτες αναδείχθηκε και από την αμερικάνικη θεωρία και απασχόλησε και τα Ανώτατο Δικαστήριο¹⁰⁸ παρόλες τις διαφορές στο σύστημα διάκρισης εξουσιών (checks and

¹⁰⁶ Claus Roxin, *Strafverfahrensrecht*, München 1998, σελ. 9

¹⁰⁷ Κρουσταλάκης Ευ., *Ο ρόλος του εισαγγελέα στη σύγχρονη κοινωνία – Θεσμικό πλαίσιο και προοπτικές*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005

¹⁰⁸ Ενδεικτικά αναφέρεται η διατύπωση της Απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η. Π. Α. στην υπόθεση *Young v. United States ex rel. Vuitton et Fils*, 481 U.S. 787 (1987) «*Between the private life of the citizen and the public glare of criminal accusation stands the prosecutor. That state official has the power to employ the full machinery of the state in scrutinizing any given individual. Even if a defendant is ultimately acquitted, forced immersion in criminal investigation and adjudication is a wrenching disruption of everyday life. For this reason we must have assurance that those who would wield this power will be guided solely by their sense of public responsibility for the attainment of justice*»)

defences) που διέπει το Δίκαιο των ΗΠΑ, η επισκόπηση του οποίου εκφεύγει των ορίων της παρούσης.

Στην Ευρώπη η αξίωση ενδυνάμωσης του ελέγχου της ανακριτικής δράσης από την εισαγγελική Αρχή αποτυπώνεται σε μία σειρά κείμενα των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωση Στην υπ' αριθμ. 21 κατευθυντήρια γραμμή της Σύσταση R (2000) 19 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τον ρόλο του Εισαγγελέα στο σύστημα ποινικής Δικαιοσύνης και ειδικότερα, προβλέπεται υποχρέωση των εισαγγελικών Αρχών να ερευνούν τη νομιμότητα της αστυνομικής δράσης και να ελέγχουν αν η αστυνομία σέβεται τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Στην υπ' αριθμ. 16 κατευθυντήρια γραμμή της Απόφασης 45/166/18.12.1990 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για τον ρόλο της εισαγγελικής αρχής, εμπεριέχεται υπόδειξη προς τους Εισαγγελείς να αρνούνται να χρησιμοποιούν *«αποδεικτικά στοιχεία ενάντια σε θεωρούμενους ως δράστες, για τα οποία γνωρίζουν ή πιστεύουν βάσιμα ότι αποκτήθηκαν με προσφωγή σε παράνομες μεθόδους, οι οποίες στοιχειοθετούν μία σοβαρή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του θεωρούμενου ως δράστη, ιδιαιτέρως όταν περικλείουν βασανιστήρια ή σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία ή άλλες καταχρήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»*.

Έχει σημασία να αναδειχθεί ότι ενδελεχής εποπτεία του Εισαγγελέα επί των δημόσιων διωκτικών Αρχών κατά τη διενέργεια πάσης φύσεως ανακριτικών πράξεων αποτελεί κανονιστική επιταγή και δεν αφορά μόνο τον έλεγχο σε μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας περιπτώσεις απόκτησης αποδείξεων με προσβολή της αξίας του ανθρώπου, αλλά και κάθε περίπτωση παράνομης και καταχρηστικής συλλογής αποδείξεων, καταλαμβάνοντας έτσι και τις περιπτώσεις μη φανεράς επίκλησης μυστικής συλλεγισών αποδείξεων που καταρρακώνουν τις αρχές της αμεσότητας, της προφορικότητας και πολλαπλώς της δικαστικής ακρόασης.

Επομένως όταν εθνικός και υπερεθνικός νομοθέτης επιτάσσουν αυστηρό έλεγχο των εισαγγελικών Αρχών επί της εν ευρεία εννοία ποινικής προδικασίας, εγείρει σοβαρό προβληματισμό η διενέργεια ανακριτικών πράξεων από ιδιώτες εν τη πλήρη απουσία της κατηγορούσας Αρχής, καθ' υπονόμηση του μονοπωλίου της διενέργειας ανακριτικών πράξεων από τον Εισαγγελέα και τους (προ) ανακριτικούς υπαλλήλους.

Ακόμη και στα ποινικά συστήματα όπου ενδοεταιρική έρευνα διεξάγεται από ιδιώτες κατά παραγγελία του Εισαγγελέα, η παθογένεια δεν εξαλείφεται αφού η εισαγγελική Αρχή επωφελείται από πληροφορίες που περιήλθαν σε γνώση της στο πλαίσιο ιδιωτικών ερευνών, αυτονομημένων λιγότερο ή περισσότερο στην πραγματικότητα από την εισαγγελική εποπτεία, χωρίς τήρηση των εγγυήσεων του δημόσιου ποινικού δικονομικού Δικαίου και χωρίς γνωστοποίηση στον εξεταζόμενο – και μετέπειτα κατηγορούμενο – των δικαιωμάτων του.

Υπό τις ανωτέρω συνθήκες ο Εισαγγελέας κινδυνεύει να μετατραπεί σε διεκπεραιωτικό όργανο των υποβαλλομένων σε αυτόν φακέλων που σχηματίζονται από τους ιδιώτες ερευνητές, ως το πόρισμα μιας ενδοεταιρικής έρευνας που ουδόλως πληροί τις δικαιοκρατικές εγγυήσεις που περιβάλλουν τις δημόσιες διωκτικές διαδικασίες.

Ακόμη σημαντικότερο όμως πρόβλημα που συνδέεται με την προνομία διερεύνησης και δίωξης του εγκλήματος από την Πολιτεία, είναι ότι απεμπολούνται βασικά υπερασπιστικά δικαιώματα ακριβώς επειδή οι διενεργούμενες από ιδιώτες ανακριτικές πράξεις και οι εσωτερικές έρευνες δεν αναγνωρίζονται ως ποινικές διαδικασίες. Είναι δογματικά και δικαιοπολιτικά ανορθολογικό να αρνείται κανείς την ύπαρξη δικαιωμάτων στον υφιστάμενο τις εσωτερικές ανακριτικές πράξεις, για μόνο το λόγο ότι αυτός δεν έχει απέναντί του την πανίσχυρη – όπως κοινώς θεωρείται – δύναμη καταναγκασμού της Πολιτείας. Τούτο διότι και τα πρόσωπα που υφίστανται εσωτερικές ανακριτικές πράξεις αντιμετωπίζουν έτερους ισχυρούς μηχανισμούς, όπως ο εργοδότης τους και μία πανίσχυρη δικηγορική εταιρεία που διεξάγει την έρευνα για λογαριασμό του τελευταίου, σε κάθε περίπτωση κινδυνεύουν ανά πάσα στιγμή να βρεθούν αντιμέτωποι και με κρατική δίωξη σε δεύτερο χρόνο.

Εν κατεκλείδι, αποκλειστικός σκοπός της ποινικής Δίκης είναι η τιμωρία των εγκλημάτων και η λήψη όλων των μέτρων που προβλέπουν οι ποινικοί νόμοι (άρ. 96 παρ. 1 του Συντάγματος). Για να αποτελέσει συνεπώς οτιδήποτε άλλο σκοπό της ποινικής διαδικασίας και νομιμοποιητικό έρεισμα πράξεων δικονομικού καταναγκασμού, πρέπει να μπορεί να προσδιορισθεί ως κρατική αντίδραση σε εγκληματική συμπεριφορά. Είναι αμφίβολο το κατά πόσο ο σκοπός της καταστολής της εταιρικής εγκληματικότητας δια της δυνατότητας διενέργειας εσωτερικών ερευνών και ανακριτικών πράξεων από ιδιώτες για λογαριασμό ενός νομικού

προσώπου (που δεν είναι το Κράτος!), μπορεί να δικαιολογήσει δικαιοπολιτικά τη νομοθετική πρόβλεψη για τέτοιου είδους έρευνες.

Ιδιαίτερα μάλιστα όταν η κρατική εποπτεία είναι τις περισσότερες φορές απύσχα ως προς τον έλεγχο τήρησης των δικαιοκρατικών Αρχών και τη διασφάλιση των ατομικών δικαιωμάτων, εν όψει μάλιστα και του ότι, όπως εύστοχα παρατηρείται «μπορούμε να λέμε ότι η ποινική Απόφαση συνιστά μονοσήμαντο εξαγόμενο της ποινικής διαδικασίας μόνον όταν γνωρίζουμε εκ των προτέρων, δηλαδή πριν από την λήψη της, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ποινικής διαδικασίας που οδήγησε διαδοχικά στην έκδοσή της, ώστε να είμαστε σε θέση, εκ των υστέρων, δηλαδή μετά την λήψη της Απόφασης, να πούμε αν αυτή προέκυψε από την ποινική δίκη ή όχι. Και αντιστοίχως πρέπει να γνωρίζουμε εκ των προτέρων, δηλαδή πριν από την διεξαγωγή της, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά μιας ποινικής διαδικασίας, ώστε να είμαστε σε θέση, εκ των υστέρων, δηλαδή μετά την διεξαγωγή της, να πούμε αν η κατάληξή της, δηλαδή η ποινική απόφαση, υπήρξε εξαγόμενο της ποινικής δίκης ή όχι»¹⁰⁹. Και αναμφίβολα η συγκέντρωση αποδεικτικού υλικού σε στάδιο προ της ασκήσεως της ποινικής δίωξης, χωρίς εποπτεία από τον εισαγγελέα, από ιδιώτες και όχι από όργανα που τελούν υπό τη δέσμευση του λελογισμένου αυτοπεριορισμού της ανακριτικής δράσεις των κρατικών διωκτικών οργάνων καταλείπει ευρύ πεδίο στο οποίο ο ανωτέρω έλεγχος δεν είναι ευχερής.

Συμπερασματικά οι ιδιωτικές έρευνες μπορούν να εξεύρουν νομιμοποιητικό έρεισμα μόνον υπό την αυστηρή προϋπόθεση του πραγματικού και ουσιαστικού ελέγχου τους από κρατική Αρχή, ήτοι μόνον τότε αποτελούν νομιμοποιημένη άσκηση της ποινικής αξίωσης της Πολιτείας, όταν διεξάγονται «στο όνομα του Νόμου», τελούσες υπό την εποπτεία κρατικού λειτουργού.

8. ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το ημέτερο ποινικό σύστημα σίγουρα δεν είναι έτοιμο να δεχθεί τον θεσμό των ενδοεταιρικών ερευνών ως ισχύον Δίκαιο, χωρίς την κατάστρωση ενός λεπτομερούς και διεξοδικού κανονιστικού πλαισίου, το οποίο βέβαια πάντοτε είναι αναγκαίο για την ενσωμάτωση και λειτουργία δικονομικών επεμβάσεων σε κάθε ποινικό σύστημα.

¹⁰⁹ Λιβος Ν. Οι πνευματικές βάσεις της ελληνικής ποινικής δικονομίας, ΠοινΧρον 2005, σελ. 300 επ.

Σε κάθε περίπτωση ιεραρχικό πρωτείο σε ενδεχόμενη εισαγωγή του θεσμού θα πρέπει να κατέχει η εξισορρόπηση της αποτελεσματικότητας των ενδοεταιρικών ερευνών με τα δικαιώματα των προσώπων που τις υφίστανται και με τούτο δε εννοούνται τόσο τα νομικά πρόσωπα, οι εταιρείες αλλά πρωτίστως τα φυσικά πρόσωπα οι εργαζόμενοι.

Οι περισσότεροι – μελετητές, νομικοί, μέλη της κοινωνίας των πολιτών – θα συμφωνούσαν ότι η λύση είναι η ανάδειξη του Εισαγγελέα ως εγγυητή των δικαιοκρατικών αρχών. Πράγματι η επιφόρτιση του Εισαγγελέα με περαιτέρω καθήκοντα εποπτείας των εσωτερικών ανακριτικών πράξεων φαίνεται αναγκαίος όρος για την υπέρβαση κάποιων εκ των πρόδηλων δυσλειτουργιών του συστήματος εσωτερικών ερευνών διενεργούμενων από ιδιώτες.

Και τούτο γιατί η τυχόν χωρίς εποπτεία, όρια και δικονομικά φίλτρα διέλευση των εν λόγω συλλεγέντων στοιχείων στη ποινική διαδικασία θα διασπούσε πλήρως το ισχύον δικονομικό σύστημα, αφού θα συνεπαγόταν τη δημιουργία μιας άτυπης διαδικασίας σχηματισμού δικανικής πεποίθησης με βάση πληροφορίες που συνελέγησαν σε μία διαδικασία όχι αμιγώς ποινική, οι οποίες θα καθιστούσαν πρόδηλα ανεπαρκή τον δικονομικό μηχανισμό προστασίας των δικαιωμάτων¹¹⁰. Ωστόσο το αμέσως επόμενο ερώτημα είναι αν τελικά κάτι τέτοιο θα έτεινε να λύσει το πρόβλημα μη αποτελεσματικής δίωξης του εγκλήματος, ελλείψει επαρκών υλικών πόρων και έμπυχου δυναμικού ή θα επιφόρτιζε τα ήδη αυξημένα καθήκοντα του Εισαγγελέα με την εποπτεία ακόμη περισσότερων προσώπων από αυτά που ήδη καλείται να εποπτεύει, ήτοι τους προανακριτικούς και ανακριτικούς υπαλλήλους.

Μια πιθανή πρόταση θα μπορούσε να είναι η αναγνώριση σε όλα τα υποκείμενα την εσωτερική έρευνα πρόσωπα της ιδιότητας του κατηγορουμένου, αποκλειστικά και μόνο για την ενάσκηση των σχετικών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται και στον ύποπτο κατά την προκαταρκτική εξέταση, ώστε οι ιδιώτες ερευνητές να υποχρεούνται να γνωστοποιήσουν στους καθ' όν οι ανακριτικές πράξεις και να ανεχθούν την ενάσκηση των σχετικών με την εν λόγω ιδιότητα δικαιωμάτων.

Ωστόσο μια τέτοια προοπτική θα δημιουργούσε ανισορροπία μεταξύ της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων και της αποτελεσματικής δίωξης του εγκλήματος από την ανάποδη: μια εσωτερική έρευνα στην οποία άπαντες οι εξεταζόμενοι θα είχαν τα

¹¹⁰ Δαλακούρας, ο.π.

δικαιώματα του κατηγορουμένου τα οποία τυγχάνουν – και ορθά! – ευρείας εφαρμογής στην ποινική προδικασία, θα είχε εξυπαρχής απολέσει το στοιχείο της εμπιστευτικότητας και της αποτελεσματικότητας, θα ήταν χρονοβόρα και εν τέλει θα δημιουργούσε για την εταιρεία περισσότερα ενδεχομένως προβλήματα από αυτά που σκοπεύεται να επιλύσει.

Μια άλλη προσέγγιση θα ήταν να αναγνωρίζεται στα πρόσωπα κατά των οποίων στρέφονται οι εσωτερικές ανακριτικές πράξεις μόνο το δικαίωμα της μη αυτοενοχοποίησης, υπό τη θεωρητική παραδοχή ότι η αναγνώριση δικαιωμάτων σε ύποπτα πρόσωπα τελεί σε αναλογία με τις υπόνοιες περί τελέσεως εγκλήματος. Κάτι τέτοιο όμως ουσιαστικά θα φαλκίδευε θεμελιώδη δικαιώματα ενός φυσικού προσώπου που σε βάρος του έχει ήδη συγκεντρωθεί επαρκές κατά την κρίση του διενεργούντος την εσωτερική έρευνα αποδεικτικό υλικό, το οποίο επίκειται να διοχετευθεί στην δημόσια κατηγορούσα Αρχή και πιθανολογείται με βεβαιότητα ότι θα αντιμετωπίσει την δίωξη της Πολιτείας, εκ μόνου του λόγου ότι οι σε βάρος του ανακριτικές πράξεις διενεργήθηκαν από ιδιώτες και όχι από τον κρατικό διοικητικό μηχανισμό. Μπορεί επί παραδείγματι να αναλογισθεί κανείς τι θα σήμαινε η παραπομπή δι' απευθείας κλήσης του κατηγορουμένου, με μόνα επιβαρυντικά στοιχεία εναντίον του τα συγκεντρωθέντα από την εσωτερική έρευνα αποδεικτικά μέσα τα οποία παρεδόθησαν στη συνέχεια στον Εισαγγελέα, χωρίς να διέλθει η υπόθεση από τον έλεγχο Δικαστικού Συμβουλίου, αναφορικά με την ποιότητα του αποδεικτικού υλικού αλλά και τη νομιμότητα της διαδικασίας συλλογής του.

Είναι γεγονός ότι η αφοριστική προσέγγιση κάθε νεωτερικού θεσμού δεν συμβαδίζει με τη ζώσα νομική πραγματικότητα. Οι προϊούσα διόγκωση του ενδοεταιρικού εγκληματικού φαινομένου, ως απότοκο οικονομικών ποιοτικών μεταβολών, εξωθεί το ποινικό σύστημα στα όρια της λειτουργικής του αποτελεσματικότητας. Ωστόσο κρίνεται αμφίβολο από τη γράφουσα το κατά πόσο το συγκεκριμένο κοινωνικοοικονομικό momentum και οι αντεγκληματικοί σκοποί που αυτό συνεπάγεται, πληρούν τα εχέγγυα αναλογικότητας και επικουρικότητας που απαιτεί το Κράτος Δικαίου για την υιοθέτηση τόσο δραστικών δικονομικών επεμβάσεων και δη όχι από τις εγγυήσεις τις κρατικής λειτουργίας αλλά από ιδιώτες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Arlen Jennifer, *Corporate Criminal Enforcement in the United States: Using Negotiated Settlements to Turn Potential Corporate Criminals Into Corporate Cops*, New York University School of Law, Public Law & Legal Theory Research Paper Series WORKING Paper no. 17-12, Απρίλιος 2017
2. Arlen Jennifer, *Public versus private enforcement of securities fraud*, 2007
3. Benson Bruce, *To Serve and Protect: Privatization and Community in Criminal Justice*, 1998, εκδ. New York University Press
4. Bishop K. P., *The McNulty Memo—Continuing the Disappointment*, Chapman Law Review, Vol : 10, 2007
5. Brandon L. Garret, *Corporate Confessions*, εισήγηση στο Cardozo Law Review Symposium on the Future of Self Incrimination, δημοσιευθείσα σε CARDOZO LAW REVIEW, Volume 30, December 2008 Number 3
6. Brandon L. Garrett, *Globalized Corporate Prosecutions*, Virginia Law Review Vol. 97, number 8, 2011, σελ. 1792
7. Brickey Kathleen, *Andersen's Fall From Grace*, Washington University Law Review Volume 81, Issue 4
8. Charles H. Logan, *Private Prisons*, 1990, εκδ. Oxford University Press
9. Cole Lance, *Reexamining the collective entity doctrine in the new era of limited liability entities—Should business entities have a fifth amendment privilege?* Columbia Business Law Review Vol. 1/2005
10. Colin P. Marks, *Thompson/McNulty Memo Internal Investigations: Ethical Concerns of the Deputized Counsel*, St. Mary's Law Journal, 2007

11. Desio Paula, An Overview of the Organizational Guidelines, <https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/training/organizational-guidelines/ORGOVERVIEW.pdf>
12. Earl J. Silbert & Demme Doufekias Joannou, Under Pressure to Catch the Crooks: The Impact of Corporate Privilege Waivers on the Adversarial System, *Criminal Law Review*, 2006
13. Esq. J. Shane Creamer, *The law of arrest, search and seizure*, 1968, εκδ. W. B. Saunders
14. Goelman A., A new way forward internal investigations, http://www.zuckerman.com/media/site_files/134_ABA%20National%20Institute_A%20New%20Way%20Forward%20in%20Internal%20Investigations_Goelman_050.pdf
15. John D. Donahue, *The Privatization Decision: Public Ends Private Means*, 1989, εκδ. Basic Books.
16. Langbein J. H., *The Origins of Adversary Criminal Trial*, Oxford University Press, 2003
17. Markel G., Internal Investigations Special Committees Resource, Harvard Law School Forum on Corporate Governance and Financial Regulation, Ιούλιος 2017
18. Oxford Advanced Learner's Dictionary, εκδ. Oxford University Press
19. Rauxloh Reg., *Plea Bargaining in National and International Law*, εκδ. Routledge, 2012
20. Roger A. Fairfax Jr, *Outsourcing Criminal Prosecution? - The Limits of Criminal Justice Privatization*, The University of Chicago Legal Forum, Vol. 2010

21. Rubenfeld Jed, *Privatization and State Action: Do Campus Sexual Assault Hearings Violate Due Process?*, Texas Law Review, <http://www.texasrev.com/wp-content/uploads/2017/11/Rubenfeld.pdf>
22. Salas D., *Du procès pénal*, 2010, εκδ. Broché
23. Schlüchter Ellen, Γερμανικό ποινικό δικονομικό δίκαιο (μετάφραση και επιμέλεια Τσόλκα Όλγα) , εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας, 2000
24. Stephan Spehl / Thomas Gruetzer, *Corporate Internal Investigations*, C.H. Beck-Hart-Nomos, 2013
25. Αλεξιάδης Σ., Ανακριτική, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1993
26. Αλεξοπούλου Αναστασία, Η διαφθορά στον ιδιωτικό τομέα, Το άρθρο 237 Β του Ποινικού Κώδικα, Μάιος 2017
27. Ανδρουλάκης Ι., Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2000
28. Ανδρουλάκης Ι., *Το παγκόσμιο νομικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς*
29. Ανδρουλάκης Ν., *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης*, Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, 2007
30. Ανδρουλάκης Ν., ...«να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας»..., ΠοινΧρ ΝΖ, 2007, σελ. 865 επ.
31. Δαλακούρας Θεοχάρης, Η συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού: Ρόλος του εισαγγελέα, της αστυνομίας και των λοιπών διωκτικών οργάνων ΠοινΧρον 2011, σελ. 247 επ.

32. Καιάφα- Γκμπάντι Μ., Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές – εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα της αντιμετώπισης της διαφθοράς, ΠΧΡ 2015, 647 επ.
33. Κρουσταλάκης Ευάγγελος, Ο ρόλος του εισαγγελέα στη σύγχρονη κοινωνία – Θεσμικό πλαίσιο και προοπτικές, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005
34. Λίβος Νικόλαος Οι πνευματικές βάσεις της ελληνικής ποινικής δικονομίας, ΠοινΧρον 2005, σελ. 300 επ.
35. Λίβος Νικόλαος, *Σύγχρονες Εξελίξεις του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Ποινικού Δικαίου*, Πρακτικά Συνεδρίου Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων και Κέντρου Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου, 27 – 28 Νοεμβρίου 2009, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη
36. Λίβος Νικόλαος, Η δικονομική θέση των καθ' ων υφίστανται υπόνοιες περί τελέσεως εγκλήματος (Μία επισκόπηση de lege lata και de lege ferenda), ΠοινΧρον. 995, σελ. 1103
37. Λίβος Νικόλαος, *Πολύ κακό για το τίποτα!; Οι ανακριτικές αρμοδιότητες της Εθνικής Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες*, Ποιν. Χρον. 2006, σελ. 380 επ.
38. Μαγριππή Α., Η πρόκληση ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας με αφορμή την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» και την πρόσφατη νομολογία (Δ.Ε.Ε. C-439/16 και ΣτΕ 1993/2016), ΠοινΧρον 2017
39. Μπάκας Χ., Η προδικασία της ποινικής δίκης, σειρά «Ποινικά», αριθμ. 50, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1995

40. Παναγιωτόπουλος Παναγιώτης, *Η πραγμάτωση του Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου μέσω της Ποινικής Δίκης και ειδικότερα κατά την προδικασία*, ΠοινΧρ 2017, σελ. 641
41. Παπαδημητράκης Γεώργιος, *Ο θεσμικός ρόλος της εισαγγελικής αρχής των ΗΠΑ υπό το πρίσμα της αρχής της σκοπιμότητας*, ΠοινΔικ 2011, σελ. 373
42. Παπακυριάκου Θεόδωρος, *Η αρχή της μη αυτοενοχοποίησης στην ελληνική έννομη τάξη υπό το φως της νεότερης νομολογίας του ΕΔΔΑ*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2009
43. Τάχος Α., *Δίκαιο της δημόσιας τάξης*, εκδόσεις Σάκκουλας Αθήνα -Θεσ/νίκη 1990
44. Τζαννετής Αριστομένης. , *Η μετεξέλιξη του παραδοσιακού υπερασπιστικού προτύπου – Ο νέος ρόλος του συνηγούρου στην ποινική διαπραγμάτευση (Plea bargaining)*, Ποιν.Χρον. τόμος 2017
45. Τόγιας Στάυρος, *Διενέργεια Ανακριτικών Πράξεων από Ιδιώτες*, σε συλλογικό «Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας: Δυνατότητες και όρια», 6ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2013, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2013
46. Τριανταφύλλου Γ., *Αποδεικτικές απαγορεύσεις και αρχή της αναλογικότητας*, ΠοινΧρ, 2007
47. Τσόλκα Όλγα , *Το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας: Ζητήματα εφαρμογής τους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕυρΔΔΑ*, ΠοινΧρον 2004, σελ. 97 επ.
48. Τσόλκα Όλγα, *Η αρχή nemo tenetur se ipsum prodere / accusare στην ποινική δικη*, εκδ. Δίκαιο και Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, 2002
49. Τσουκαλάς Κ., *Ερμηνεία Ποινικής Δικονομίας*, τόμ. Α΄, Γενικοί Ορισμοί, εκδ. Ι. & Π. Ζαχαρόπουλου, 1943

50. Y. Kamisar κ. λοιποί (συλλογικό), *Modern Criminal Procedure, Cases, Comments, & Questions*, West Publishing Co, 12η έκδοση, 2008
51. Χατζηκόστας Κ., *Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα*, Πδνη 2016

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ
ΣΧΕΔΙΟ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Πρόκειται να προσαρτηθεί σε όλες τις υποβληθείσες διπλωματικές εργασίες

Προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας θεωρείται η ολική ή η μερική αναπαραγωγή του έργου άλλου προσώπου ή η παρουσίαση του έργου κάποιου άλλου ως προσωπικού του γράφοντος. Η Νομική Σχολή Αθηνών λαμβάνει πολύ σοβαρά υπόψη και καταδικάζει την προσφυγή σε τέτοιου είδους πρακτικές από τους μεταπτυχιακούς φοιτητές της. Σε περιπτώσεις πρόδηλης ή εκ προθέσεως προσβολής πνευματικής ιδιοκτησίας, τα αρμόδια όργανα της Σχολής δύνανται να επιβάλουν ως κύρωση έως και την οριστική διαγραφή από το Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης.

Κατά την εκπόνηση διπλωματικής εργασίας, οι μεταπτυχιακοί φοιτητές οφείλουν να τηρούν τις ακόλουθες κατευθυντήριες οδηγίες:

1. Η διπλωματική εργασία πρέπει να αποτελεί έργο του υποβάλλοντος αυτήν φοιτητή.
2. Η αντιγραφή ή η παράφραση έργου τρίτου προσώπου αποτελεί προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας και συνιστά σοβαρό αδίκημα, ισοδύναμο σε βαρύτητα με την αντιγραφή κατά τη διάρκεια της εξέτασης. Στο αδίκημα αυτό περιλαμβάνεται τόσο η προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας άλλου φοιτητή όσο και η αντιγραφή από δημοσιευμένες πηγές, όπως βιβλία, εισηγήσεις ή επιστημονικά άρθρα. Το υλικό που συνιστά αντικείμενο λογοκλοπής μπορεί να προέρχεται από οποιαδήποτε πηγή. Η αντιγραφή ή χρήση υλικού προερχόμενου από το διαδίκτυο ή από ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια είναι εξίσου σοβαρή με τη χρήση υλικού προερχόμενου από τυπωμένη πηγή ή βάση δεδομένων.
3. Η χρήση αποσπασμάτων από το έργο τρίτων είναι αποδεκτή εφόσον, αναφέρεται η πηγή του σχετικού αποσπάσματος. Σε περίπτωση επί λέξει μεταφοράς αποσπάσματος από το έργο άλλου, η χρήση εισαγωγικών ή σχετικής υποσημείωσης είναι απαραίτητη, ούτως ώστε η πηγή του αποσπάσματος να αναγνωρίζεται.
4. Η παράφραση κειμένου, αποτελεί προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας.
5. Οι πηγές των αποσπασμάτων που χρησιμοποιούνται θα πρέπει να καταγράφονται πλήρως σε πίνακα βιβλιογραφίας στο τέλος της εργασίας.

6. Η προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας επισύρει την επιβολή κυρώσεων. Κατά την απόφαση επί των ενδεδειγμένων κυρώσεων, τα αρμόδια όργανα της Σχολής θα λαμβάνουν υπόψη παράγοντες όπως το εύρος και το μέγεθος του τμήματος της εργασίας που οφείλεται σε προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας.

Οι κυρώσεις θα επιβάλλονται, ύστερα από γνώμη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής και εισήγηση του οικείου Τομέα, και μπορούν να συνίστανται στον μηδενισμό της διπλωματικής εργασίας (με ή χωρίς δυνατότητα επανυποβολής), τη διαγραφή από το Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης, καθώς και την επιβολή πειθαρχικών ποινών, όπως η αναστολή της φοιτητικής ιδιότητας.

Βεβαιώνω ότι η διπλωματική εργασία, την οποία υποβάλλω, δεν περιλαμβάνει στοιχεία προσβολής πνευματικής ιδιοκτησίας, όπως αυτά προσδιορίζονται από την παραπάνω δήλωση, τους όρους της οποίας διάβασα και αποδέχομαι. Παρέχω τη συναίνεσή μου, ώστε ένα ηλεκτρονικό αντίγραφο της διπλωματικής εργασίας μου να υποβληθεί σε ηλεκτρονικό έλεγχο για τον εντοπισμό τυχόν στοιχείων προσβολής πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ημερομηνία

Υπογραφή Υποψηφίου